

TAMPEREEN YLIOPISTO

Johtamiskorkeakoulu

Riikka Keskinen

**OSAKEYHTIÖN TILINTARKASTAJAN
VAHINGONKORVAUSVASTUU JA SEN RAJOITTAMINEN
LAKISÄÄTEISESSÄ TILINTARKASTUKSESSA**

Pro gradu -tutkielma

Yritysjuridiikka

Tampere 2013

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

KESKINEN, RIIKKA: Osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu ja sen rajoittaminen lakisääteisessä tilintarkastuksessa

Pro gradu -tutkielma: VIII + 72 s.

Yritysjuridiikka

Toukokuu 2013

Viime vuosien aikana ilmeisiä tilintarkastusalan kehityssuuntia ovat olleet kansainvälistyminen sekä sääntelyn monimutkaistuminen. Tämä on johtanut siihen, että tilintarkastajien tehtävien vaatimustaso on kohonnut, ja niin ikään tilintarkastustoimintaan liittyvät riskit ovat kasvaneet. Näin ollen tilintarkastusalan kehitys on johtanut tilintarkastajien vastuuproblematiikan sekä riskien hallinnan merkityksen korostumiseen.

Tilintarkastusalan ammattilaiset ovat kokeneet vahingonkorvausvastuun ongelmalliseksi, sillä lainsäädännössä ei ole erityisiä rajoituksia korvauksen määrälle, ja EU:n tasolla onkin ryhdytty toimiin pörssiyritysten tilintarkastajien vahingonkorvausvastuun rajoittamiseksi. Niin ikään tämän tutkielman tavoitteena on ollut selvittää osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun syntyminen sekä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamistarpeet. Tutkimusmenetelmänä tässä tutkimuksessa on käytetty lainoppia.

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun syntymisen osalta tutkimuspäätelmänä voidaan todeta, että vaikka tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu syntyy yleisten vahingonkorvausoikeudellisten periaatteiden mukaisesti, on erityisesti tilintarkastajan tuottamuksella ja siten hyvän tilintarkastustavan noudattamisella kuitenkin suuri merkitys vastuun syntymisessä. Tutkielmassa käsiteltyjen KKO:n ratkaisuiden perusteella voidaankin todeta, että tilintarkastajan tuottamus ilmenee usein puutteellisena raportointina.

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun nykysääntelyssä ongelmallisiksi tilanteiksi voidaan tiivistetysti todeta tilintarkastajan ja tarkastettavan yhtiön johdon yhteisvastuu, tilintarkastajan kanneoikeuden vanhentuminen sekä tilintarkastajan mahdollisuus rajoittaa vahingonkorvausvastuutaan yhtiöjärjestyksen määräyksellä. Tämä johtuu siitä, että nämä tilanteet voivat johtaa siihen, että tilintarkastajan vastuu muodostuu yhtiön johdon vastuuta ankarammaksi. Lisäksi tilintarkastajien mahdollisuudet saada vastuuvakuutus ovat viime vuosina pienentyneet. Tutkielmassa onkin päädytty siihen, että Suomessa tulisi ryhtyä toimenpiteisiin tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamiseksi komission antaman suosituksen mukaisesti.

Asiasanat: tilintarkastaja, tilintarkastus, osakeyhtiö, vahingonkorvausvastuu, vastuun rajoittaminen

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ	II
LÄHTEET	IV
SÄÄDÖSLUETTELO	VII
OIKEUSTAPAUSSLUETTELO	VII
LYHENNELUETTELO	VIII
1 JOHDANTO	1
1.1 Johdatus aiheeseen	1
1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja metodi	2
1.3 Rajaukset ja keskeisten käsitteiden määrittely	4
1.4 Tutkimuksen sisältö ja rakenne	5
2 TILINTARKASTAJAN TOIMINTAA OHJAAVAT SÄÄNNÖKSET JA PERIAATTEET	7
2.1 Tilintarkastus instituutiona	7
2.2 Tilintarkastustyölle asetetut vaatimukset	8
2.2.1 Osakeyhtiön tilintarkastusvelvollisuus	8
2.2.2 Tilintarkastuksen tavoite ja sisältö	9
2.2.3 Tilintarkastuskertomus	10
2.3 Hyvä tilintarkastustapa	12
2.4 Ammattieettiset periaatteet	14
2.5 Salassapitovelvollisuus	16
3 TILINTARKASTAJAN VAHINGONKORVAUSVASTUUN SYNTYMINEN	20
3.1 Korvausnormina TTL 51 §	20
3.2 Vahingon syntyminen	22
3.3 Tuottamus	23
3.4 Syy-yhteys	26
3.5 Ennalta-arvattavuus	28
4 VAHINGONKORVAUSVASTUUN TOTEUTTAMINEN	30
4.1 Kanteen nostaminen ja kanneoikeuden vanhentuminen	30
4.2 Vahingonkorvausvastuun jakautuminen	32
4.2.1 Tilintarkastajan vastuu apulaisensa aiheuttamasta vahingosta	32
4.2.2 Päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön kesken	34
4.2.3 Vahingonkorvauslain vastuunjakosäännös	36
4.3 Vahingonkorvauksen sovittelu	39
5 VAHINGONKORVAUSVASTUUN RAJOITTAMISEN NYKYTILA	42
5.1 Vastuuvakuutus	42
5.2 Yhtiöjärjestyksen määräys	45
5.3 Nykytilaan liittyviä haasteita	48
6 VAHINGONKORVAUSVASTUUN RAJOITTAMISEN TULEVAISUUDESTA	52
6.1 EU:n toimet tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamiseksi	52
6.1.1 Taustaa suositukselle	52
6.1.2 Komission suositus	53
6.2 Vastuun rajoittamisen menetelmistä	57
6.2.1 Sopimusperusteinen vastuun rajoittaminen	57
6.2.2 Vastuukatto	58
6.2.3 Suhteellinen vastuu	60
6.3 Tilintarkastajan vastuun rajoittamisesta Suomessa	61
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	67

LÄHTEET

Aarnio, Aulis: Mitä lainoppi on? Helsinki 1978.

Aho, Tuomas & Vänskä, Hannu: Tilintarkastuslaki ja hyvä tilintarkastustapa. 2. uudistettu painos, Jyväskylä 1996.

Blummé, Nils: Tilintarkastajan vastuu. Tilintarkastus 2/2005, s. 8–10.

Blummé, Nils: Osakeyhtiön tilintarkastus. Keuruu 2008.

Commission Staff Working Paper: Consultation on auditors' liability and its impact on the European capital markets, 2007. Saatavilla
http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/liability/consultation-paper_en.pdf.
Viitattu 24.4.2013.

Commission staff working document SEC(2008) 1975. Saatavilla
http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/liability/impact_assessment_en.pdf.
Viitattu 24.4.2013.

Consultation on auditors' liability – Summary report, 2007. Saatavilla
http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/liability/summary_report_en.pdf. Viitattu 24.4.2013.

Ettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille 2010. Teoksessa Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2010. KHT-Media 2010.

Elinkeinoelämän keskusliitto 25.9.2008. Saatavilla
http://www.ek.fi/ek/fi/ajankohtaista/lausunnot/komission_suositus_tilintarkastajan_vahingonkorvausvastuun_rajottamisesta_ek5922008-3913. Viitattu 11.5.2013.

Euroopan yhteisöjen komission suositus 2008/473/EY lakisäätteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta.

HE 187/1973. Hallituksen esitys Eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 27/1977. Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.

HE 295/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 109/2005 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.

HE 194/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.

Hemmo, Mika: Vahingonkorvauksen sovittelu ja moderni korvausoikeus. Helsinki 1996.

Hemmo, Mika: Vahingonkorvausoikeus. 2. uudistettu painos, Vantaa 2006.

Hoppu, Esko & Hemmo, Mika: Vakuutuslaki. Helsinki 2006.

Horsmanheimo, Pasi: Julkisuusmylly ja tilintarkastajan salassapitovelvollisuus – osa 1. Tilintarkastus 5/2005, s. 16–25.

Horsmanheimo, Pasi & Kaisanlahti, Timo & Steiner Maj-Lis: Tilintarkastuslaki – kommentaari. Juva 2007.

Horsmanheimo, Pasi & Steiner Maj-Lis: Tilintarkastus – Asiakkaan opas. 2. uudistettu painos, Juva 2008.

HTM-yhdistys 18.9.2008. Saatavilla <http://www.htm.fi/tiedotus/prime102/prime105.aspx>. Viitattu 11.5.2013.

af Hällström, Esbjörn & Ijäs, Hannu: Vastuuvakuutus. 2. uudistettu painos, Vaajakoski 2007.

Immonen, Raimo & Nuolima, Risto: Osakeyhtiöoikeuden perusteet. Jyväskylä 2007.

Kaisanlahti, Timo & Timonen, Pekka: Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu – kehitystarpeet de lege ferenda. KTM Julkaisuja 39/2006.

Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2010. KHT-Media 2010.

Kauppa- ja teollisuusministeriö 15.3.2007. Saatavilla http://circa.europa.eu/Public/irc/markt/markt_consultations/library?l=/abschlussprfung/abschlussprfern/government-ministry/_EN_1.0_&a=d. Viitattu 11.5.2013.

Keskuskauppakamari 27.2.2009, (Sivu päivitetty 18.4.2012). Saatavilla <http://kauppakamari.fi/statement-archive/tilintarkastajajarjestelman-kokonaisuudistus/>. Viitattu 11.5.2013.

Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta 16.9.2008. Saatavilla <http://tilintarkastuslautakunta.fi/tilan-lausunto-tilintarkastajan-vahingonkorvausvastuun-rajoittamista-koskevasta-komission-suosituksesta/>. Viitattu 11.5.2013.

KHT-yhdistys 11.5.2007. Saatavilla http://circa.europa.eu/Public/irc/markt/markt_consultations/library?l=/abschlussprfung/abschlussprfern/kht_yhdistys_enpdf/_EN_1.0_&a=d. Viitattu 11.5.2013.

KHT-yhdistys 19.4.2010. Saatavilla <http://www.khtyhdistys.fi/toiminta/lausunnot-ja-kuulemiset/2010/tilintarkastajajarjestelmaen-uudistaminen-19.04.2010>. Viitattu 11.5.2013.

Kilpailuvirasto 25.3.2010, Dnro 112/14.00.20/2010. Saatavilla <http://www.kilpailuvirasto.fi/cgi-bin/suomi.cgi?luku=aloitteet-ja-lausunnot&sivu=aloit-lausera-a-2010-20-0112>. Viitattu 11.5.2013.

Mähönen, Jukka: Tilintarkastajan vastuun rajoittamisesta. Tilisanomat 3/2007, s. 34–37.

Mäntysaari, Petri: Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus kolmanteen nähden. Defensor Legis 1996, s. 175–195.

Mölsä 21.1.2011, (Sivu päivitetty 6.6.2012). Saatavilla http://yle.fi/uutiset/tilintarkastaja_palauttaa_destialle_100_000_euroa/5310068. Viitattu 27.4.2013.

Patentti- ja rekisterihallitus, kaupparekisteri. Saatavilla <http://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/yritystenlkm/lkm.html>. Viitattu 8.2.2013.

Riistama, Veijo: Tiesitkö tämän tilintarkastuksesta? Osa 1. Tilintarkastus 6/2005, s. 81–85.

Routamo, Eero & Ståhlberg, Pauli & Karhu, Juha: Suomen vahingonkorvausoikeus. 5. uudistettu painos, Helsinki 2006.

Savela, Ari: Tilintarkastajan vastuun rajoittaminen nyt ja OYL-uudistuksessa – osa 1. Tilintarkastus 6/2003, s. 7–14. (Savela 2003a)

Savela, Ari: Tilintarkastajan vastuun rajoittaminen nyt ja OYL-uudistuksessa – osa 2. Tilintarkastus 7/2003, s. 14–18. (Savela 2003b)

Savela, Ari: Vahingonkorvaus osakeyhtiössä. 2. uudistettu painos, Keuruu 2006.

SOU 2008:79: Revisorers skadeståndsansvar. Slutbetänkande av Utredningen om revisorer och revision, Stockholm 2008.

Study on the Economic Impact of Auditors' Liability Regimes. London Economics, 2006. Saatavilla http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/liability/auditors-final-report_en.pdf. Viitattu 24.4.2013.

Suomen Yrittäjät ry 19.9.2008. Saatavilla <http://www.yrittajat.fi/fi-FI/suomenyrittajat/lausunnot/lausunnot/?groupId=66d2143f-3220-4b10-9c3b-44621a2b523c&announcementId=fb5cb7f7-9ca2-4ef1-b77c-f05084d51889>. Viitattu 11.5.2013.

Suomen Asianajajaliitto 31.10.2008, Dnro 35/2008. Saatavilla http://www.asianajajaliitto.fi/viestinta/tiedotteita_ja_lausuntoja/arkisto/2008/lausunto_europan_komission_antamasta_suosituksesta_tilintarkastajan_vahingonkorvausvastuun_rajoittamisesta.285.news. Viitattu 11.5.2013.

Tilintarkastajajärjestelmän uudistaminen – Selvitysmiehen raportti. Työ- ja elinkeinoministeriö, 2010.

Virtanen, Pertti: Vahingonkorvaus – laki ja käytännöt. Porvoo 2011.

SÄÄDÖSLUETTELO

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta, direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY muuttamisesta sekä neuvoston direktiivin 84/253/ETY kumoamisesta.

Euroopan neuvoston neljäs yhtiöoikeudellinen direktiivi 78/660/ETY

Kirjanpitoasetus 30.12.1997/1339

Kirjanpitolaki 1336/1997

Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä 503/2008

Laki velan vanhentumisesta 728/2003

Osakeyhtiölaki 734/1978

Osakeyhtiölaki 624/2006

Tilintarkastuslaki 936/1994

Tilintarkastuslaki 459/2007

Vahingonkorvauslaki 412/1974

Vakuutusopimuslaki 132/1933

Revisorslag 2001:883 (Ruotsi)

OIKEUSTAPAUKSLUETTELO

1991:13 s. 27

1992:98 s. 25, 38, 43

1997:103 s. 43, 46

1999:118 s. 25

2001:36 s. 38

LYHENNELUETTELO

EU	Euroopan unioni
HE	hallituksen esitys
HTM	kauppakamarin tilintarkastusvaliokunnan hyväksymä tilintarkastaja
IFAC	International Federation of Accountants
ISA	International Standards on Auditing
JHTT	julkishallinnon ja -talouden tilintarkastaja
KHT	Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan hyväksymä tilintarkastaja
KILA	kirjanpitolautakunta
KKO	korkein oikeus
komissio	Euroopan komissio
OYL	osakeyhtiölaki 624/2006
TILA	Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta
Tilintarkastusdirektiivi	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta, direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY muuttamisesta sekä neuvoston direktiivin 84/253/ETY kumoamisesta
TTL	tilintarkastuslaki 459/2007
VahL	vahingonkorvauslaki 412/1974
VALA	valtion tilintarkastuslautakunta
VTTL	tilintarkastuslaki 936/1994

1 JOHDANTO

1.1 Johdatus aiheeseen

Yksi tilintarkastusalan ilmeisimmistä kehityssuunnista viime vuosien aikana on ollut kansainvälistyminen. Koska tilintarkastusyhteisöjen asiakkaat toimivat yhä enenevässä määrin useissa eri maissa, ovat myös tilintarkastusyhteisöt kansainvälistyneet ja verkottuneet. Tämä yli kansallisten rajojen ulottuva tilintarkastustoiminta vaatii puolestaan enemmän yhteistyötä niin muiden tilintarkastusammattilaisten kuin ammattiryhmienkin kanssa. Toisaalta tilintarkastusalan kansainvälistyminen näkyy myös sääntelyn lisääntymisenä; tilintarkastusalan standardit ja suositukset sekä dokumentointivaatimukset ovat lisääntyneet huomattavasti viime vuosien aikana.¹ Niin ikään myös Suomen tilintarkastusinstituutio on noudattanut kansainvälistä kehitystä, ja nykyään tilintarkastus suoritetaan Suomessa kansainvälisten tilintarkastusstandardien mukaisesti. Tilintarkastustyön painopiste on myös muuttunut siten, että tilintarkastajan on otettava huomioon osakkeenomistajien edun lisäksi yleinen etu. Tämä johtuu siitä, että tilintarkastajien antaman taloudellisen informaation uskottavuus ja luotettavuus on tärkeää myös muille tahoille kuin tarkastettavalle yhtiölle.²

Tilintarkastuksen kansainvälistymisen ja sääntelyn monimutkaistumisen myötä myös tilintarkastajien tehtävien vaatimustaso on kohonnut, jolloin tilintarkastustoimintaan liittyvät riskitkin ovat kasvaneet. Näin ollen tilintarkastajien vastuukysymysten ja riskien hallinnan merkitys on korostunut viime vuosien aikana. Samanaikaisesti, EU:n laajuisesti katsoen, tilintarkastajia vastaan nostettavien vahingonkorvauskanteiden määrä on lisääntynyt ja tilintarkastajien mahdollisuudet saada vastuuvakuutus ovat heikentyneet. Koska tilintarkastusalan markkinat ovat sekä Suomessa että kansainvälisesti keskittyneet Big 4 -tilintarkastusyhteisöille³, yhden tilintarkastusketjun epäonnistuminen saattaisi horjuttaa niin tilintarkastusmarkkinoita kuin pääomamarkkinoitakin. Tilintarkastusalan ammattilaiset ovatkin kokeneet vahingonkorvausvastuun ongelmalliseksi, sillä lainsäädännössä ei ole erityisiä rajoituksia korvauksen

¹ Horsmanheimo & Steiner 2008, s. 527–529.

² Blummé 2008, s. 26–28; HE 194/2006 vp, s. 6.

³ Nämä ovat Deloitte, KPMG, Ernst & Young ja PricewaterhouseCoopers.

määrälle. Tästä syystä eräissä EU-maissa⁴ tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta onkin rajoitettu lainsäädännön keinoin – esimerkiksi asettamalla vahingonkorvaukselle enimmäismäärä.⁵ Euroopan komissio on antanut suosituksen tilintarkastajien vahingonkorvausvastuun rajoittamisesta, ja sen myötä myös Suomessa on herätty keskustelemaan tilintarkastajan vastuusta ja sen rajoittamistarpeista.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja metodi

Vahingonkorvauksella voidaan todeta olevan useita eri rooleja. Ensinnäkin vahingonkorvaus toimii käyttäytymissääntöjen tehostajana ohjaten käyttäytymistämme toivottavaan suuntaan. Tästä osaltaan moraalialla ylläpitävästä ja ennalta ehkäisevästä roolista käytetään myös nimitystä vahingonkorvauksen preventiivinen vaikutus. Niin ikään vahingonkorvauksella on lisäksi reparatiivinen, vahingonkärsijää hyvittävä, vaikutus, jonka tavoitteena on kompensoida vahingonkärsijää. Edelleen vahingonkorvaukseen liittyy myös riskiajattelu; vahingonkorvauksen osalta olennaisia ovat sellaiset riskit, joilla on vaikutusta vastuun syntymiseen tai vastuun määrään.⁶

Tämä tutkielma kattaa kaikki kolme edellä mainittua vahingonkorvauksen näkökulmaa. Vahingonkorvauksen preventiivisestä näkökulmasta katsottuna tässä tutkielmassa pyritäänkin selvittämään, mihin tilintarkastajalta vaadittava huolellisuus perustuu. Reparatiivinen näkökulma puolestaan liittyy läheisesti vahingonkorvausvastuun syntymisen ja toteuttamisen problematiikkaan. Tämän osalta tässä tutkielmassa pyritään selvittämään miten tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu syntyy lakisääteisen tilintarkastuksen suorittamisessa sekä miten syntynyt korvausvastuu toteutetaan. Niin ikään myös vahingonkorvaukseen liittyvä riskiajattelu tuodaan tässä tutkielmassa esille. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun osalta erityisen olennaisia seikkoja ovat riskienhallinta sekä riskinjako. Siten tässä tutkielmassa pyritään lisäksi selvittämään tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamisen mahdollisuudet nyky sääntelyn puitteissa sekä nykytilasta ja nyky sääntelystä ilmenevät rajoittamisen tarpeet.

⁴ Saksa, Belgia, Itävalta, Kreikka, Slovenia, Unkari sekä Yhdistynyt kuningaskunta.

⁵ Immonen & Nuolimaa 2007, s. 274; Horsmanheimo & Steiner 2008, s. 529, 538.

⁶ Virtanen 2011, s. 24–25, 33–35, 43; Routamo ym. 2006, s. 32.

Näin ollen kokonaisuudessaan tämän tutkielman tavoitteena on *selvittää osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun syntyminen sekä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamistarpeet*. Tutkielma keskittyy kuvaamaan edellä mainittuja kysymyksiä Suomessa, mutta alati lisääntyvän Euroopan integraation sekä kansainvälistymisen vuoksi tarkastelu tapahtuu osittain myös Euroopan unionin tasolla.

Oikeudenalajaottelussa tämä tutkielma sijoittuu yksityisoikeuden piiriin. Tutkimusmenetelmänä tässä tutkielmassa käytetään lainoppia eli oikeusdogmatiikkaa. Oikeusdogmatiikka tutkii perinteisesti voimassa olevaa oikeutta, ja sen keskeisimmät tehtävät ovat tulkinta sekä systematisointi.⁷ Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu kuuluu Suomen vahingonkorvausoikeudelliseen järjestelmään, ja tässä tutkielmassa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun syntymistä ja vastuun toteuttamista tarkastellaankin osana tätä järjestelmää. Näin ollen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun syntymisen ja vastuun toteuttamisen systematisointi rakentuu hyvin pitkälti vahingonkorvausoikeuden yleisten periaatteiden ja käsitteiden pohjalta. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun syntymisen tarkastelussa keskeistä onkin tutkia, mitä tilintarkastajan huolellisuudella tarkoitetaan – toisin sanoen tulee löytää tilintarkastajalta vaadittavan huolellisuuden merkityssisältö. Tutkielmassa pyritään jäsentämään tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun syntyminen ja toteuttaminen voimassa olevan oikeuden mukaan sovittamalla vahingonkorvausoikeuden periaatteet osaksi tilintarkastajan vastuuta. Vahingonkorvauksen syntymistä tarkasteltaessa ote on siten pääasiassa systematisointiin tähtäävä.

Sen sijaan tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamisen osalta ote on enemmänkin kriittinen, mikä ilmenee erityisesti voimassa olevan oikeuden tulkinnassa sekä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kohtuullisuuden pohdinnassa. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamistarpeita arvioitaessa taustalla on myös osittain yhteiskunnallinen näkökulma johtuen tilintarkastusinstituution yhteiskunnallisesta luonteesta. Tämä yhteiskunnallinen näkökulma heijastuu eritoten tilintarkastusmarkkinoiden keskittyneisyyden tarkastelussa. Niin ikään tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamistarpeita pohdittaessa punnitaan argumentaation keinoin mielekkäintä menetelmää vastuun rajoittamiseksi.

⁷ Ks. Aarnio 1978, s. 52.

1.3 Rajaukset ja keskeisten käsitteiden määrittely

Tilintarkastajan tehtäväkenttä saattaa olla hyvinkin laaja. Lakisääteisen tilintarkastuksen ohella tilintarkastaja antaa lausuntoja esimerkiksi sulautumisen ja jakautumisen yhteydessä sekä yhtiölle apporttina tulevasta omaisuudesta. Näiden laissa säänneltyjen tehtävien lisäksi tilintarkastaja voi harjoittaa muuta toimintaa, joka pitää sisällään esimerkiksi veroneuvonnan sekä liikkeenjohdon neuvontapalvelut. Tämän tutkimuksen kohteena ovatkin tilintarkastajan vahingonkorvausvastuukysymykset nimenomaan lakisääteisen tilintarkastuksen suorittamisessa, jolloin tutkimuksen ulkopuolelle jäävät tilintarkastajan harjoittama muu toiminta sekä edellä mainitut erityistilanteet, joissa tilintarkastajan on annettava todistus tai lausunto.

Niin ikään tilintarkastajalla on vahingonkorvausvastuun lisäksi myös rikosvastuu sekä kurinpidollinen vastuu, mutta tässä tutkimuksessa vastuulla tarkoitetaan nimenomaisesti tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta. Edelleen tutkimuksen kohteena on tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu tilintarkastuslain (459/2007, myöhemmin myös TTL) perusteella, jolloin vastuu muilla perusteilla jää tutkimuksen ulkopuolelle. Tällainen muu peruste on esimerkiksi vahingonkorvauslakiin (412/1974, myöhemmin myös VahL) perustuva vastuu. Huomionarvoista on kuitenkin se, että tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen sovelletaan VahL:a TTL 51 §:n edellyttämässä laajuudessa.

Lähtökohtaisesti tilintarkastuslain vahingonkorvaussäännökset koskevat kaikkia yhtiömuotoja, mutta tämä tutkimus koskee vain osakeyhtiöitä, koska osakeyhtiö on merkittävin yhtiömuoto Suomessa⁸. Listaamattoman osakeyhtiön sekä pörssiyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu määräytyy pääsääntöisesti yhteneväisin edellytyksin, joten näiden osakeyhtiön toiminnan eri muotoihin ei kiinnitetä erityistä huomiota tilintarkastajan vahingonkorvausta tarkasteltaessa. Sen sijaan vahingonkorvausvastuun rajoittamisen yhteydessä huomio kiinnittyy enemmän pörssiyhtiöihin erityisesti siitä syystä, että Euroopan yhteisöjen komission antama suositus lakisääteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta (2008/473/EY) koskee sellaisten yritysten tilintarkastuksia, joiden arvopaperit on otettu kaupankäynnin kohteeksi jäsenvaltion säännellyillä markkinoilla. Niin ikään näiden pörssiyhtiöiden tilintarkastuksella on myös olennainen merkitys pääoma-

⁸ Suomessa on noin 230 000 osakeyhtiötä, 195 000 rekisteröityä yksityistä elinkeinonharjoittajaa sekä 48 000 henkilöyhtiötä. Patentti- ja rekisterihallitus, kaupparekisteri.

markkinoiden luotettavuuden kannalta. Konserniin kuuluvien osakeyhtiöiden tilintarkastuksia koskeviin erityiskysymyksiin ei kiinnitetä huomiota sen enempää kuin on välttämätöntä.

Tutkimuksessa tilintarkastajalla tarkoitetaan Keskuskaupakamarin tilintarkastuslautakunnan hyväksymää tilintarkastajaa (KHT-tilintarkastaja) tai tilintarkastusyhteisöä (KHT-yhteisö) sekä kaupakamarin tilintarkastusvaliokunnan hyväksymää tilintarkastajaa (HTM-tilintarkastaja) tai tilintarkastusyhteisöä (HTM-yhteisö). Näin ollen julkishallinnon ja -talouden tilintarkastajat (JHTT-tilintarkastaja) sekä tilintarkastusyhteisöt (JHTT-yhteisö) rajautuvat tutkimuksen ulkopuolelle.

1.4 Tutkimuksen sisältö ja rakenne

Tutkimuksen johdantoa seuraavassa luvussa käsitellään tilintarkastajan toimintaa ohjaavia säännöksiä ja periaatteita lakisääteisen tilintarkastuksen suorittamisessa. Luvun tavoitteena on ensinnäkin esittää tilintarkastuksen merkitys instituutiona. Lisäksi luvussa pyritään selvittämään pääpiirteittäin tilintarkastuksen tavoite ja tilintarkastuskertomuksen merkitys erityisesti tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kannalta. Edelleen luvussa kaksi esitellään ne periaatteet ja säännökset, joihin tilintarkastajan huolellisuuden arviointi pääasiassa perustuu.

Luvussa kolme puolestaan määritetään tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun normiperusta sekä selvitetään tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun syntymisen yleiset edellytykset tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskevaa oikeuskäytäntöä hyödyntäen. Sitä vastoin neljäs luku käsittelee tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun toteuttamista. Luvun tavoitteena on ensinnäkin esittää, miten ja missä ajassa vahingonkorvauskanne tilintarkastajaa vastaan on nostettava. Huomionarvoista on, että tarkastelun kohteena on tutkimuksen kohteen ja rajoitusten mukaisesti osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu lakisääteisen tilintarkastuksen suorittamisessa. Niin ikään neljännessä luvussa tarkastellaan, miten vahingonkorvausvastuu jakautuu vahingonkorvauslain mukaisesti, päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön kesken sekä tilintarkastajan ja hänen apulaisensa kesken. Lisäksi luvussa esitellään lyhyesti, milloin tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta voidaan sovitella.

Niin ikään viidennessä luvussa tarkastellaan, millaisia mahdollisuuksia tilintarkastajalla on rajoittaa vahingonkorvausvastuutaan nykysääntelyn puitteissa. Lisäksi tuodaan esiin haasteet, joita nykysääntelyyn, toimintaympäristöön ja tilintarkastusmarkkinoihin tällä hetkellä liittyy. Viimeisessä käsittelyluvussa sen sijaan arvioidaan tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamisen tulevaisuutta. Arvioinnin perustana toimii Euroopan komission (myöhemmin myös komissio) antama suositus (2008/473/EY), ja luvun olennaisena kysymyksenä onkin, miten suositus tulisi implementoida Suomeen.

2 TILINTARKASTAJAN TOIMINTAA OHJAAVAT SÄÄNNÖKSET JA PERIAATTEET

2.1 Tilintarkastus instituutiona

Tilintarkastus perustui 1990-luvulle asti yhteisöläinsäädäntöön. Vasta vuonna 1994 säädettiin ensimmäinen tilintarkastuslaki (936/1994, myöhemmin myös VTTL), joka on sittemmin kumottu uudella tilintarkastuslailla (459/2007). Tilintarkastuksen voidaan katsoa perustuvan tilintekovelvollisuuteen. Tämä tarkoittaa, että joku on velvollinen tekemään tiliä toimistaan jollekulle muulle. Lisäksi olennaista on, että se, jolle ollaan tilintekovelvollisia, voi käyttää pakotteita tilintekovelvollista kohtaan tämän laiminlyödessä hänelle asetetut vaatimukset. Tilintarkastusammattilaiset ovatkin todenneet tilintarkastuksen olevan ”ansaintataloudellisen tai muun talousyksikön tai siihen verrattavan yksikön toiminnastaan ja taloudestaan antaman informaation riippumatonta tutkimista, jonka tavoitteena on ilmaista käsitys tilinpäätöksestä tai siihen rinnastettavasta informaatiosta.”⁹

Tilintarkastuksen ensisijaisena suojakohteenä voidaan pitää osakkeenomistajien etujen ajamista. Tämä toteutuu taloudellisen informaation oikeellisuuden varmistamisena sekä johdon toiminnan valvomisena. Lisäksi osakkaat myös lähtökohtaisesti valitsevat tilintarkastajan ja maksavat hänen palkkionsa.¹⁰ Uuden tilintarkastuslain esitöissä on kuitenkin todettu, että tilintarkastajan rooli ei rajoitu enää ainoastaan omistajien intressien turvaamiseen, vaan tilintarkastajan on otettava huomioon myös yhteiskunnallisia näkökohtia. Tämä tarkoittaa, että tilintarkastuksella on merkitystä yrityksen omistajien ohella myös yrityksen ulkopuolisille tahoille kuten velkojille ja rahoittajille sekä muun muassa verotuksen oikeellisuuden sekä talousrikollisuuden estämisen kautta koko yhteiskunnalle.¹¹ Niin ikään tilintarkastuksen yhteiskunnallinen funktio yleisen edun turvaajana ilmenee myös tilintarkastuksen julkisesta luonteesta; osakeyhtiölain (624/2006, myöhemmin myös OYL) 8:10 §:n mukaan tilintarkastuskertomus on toimitettava kaupparekisteriin, minkä jälkeen se on kaikille julkinen.¹²

Kaiken kaikkiaan tilintarkastus on hyvin olennainen instrumentti tilinpäätösraportoinnin oikeellisuuden ja läpinäkyvyyden varmistamisessa sekä pääomamarkkinoiden luotettavuuden

⁹ Riistama 2005, s. 82.

¹⁰ Savela 2003a, s. 8.

¹¹ HE 194/2006 vp, s. 20, 41.

¹² Savela 2003a, s. 8.

turvaamisessa. Tilintarkastus kuuluu myös keskeisenä osana yhtiöiden hallinnointi- ja ohjausjärjestelmään. Näin ollen tilintarkastajan antaman taloudellisen informaation uskottavuus ja oikeellisuus on tärkeää niin julkisen kaupankäynnin kohteena oleville yhtiöille kuin myös muille yhteisöille.¹³ Kokoavasti voidaankin todeta, että tilintarkastuksen yhteiskunnallinen perusta on siitä saatava hyöty; loppujen lopuksi tilintarkastuksesta saatava hyöty nimittäin määrittäneen tilintarkastuksen yhteiskunnallisen merkityksellisyyden ja arvon.¹⁴

2.2 Tilintarkastustyölle asetetut vaatimukset

2.2.1 Osakeyhtiön tilintarkastusvelvollisuus

Osakeyhtiön tilintarkastusvelvollisuudesta säädetään OYL 7 luvussa sekä TTL 2 luvussa. Osakeyhtiössä on aina lähtökohtaisesti valittava tilintarkastaja, mutta kuitenkin TTL 4.2 §:n edellytysten¹⁵ täytyessä tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta. Toisaalta on myös huomattava, että TTL 4.4 §:n mukaan osakeyhtiön yhtiöjärjestyksessä voidaan määrätä tilintarkastajan valinnasta, jolloin yhtiöjärjestyksen määräystä on noudatettava TTL 4.2 §:n reunaehdoista huolimatta. Näin ollen osakeyhtiön tilintarkastusvelvollisuutta tulee arvioida sekä TTL 4 §:n että yhtiön yhtiöjärjestyksen perusteella. Huomionarvoista on myös, että tällaisessa vapaaehtoisessa tilintarkastajan valinnassa ja tilintarkastuksen suorittamisessa noudatetaan tilintarkastuslain säännöksiä samalla tavalla kuin lakisääteisessä tilintarkastuksessa¹⁶.

OYL 7:2.2 §:n mukaan tilintarkastajan valitsee lähtökohtaisesti yhtiökokous, ellei yhtiöjärjestyksessä toisin määrätä. Mikäli tilintarkastajia on valittava useita, voidaan yhtiöjärjestyksessä määrätä, että osa tilintarkastajista valitaan muussa järjestyksessä. Niin ikään myös osakeyhtiön vähemmistöllä on oikeus OYL 7:5 §:n mukaisesti vaatia tilintarkastajan valitsemista, vaikka yhtiössä ei lain tai yhtiöjärjestyksen mukaan olisi valittava tilintarkastajaa. Lisäksi pörssi-yhtiötä sekä TTL 5 §:n edellytykset täyttäviä yhtiöitä koskee vaatimus vähintään yhden

¹³ HE 194/2006 vp, s. 6.

¹⁴ Riistama 2005, s. 82.

¹⁵ TTL 4.2 §:n mukaan "[j]ollei muualla laissa toisin säädetä, tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta yhteisössä, jossa sekä päättäneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella on täytynyt enintään yksi seuraavista edellytyksistä: 1) taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa; 2) liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa; tai 3) palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä. Huom. lakisääteisestä tilintarkastuksesta vapauttaminen ei kuitenkaan koske TTL 4.3 §:n tarkoittamia ns. holding-yhtiöitä.

¹⁶ HE 194/2006 vp, s. 32.

KHT-tilintarkastajan tai -yhteisön valitsemisesta. Konsernin tilintarkastusvelvollisuutta on puolestaan täsmennetty TTL 6 ja 12 §:ssä.

Edelleen mikäli tilintarkastajaksi valitaan tilintarkastusyhteisö, tulee tämän yhteisön ilmoittaa TTL 8 §:n nojalla tilintarkastettavalle yhtiölle, kuka on päävastuullinen tilintarkastaja. Vaikka päävastuulliseen tilintarkastajaan sovelletaan samoja säännöksiä kuin tilintarkastajaan, päävastuullisen tilintarkastajan nimeämisen merkitys korostuu erityisesti silloin, kun tilintarkastuksessa tapahtuu virhe, joka aiheuttaa tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuden tarkastettavaa yhtiötä kohtaan. Tällöin mielenkiintoiseksi kysymykseksi nousee vastuun jakautuminen päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön kesken.¹⁷ Tähän kysymykseen palataan jäljempänä vahingonkorvausvastuun jakautumisen yhteydessä luvussa 4.2.

2.2.2 Tilintarkastuksen tavoite ja sisältö

Tilintarkastuslaissa ei säädetä erikseen siitä, mikä on lakisääteisen tilintarkastuksen tavoite. Sen sijaan kansainvälisessä tilintarkastusstandardissa (myöhemmin myös ISA-standardi) 200 tilintarkastuksen tavoitteeksi on määritelty se, ”että tilintarkastaja voi antaa lausunnon siitä, onko tilinpäätös kaikilta olennaisilta osiltaan laadittu sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti.” Edelleen KHT-yhdistys on täsmentänyt tavoitetta vastaamaan Suomen lainsäädäntöä todeten tilintarkastuksen tavoitteen olevan Suomessa se, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon TTL 15.2 §:n 1 ja 2 kohtien tarkoittamista seikoista.¹⁸ Tiivistetysti voidaankin esittää tilintarkastuksen keskeisimmän tavoitteen olevan johdon antaman tilinpäätösinformaation oikeellisuuden ja luotettavuuden varmentaminen.¹⁹

OYL 6:1-2 §:n mukaan osakeyhtiöllä on oltava hallitus, jonka tehtävänä on huolehtia yhtiön kirjanpidon ja varainhoidon valvonnan asianmukaisesta järjestämisestä. Sen sijaan toimitusjohtajan tehtävänä on OYL 6:17.1 §:n mukaisesti vastata kirjanpidon lainmukaisuudesta sekä varainhoidon järjestämisen luotettavuudesta. Näin ollen tilintarkastajan tehtäviin ei kuulu kirjanpidon pitäminen eikä tilinpäätöksen laatiminen, vaan ainoastaan niiden oikeellisuuden

¹⁷ Horsmanheimo ym. 2007, s. 63.

¹⁸ Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2010, kansalliset lisäykset sekä ISA 200.

¹⁹ Blummé 2008, s. 27.

ja luotettavuuden valvonta. TTL 11 §:n mukaan tilintarkastus käsittääkin yhtiön tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen²⁰ sekä hallinnon tarkastuksen.

Yhtiön kirjanpidon, tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tarkastaminen kohdistuu hyvin pitkälti siihen, onko kirjanpitolain (1336/1997) säännöksiä noudatettu²¹. Yhtä lailla myös hallinnon tarkastus on nimenomaan yhtiön johdon toiminnan laillisuuden tarkastamista eikä tarkoituksenmukaisuustarkastusta, ja hallinnon tarkastus tapahtuukin yleensä tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tarkastamisen yhteydessä. Hallinnon laillisuustarkastukseen kuuluu, että tilintarkastajan on valvottava tarkastuskohdetta koskevan lainsäädännön noudattamista, mikä tarkoittaa esimerkiksi, että tilintarkastajan on valvottava OYL 1:8 §:n tarkoittamaa osakeyhtiön johdon huolellisuus- ja lojaliteettivelvollisuuden noudattamista. Niin ikään hallinnon tarkastuksessa tilintarkastajan on myös valvottava yhtiöjärjestyksen määräysten noudattamista.²² Kaiken kaikkiaan on kuitenkin huomattava, että tilintarkastajan ei tarvitse saada täydellistä varmuutta tarkastuskohteen tilinpäätöksen oikeellisuudesta, vaan tilintarkastus antaa vain kohtuullisen varmuuden tilinpäätöksen oikeellisuudesta ja luotettavuudesta.²³

2.2.3 Tilintarkastuskertomus

Tilintarkastajan merkittävin raportti on tilintarkastuskertomus²⁴, ja kertomus onkin usein mittarina tilintarkastajan huolellisuutta arvioitaessa.²⁵ TTL 15.1-2 §:n mukaan tilintarkastajan tulee antaa kultakin tilikaudelta tilintarkastuskertomus, jossa on oltava lausunto siitä, antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus oikeat ja riittävät tiedot yhtiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta sekä ovatko toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia. Tämä lausunto voi olla vakiomuotoinen, ehdollinen tai kielteinen. Niin ikään vaikka tilintarkastajan ei tarvitse enää ottaa kantaa hallituksen vastuuvapauteen, TTL 15.4 §:n nojalla "[t]ilintarkastajan on huomautettava tilintarkastuskertomuksessa, jos yhteisön tai säätiön

²⁰ Toisaalta oikeuskirjallisuudessa on myös esitetty toimintakertomuksen sulkemista pois tilintarkastuksen kohteesta, sillä toimintakertomuksen tarkastaminen saattaa edellyttää tilintarkastajalta sellaista erityisosaaamista, jonka ei voida katsoa kuuluvan tilintarkastajalta vaadittavaan perusosaamiseen. Ks. Horsmanheimo ym. 2007, s. 82 ja Blummé 2008, s. 30.

²¹ KILA on myös antanut 12.9.2006 yleisohjeen toimintakertomuksen laatimisesta.

²² Horsmanheimo ym. 2007, s. 83–84; Blummé 2008, s. 60.

²³ Ks. ISA-standardi 200, kappale 11–12, Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2010.

²⁴ Muita tilintarkastajan tilintarkastuslakiin perustuvia kirjallisia raportointimuotoja ovat TTL 14 §:n mukainen tilinpäätösmerkintä sekä TTL 16 §:n mukainen tilintarkastuspöytäkirja, joka ei ole julkinen raportti.

²⁵ Immonen & Nuolimaa 2007, s. 138.

yhtiömies, hallituksen, hallintoneuvoston tai vastaavan toimielimen jäsen, puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja taikka toimitusjohtaja tai muu vastuuvollinen on:

- 1) syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä tai säätiötä kohtaan; tai
- 2) rikkonut yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhteisön tai säätiön yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä.”

Näin ollen TTL 15.4 §:n säännöksestä seuraa se, että tilintarkastajan on otettava huomioon sekä vahingonkorvauksen että lain tai muun normin rikkomisen näkökulma.²⁶ Vaikka säännöksen sanamuoto on velvoittava, tilintarkastukseen kuuluvan olennaisuusperiaatteen mukaisesti vähäinen laiminlyönti tai säännöksen rikkominen ei vielä kuitenkaan aiheuta velvollisuutta tehdä huomautus tilintarkastuskertomukseen. Sen sijaan tilanteita, joissa tilintarkastajan on tehtävä huomautus, ovat esimerkiksi OYL 1:7 §:n mukaisen yhdenvertaisuusperiaatteen loukkaaminen sekä OYL 13:2 §:n tarkoittama yhtiön varojenjaon aiheuttama maksukyvyttömyys.²⁷ Toisaalta laiminlyönnin tai säännöksen vähäisyyden ja olennaisuuden arvioinnissa tilintarkastajan on myös otettava huomioon tilintarkastuskertomuksen julkisuus, sillä vähäpätöisen huomautuksen merkitseminen tilintarkastuskertomukseen voi aiheuttaa yhtiölle tarpeetonta vahinkoa. Tosin tilintarkastajan näkökulmasta väärään lopputulokseen päätymistä tuomittavampaa lienee kuitenkin se, ettei hän havaitse laiminlyöntiä lainkaan.²⁸

Vaikka TTL 15.4 §:n tarkoittama huomautusvelvollisuus ilmenee yleensä hallinnon tarkastuksen yhteydessä, täysin tyhjentävää luetteloa tilintarkastajan valvontavelvollisuuteen kuuluvista säännöksistä ei voida laatia. Ilmeistä on, että tilintarkastajan on valvottava ainakin tarkastuskohdetta koskevan lain sekä tarkastuskohteen sääntöjen noudattamista. Sen sijaan muiden säännösten osalta TTL:n esitöissä on todettu, että tilintarkastajan tulisi valvoa ainakin yhteisö-, säätiö-, kirjanpito ja arvopaperimarkkinalainsäädännön, verosäännösten sekä rikoslain kavallussäännösten noudattamista. Oikeuskirjallisuudessa puolestaan on todettu,

²⁶ Horsmanheimo & Steiner 2008, s. 345.

²⁷ HE 194/2006 vp, s. 40.

²⁸ Immonen & Nuolimaa 2007, s. 139–140.

että muun kuin nimenomaisesti TTL:ssa mainitun normituksen valvonnan tulisi olla ennemminkin välillistä kuin välitöntä.²⁹

Edelleen tilintarkastajalla on myös TTL 15.3 §:n mukaan velvollisuus antaa tarpeellisia lisätietoja tilintarkastuskertomuksessa. Tämä tarkoittaa, että tilintarkastajan tulee antaa tilintarkastuskertomuksessa tietoja sellaisista seikoista, joihin tilintarkastaja kiinnittää tarkastusta tehdessään erityistä huomiota, mutta jotka eivät johda vakiomuotoisesta tilintarkastuskertomuksesta poikkeamiseen³⁰. VTTL:n esitöiden mukaan lisätietojen antamisessa tulee huomioida lukijan tiedontarpeet sekä tietojen merkityksellisyys. Niin ikään esitöissä on myös tuotu esille tilintarkastajan vastuun suhde tilintarkastuskertomuksen sisältämiin tietoihin; lakisääteisessä tilintarkastuksessa tilintarkastajan vastuu määräytyy hyvin pitkälti tilintarkastuskertomuksen sisältämän informaation perusteella.³¹ Syy tarpeellisten lisätietojen antamiselle voikin olla esimerkiksi yhtiön jatkuvuuteen liittyvä riski tai epävarmat tulevaisuuden tapahtumat, jotka mahdollisesti vaikuttavat tilinpäätökseen.³²

2.3 Hyvä tilintarkastustapa

Useaa eri alaa koskee oma tapaoikeudellinen normistonsa, kuten hyvä kirjanpito tapa, hyvä liiketapa ja hyvä asianajajatapa. Niin ikään TTL 22.1 §:n mukaan myös tilintarkastajan on aina noudatettava *hyvää tilintarkastustapaa* TTL 1 §:n tarkoittamia tehtäviä suorittaessaan. Hyvä tilintarkastustapa on siten olennainen tilintarkastajan toimintaan vaikuttava normisto, ja oikeuskirjallisuudessa onkin todettu hyvän tilintarkastustavan noudattamisen olevan perusedellytys tilintarkastuksen tavoitteiden saavuttamiselle. Toisaalta hyvän tilintarkastustavan velvoittavuuden avulla myös tilintarkastuksen toimeksiantajat voivat arvioida tilintarkastajan toiminnan asianmukaisuutta.³³

Hyvä tilintarkastustapa on luonteeltaan jatkuvasti kehittyvää tapaoikeutta, jolloin sen sisältöä ei voida yksiselitteisesti määrittää. Siitä huolimatta vanhan tilintarkastuslain esitöissä on

²⁹ Horsmanheimo ym. 2007, s. 107, 110; HE 194/2006 vp, s. 40.

³⁰ HE 194/2006 vp, s. 39.

³¹ HE 295/1993 vp, s. 34.

³² Blummé 2008, s. 147.

³³ Aho & Vänskä 1996, s. 81; Horsmanheimo ym. 2007, s. 140.

todettu hyvän tilintarkastustavan velvoittavuuden tarkoittavan ”velvollisuutta toimia tilintarkastustehtävissä huolellisen ammattihenkilön yleisesti noudattaman tilintarkastuskäytännön mukaisesti”. Edelleen esitöiden mukaan tilintarkastajan on käytettävä tilintarkastuksen suunnittelussa, toteutuksessa sekä raportoinnissa huolellisten ammattihenkilöiden yleisesti käyttämiä menetelmiä.³⁴ Horsmanheimo ym. ovatkin VTTL:n esitöitä mukaillen esittäneet hyvän tilintarkastustavan sisältävän sekä periaatteita (esimerkiksi huolellisuus) että keinoja, joilla viitataan huolellisen tilintarkastajan käyttämiin työmenetelmiin sekä hänen omaksumaan soveltamiskäytäntöön. Tästä seuraa, että ammattitaidon ja hyvän tilintarkastustavan voidaan katsoa syntyvän huolellisten ammattilaisten keskuudessa.³⁵

Siitä huolimatta, että hyvää tilintarkastustapaa ei voida tyhjentävästi määritellä, vakiintuneen käytännön mukaisesti hyvän tilintarkastustavan lähteinä voidaan pitää lakeja ja asetuksia, TILA:n, VALA:n, tuomioistuinten ja viranomaisten päätöksiä ja kannanottoja, tilintarkastusstandardeja, alan ammattikirjallisuutta sekä havaintoja huolellisten ammattihenkilöiden toiminnasta.³⁶ Merkittävä hyvän tilintarkastustavan lähde on kuitenkin kansainväliset tilintarkastusstandardit eli ISA-standardit, joiden noudattamiseen ovat sekä KHT- että HTMyhdistys sitoutuneet IFACin jäsenyyden kautta.³⁷ Näitä tilintarkastusstandardeja noudatetaan siihen saakka osana hyvää tilintarkastustapaa, kunnes kyseinen standardi on hyväksytty EU:ssa sovellettavaksi.³⁸ Hyväksymisen jälkeen tilintarkastusstandardien noudattamisvelvollisuus perustuu TTL 13 §:ään.

Edelleen hyvän tilintarkastustavan velvoittavuuteen kuuluu myös TTL 22.2 §:n säännös, jonka mukaan ”[t]ilintarkastajan on noudatettava yhtiömiesten sekä yhtiökokouksen tai vastaavan toimielimen antamia erityisiä ohjeita, jos ne eivät ole ristiriidassa lain, yhtiöjärjestyksen, sääntöjen, yhtiösopimuksen, kansainvälisten tilintarkastusstandardien, hyvän tilintarkastustavan tai ammattieettisten periaatteiden kanssa.” Säännös viittaa siihen ajatukseen, että tilintarkastajan ja hänen asiakkaansa välillä on lakisääteisen tilintarkastusvelvollisuuden ohella myös sopimussuhde. Siten sopimusvapauden periaatteen mukaisesti osapuolilla on

³⁴ HE 295/1993 vp, s. 6, 29.

³⁵ Horsmanheimo ym. 2007, s. 141.

³⁶ Horsmanheimo ym. 2007, s. 142.

³⁷ Blummé 2008, s. 66–67.

³⁸ HE 194/2006 vp, s. 22. Huom. yhtään ISA-standardia ei ole vielä hyväksytty TTL 13 §:n edellyttämällä tavalla.

mahdollisuus sopia tilintarkastuksen sisällöstä ja laajuudesta TTL 22.2 §:n säännöksen sallimissa rajoissa. Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi lakisääteisen tilintarkastuksen laajuutta ei voida rajoittaa sopimusmääräyksellä. Huomionarvoista on lisäksi se, että erityisten ohjeiden noudattamisvelvollisuus ei koske osakeyhtiön hallituksen tai toimitusjohtajan antamia ohjeita, sillä tilintarkastukseen kuuluva hallinnon tarkastus kohdistuu juuri näiden tahojen toimintaan.³⁹

Edellä käsitellyn perusteella voidaan siis todeta hyvän tilintarkastustavan sisältävän ”kaiken sen, mitä huolellinen tilintarkastaja tekee, ja miten hän sen tekee.”⁴⁰ Näin ollen kääntäen voitaisiinkin ajatella, että mikäli tilintarkastaja ei ole toiminut siten kuin huolellinen tilintarkastaja olisi toiminut, ei hyvää tilintarkastustapaa ole noudatettu. Horsmanheimo ym. ovat kuitenkin esittäneet, että poikkeamalla huolellisten ammattihenkilöiden yleisesti noudattamasta menettelytavasta tilintarkastaja ei välttämättä toimi hyvän tavan vastaisesti, vaan tilanteet tulee arvioida aina tapauskohtaisesti⁴¹. Kaiken kaikkiaan voidaan kuitenkin todeta, että huolellisuusvaatimus on hyvän tilintarkastustavan keskeinen elementti.

2.4 Ammattieettiset periaatteet

Tilintarkastustyö kohdistuu käytännössä yritysmaailman valvontaan, jolloin tilintarkastajalta edellytetään yleisesti hyväksytyjen toimintaperiaatteiden noudattamista. Tilintarkastuslaki velvoittaaakin tilintarkastajia noudattamaan ammattieettisiä periaatteita. TTL 20 §:n mukaan tilintarkastajan on suoritettava laissa tarkoitettut tehtävät ammattitaitoisesti, rehellisesti, objektiivisesti sekä huolellisesti yleinen etu huomioon ottaen. Säännös perustuu tilintarkastusdirektiivin (2006/43/EY) 21 artiklaan, jonka mukaan ammattietiikan periaatteita ovat yleisen edun mukainen tehtävä, rehellisyys ja objektiivisyys sekä ammatillinen pätevyys ja huolellisuus.

Myöskään ammattieettisten periaatteiden tarkkaa sisältöä ei ole laissa määritelty, vaan tarkempi sisältö määrittyy oikeuskäytännön, valvontaelinten kannanottojen, huolellisten ammattihenkilöiden yleisesti noudattaman käytännön, komission antamien täytäntöönpano-

³⁹ Horsmanheimo ym. 2007, s. 147.

⁴⁰ Aho & Vänskä 1996, s. 81.

⁴¹ Horsmanheimo ym. 2007, s. 143.

toimenpiteiden sekä IFACin eettisten ohjeiden perusteella. Näin ollen voidaan siis todeta, että ammattieettiset periaatteet saavat sisältönsä hyvin pitkälti samoista lähteistä kuin hyvä tilintarkastustapa. Tilintarkastajan velvollisuutta ottaa yleinen etu huomioon on puolestaan perusteltu TTL:n esitöissä sillä, että tilintarkastajan rooliin kuuluu nykyään omistajien intressien turvaamisen ohella myös yhteiskunnallisten näkökohtien huomioon ottaminen.⁴² Samansuuntaisesti todetaan myös IFACin antamissa eettisissä ohjeissa; tilintarkastajan velvollisuutena ei ole ainoastaan yksittäisten asiakkaiden tarpeiden täyttäminen, vaan yleisen edun mukaisesti toimiminen.⁴³

TTL 20 §:n säännöksestä poiketen IFACin antamissa eettisissä ohjeissa tilintarkastajan toimintaa ohjaavia peruseriaatteita on viisi: rehellisyys, objektiivisuus, ammatillinen pätevyys ja huolellisuus, salassapitovelvollisuus sekä ammatillinen käyttäytyminen. Vaikka salassapitovelvollisuus ei siis kuulu TTL 20 §:n soveltamisalaan, salassapitovelvollisuudesta säädetään kuitenkin erikseen TTL 26 §:ssä. Sen sijaan ammatillisesta käyttäytymisestä ei ole nimenomaista säännöstä TTL:ssä, mutta eettisten ohjeiden mukaan ammatillisen käyttäytymisen periaate tarkoittaa, että tilintarkastajan on noudatettava asiaankuuluvia lakeja ja määräyksiä sekä vältettävä ammattikunnan mainetta heikentävää toimintaa. Niin ikään rehellisyyden periaatteen mukaan tilintarkastajan tulee olla suora ja vilpitön sekä tasapuolinen ja totuudenmukainen tilintarkastustyöhön liittyvissä suhteissaan. Objektiivisuus puolestaan liittyy läheisesti riippumattomuusproblematiikkaan, sillä objektiivisuuden periaate edellyttää, ettei tilintarkastaja saa antaa ennakkokäsityksille, intressiristiriidoille tai toisten osapuolten epäasianmukaiselle vaikutukselle liiallista valtaa.⁴⁴

Edelleen IFACin antamien eettisten ohjeiden mukaan huolellisuus yhdessä ammatillisen pätevyyden kanssa on yksi tilintarkastajan toiminnan peruseriaatteista. Eettisten ohjeiden mukaan tilintarkastajan tulee pitää ammatilliset tietonsa ja osaamisensa vaadittavalla tasolla pätevän asiantuntijapalvelun tarjoamisen takaamiseksi. Pätevän asiantuntijapalvelun edellytyksenä puolestaan pidetään terveen harkinnan käyttöä ammatillista osaamista sovellettaessa. Tämän lisäksi tilintarkastajan tulee seurata sekä ymmärtää työhön liittyvää teknistä kehi-

⁴² HE 194/2006 vp, s. 41.

⁴³ Eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille 2010, kappale 100.1.

⁴⁴ Eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille 2010, kappale 100.5 sekä luvut 110 ja 120.

tystä, sillä ylläpitämällä ammatillista pätevyyttään tilintarkastaja pystyy suoriutumaan pätevästi ammatillisessa toimintaympäristössä.⁴⁵ Ammatillisen pätevyyden vaatimus ilmenee myös TTL 21 §:stä, jonka mukaan tilintarkastajan velvollisuuteen kuuluu ylläpitää ja kehittää ammattitaitoaan.

Niin ikään huolellisuuden periaatteeseen sisältyy myös tunnollisuuden vaatimus, mikä tarkoittaa, että tilintarkastajan on toimittava tehtävässään huolellisesti, perusteellisesti sekä oikea-aikaisesti. Huolellisuuden periaatteen mukaan tilintarkastajan tulisi myös huolehtia siitä, että hänen valvonnassaan olevilla henkilöillä on asianmukainen koulutus ja että heitä valvotaan riittävästi. Siten huolellisuusvaatimus ei ulotu vain tilintarkastajaan itseensä, vaan tilintarkastajan olisi varmistuttava myös hänen valvonnassaan toimivien asiantuntijoiden huolellisuudesta. Edelleen huolelliseen menettelyyn kuuluu, että tilintarkastajan tulisi tarvittaessa varmistaa, että asiakas on tietoinen toimeksiantoon luonnostaan liittyvistä rajoituksista.⁴⁶

2.5 Salassapitovelvollisuus

Kuten edellä todettiin, salassapitovelvollisuus on IFACin antamien eettisten ohjeiden mukaan yksi tilintarkastajan toiminnan peruseriaatteista. Siten luottamuksellisuus on olennainen osa tilintarkastajan toimintaa, ja salassapitovelvollisuus turvaakin nimenomaan tilintarkastuksen luottamuksellisuutta sekä tarkastuskohteen kannalta että myös yleisesti. Niin ikään luottamuksellisuuteen kuuluu yleinen pidättyvyys kaikkien asiakasta koskevien tietojen käsittelyssä, vaikka tiedot eivät välttämättä olisikaan salaisia tai niiden paljastamisesta ei aiheutuisi välitöntä haittaa.⁴⁷ Myös eettisissä ohjeissa on korostettu yleisen pidättyvyyden laajuutta; eettisten ohjeiden mukaan tilintarkastaja ei lähtökohtaisesti saa antaa mitään ammattinsa perusteella saamaansa tietoa ulkopuolisille ilman asianmukaista ja nimenomaiselta valtuutusta.⁴⁸ Vaikka salassapitovelvollisuus sisältyy siis tilintarkastajia velvoittaviin eettisiin ohjeisiin, on tilintarkastuslaissa oma erillinen säännöksensä salassapitovelvollisuudesta. Se, ettei salassapitovelvollisuutta ole nimenomaisesti sisällytetty TTL 20 §:n tarkoittamiin

⁴⁵ Eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille 2010, luku 130.

⁴⁶ Eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille 2010, luku 130.

⁴⁷ Horsmanheimo ym. 2007, s. 190.

⁴⁸ Eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille 2010, kappale 140.1.

ammattieettisiin periaatteisiin, korostaneekin tilintarkastuksen luottamuksellisuuden merkitystä.

Niin ikään TTL 26.1 §:n mukaan tilintarkastaja eikä hänen apulaisensa saa ilmaista ulkopuoliselle seikkaa, jonka hän saa tietoonsa TTL:n tarkoittamia tehtäviä suorittaessaan. Tämä tilintarkastajan salassapitovelvollisuus alkaa pääsääntöisesti silloin, kun hänet valitaan tilintarkastajaksi⁴⁹. Sen sijaan salassapitovelvollisuuden tarkasta päättymisajankohdasta ei ole laissa tai tilintarkastajia koskevissa eettisissä ohjeissa nimenomaista mainintaa. Eettisten ohjeiden mukaan tilintarkastaja ei kuitenkaan saa hyödyntää saamiaan luottamuksellisia tietoja asiakas- tai työsuhteen päättymisen jälkeenkään⁵⁰, mikä tarkoittanee, ettei salassapitovelvollisuus pääty koskaan. Toisaalta tällä hetkellä salassa pidettävä tieto ei kuitenkaan välttämättä ole salaista enää muutaman vuoden kuluttua, mutta siitä huolimatta tilintarkastajan vastuun ja ammatillisen luotettavuuden säilymisen kannalta varmin keino lienee kuitenkin tiedon pitäminen salassa vielä vuosienkin kuluttua.⁵¹

Salassapitovelvollisuus koskee siis sekä tilintarkastajan että hänen apulaisensa ulkopuoliselle ilmaisemia seikkoja. Kuitenkin tehtävän suorittamisen kannalta tarpeellisten tietojen luovuttaminen saman kohteen tilintarkastukseen osallistuvien tilintarkastajien välillä on sallittua huolimatta siitä, ovatko he saman tilintarkastusyhteisön palveluksessa⁵². Sen sijaan tilintarkastajan käyttämien asiantuntijoiden salassapitovelvollisuus määräytyy muiden kuin TTL:n säännösten perusteella, ja rajanveto siitä, kuka on tilintarkastajan apulainen ja kuka asiantuntija voi joissakin tapauksissa olla haastavaa. Tilanteita tuleekin arvioida tapauskohtaisesti.⁵³

TTL 26 §:n tarkoittaman luottamuksellisuuden suojan kohteena ovat puolestaan sekä toimeksiantaja että ne kolmannet tahot, joiden tietoihin tilintarkastaja pääsee asemansa perusteella käsiksi.⁵⁴ Salassapitovelvollisuuteen liittyykin TTL 19.3 §:n säännös, jonka mukaan tilintarkastajan on annettava yhtiökokouksen pyynnöstä tarkempia tietoja seikoista, joilla voi

⁴⁹ Horsmanheimo ym. 2007, s. 195.

⁵⁰ Eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille 2010, kappale 140.6.

⁵¹ Horsmanheimo 2005, s. 18.

⁵² HE 194/2006 vp, s. 50.

⁵³ Horsmanheimo ym. 2007, s. 193.

⁵⁴ HE 194/2006 vp, s. 50.

olla vaikutusta kokouksessa käsiteltävän asian arviointiin. Tällaisia tietoja ei kuitenkaan saa antaa, mikäli se aiheuttaisi yhtiölle olennaista haittaa. Säännöksen osalta huomionarvoista on, että kysymyksen esittäjänä täytyy olla nimenomaan yhtiökokous, joten yksittäisen osakkeenomistajan kysymykseen tilintarkastajalla ei ole velvollisuutta vastata⁵⁵. Olennaisen haitan aiheutumisen arvioinnissa tilintarkastajan tulee käyttää ammatillista harkintaansa. Tilintarkastajan tulee harkita tietojen antamista erityisesti silloin, kun hän epäilee yhtiökokouksen enemmistön käyttävän vaatimiaan tietoja yhtiön kokonaisedun vastaisesti.⁵⁶

Niin ikään salassa pidettävällä tiedolla tarkoitetaan TTL 26.1 §:n mukaan ”tässä laissa tarkoitettua tehtävää suorittaessaan tietoonsa saamaa seikkaa”. Siitä huolimatta, että salassa pidettävä tieto koskee useimmiten tarkastuskohteen liiketoimintaa, salassa pidettävät tiedot eivät rajoitu vain kirjanpidosta saataviin tietoihin tai muihin yrityssalaisuuksiin. Salassa pidettävien tietojen määrä onkin suuri, ja huomionarvoista on, että salassa pidettävää tietoa on myös esimerkiksi tilintarkastajan vahingossa tai epähuomiossa saama tieto. Siten salaiset tiedot voivat tulla ilmi asiakirjoista, keskusteluista tai tilintarkastaja voi selvittää ne itse.⁵⁷ Niin ikään olennaista salassa pidettävien tietojen käsittelyssä onkin se, että tilintarkastajalla on ammattitaidon lisäksi käytössään asianmukaiset riskienhallintamenetelmät.⁵⁸

Salassapitovelvollisuus on luonteeltaan yleissäännös, ja poikkeukset salassapitovelvollisuuden luetellaan TTL 26.2 §:ssä. Ensinnäkin salassapitovelvollisuus ei koske seikkoja, joista tilintarkastajan on ilmoitettava tai lausuttava lain nojalla; eli niin sanotut aktiivisen tiedonantovelvollisuuden tilanteet. Tällainen seikka on esimerkiksi tilintarkastuskertomuksessa lausuttava huomautus vastuuhenkilön laiminlyönnistä tai rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä annetun lain (503/2008) edellyttämät ilmoitusvelvollisuustilanteet. Niin ikään tilintarkastaja saa paljastaa laillisesti salassa pidettävän tiedon, mikäli se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, antaa siihen suostumuksensa. Suostumuksen antajalla tulee kuitenkin olla riittävä toimivalta ja kelpoisuus, jotta suostumus olisi pätevä ja sitova.⁵⁹ Siten tilintarkastajan on arvioitava sitä, kenen intressiin salassa pidet-

⁵⁵ Vrt. OYL 5:25.

⁵⁶ HE 295/1993 vp, s. 40.

⁵⁷ Horsmanheimo ym. 2007, s. 196–197; Horsmanheimo 2005, s. 18–19.

⁵⁸ HE 194/2006 vp, s. 50.

⁵⁹ HE 194/2006 vp, s. 50.

tävä tieto liittyy. Lähtökohtaisesti yhtiön toimitusjohtajan antama suostumus on riittävä, mutta tiedon merkittävyys voi olla myös sellainen, että suostumuksen antajana tulee olla yhtiön toimivaltainen hallitus.⁶⁰

Kolmas poikkeus salassapitovelvollisuuteen on viranomaisen, tuomioistuimen, TTL:n tarkoittaman valvontaelimen⁶¹ tai muun henkilön lain nojalla antama määräys tiedon luovuttamiseen. Edelleen salassapitovelvollisuus ei koske seikkaa, joka on tullut yleiseen tietoon. Tämän yleiseen tietoon tulemisen edellytyksenä on, että seikka on tullut suurehkon henkilökunnan tietoon ja että seikka on vastaanotettu sekä tiedostettu. Tällainen yleiseen tietoon tullut seikka on esimerkiksi pörssiyhtiön antama tulosvaroitus, joka ennen julkistamista olisi ollut salainen tieto.⁶²

⁶⁰ Horsmanheimo ym. 2007, s. 198.

⁶¹ Näitä ovat kauppakamarin tilintarkastusvaliokunta, Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta sekä valtion tilintarkastuslautakunta.

⁶² Horsmanheimo ym. 2007, s. 212–213; HE 194/2006 vp, s. 50.

3 TILINTARKASTAJAN VAHINGONKORVAUSVASTUUN SYNTYMINEN

3.1 Korvausnormina TTL 51 §

Vahingonkorvausoikeudessa erotetaan perinteisesti sopimusvastuu sopimuksenulkoisesta eli deliktivastuusta. Tilintarkastajan sijoittaminen joko sopimusvastuun tai deliktivastuun piiriin ei ole kuitenkaan ongelmatonta. Toisaalta tilintarkastajan asema yhtiöön nähden on sopimusperusteinen, mutta toisaalta tilintarkastajan valitsee yhtiökokous eikä yhtiötä sopimusasioissa edustava hallitus. Lisäksi tilintarkastajan oikeutta noudattaa yhtiön johdon antamia määräyksiä rajoitetaan TTL 22.2 §:n nojalla. Kysymykselle tilintarkastajan oikeussuhteen laadusta ei kuitenkaan tule asettaa merkittävää painoarvoa, sillä ensisijaisesti vahingonkorvausvastuu määräytyy TTL:n säännösten mukaan.⁶³

Osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu perustuu OYL 22:4 sekä TTL 51 §:iin. OYL 22:4 § sisältää kuitenkin vain viittauksen tilintarkastuslakiin, joten tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun syntymisen tarkastelu kohdistuu pääasiassa TTL 51 §:n tarkoittamiin edellytyksiin. Uuden tilintarkastuslain (459/2007) vahingonkorvausvelvollisuutta koskeva pykälä vastaa kuitenkin asiallisesti vanhan tilintarkastuslain (936/1994) 44 §:ää⁶⁴, joten myös vanhemman oikeuskirjallisuuden sekä aiempaan lainsäädäntöön perustuvan oikeuskäytännön hyväksikäyttäminen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta pohdittaessa on perusteltua. Niin ikään TTL 51.1 §:n mukaan tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on TTL 1.1 §:n tarkoittamia tehtäviä suorittaessaan aiheuttanut tahallisesti tai huolimattomuudellaan yhtiölle. Säännöksessä yhtiöllä tarkoitetaan nimenomaisesti sitä yhtiötä, joka on antanut tilintarkastajalle toimeksiannon suorittaa lakisääteinen tilintarkastus kyseisessä yhtiössä⁶⁵. Lisäksi vahingon on täytynyt syntyä tilintarkastustehtävän suorittamisessa, mikä puolestaan edellyttää, että tilintarkastaja on ensinnäkin valittu tilintarkastustehtävään. Edelleen teon tai laiminlyönnin on oltava tyypillinen nimenomaan tilintarkastustoiminnassa eli toisin sanoen osa tilintarkastusta.⁶⁶

⁶³ Routamo ym. 2006, s. 60, 196. Vrt. Kisanlahti & Timonen 2006, s. 54.

⁶⁴ HE 194/2006 vp, s. 64.

⁶⁵ Kisanlahti & Timonen 2006, s. 56.

⁶⁶ Horsmanheimo & Steiner 2008, s. 475.

Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus ei kuitenkaan kohdistu ainoastaan yhtiöön, vaan TTL 51.1 §:n toisen virkkeen mukaan tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan myös vahingon, ”joka tätä lakia, yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhtiöjärjestystä, sääntöjä tai yhtiösopimusta rikkomalla on aiheutettu yhteisön osakkaalle, yhtiömiehelle tai jäsenelle taikka muulle henkilölle.” Muulla henkilöllä tarkoitetaan esimerkiksi yhtiön tavarantoimittajia sekä luotonantajia eli tahoja, jotka eivät ole tilintarkastustoimeksiannon osapuolia. Huomionarvoista on myös se, että TTL 51.1 §: sanamuodon mukaisesti kolmannelle aiheutunut vahinko on täytynyt aiheutua nimenomaan tilintarkastusta suoritettaessa, mikä käytännössä tarkoittaa, että osakkaan tai muun henkilön taloudellisen päätöksenteon tulee perustua ainakin osittain tilintarkastuskertomukseen tai muuhun tilintarkastajan antamaan informaatioon.⁶⁷

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun perusteena tarkastettavaa yhtiötä kohtaan voi olla huolimaton menettely tai lain rikkominen. Sen sijaan osakkeenomistajan tai muun henkilön hakiessa korvausta osakeyhtiön tilintarkastajalta vastuuperusteena tulee olla TTL:n, OYL:n tai yhtiöjärjestyksen rikkominen. Erottelulla ei kuitenkaan ole ratkaisevaa vaikutusta vastuun toteutumiseen, sillä periaatteessa tilintarkastajan huolimaton menettely merkinnee aina myös TTL 22 §:n tarkoittaman hyvän tilintarkastustavan rikkomista.⁶⁸ Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta arvioitaessa huomio kohdistetaan usein siihen, onko tilintarkastaja noudattanut hyvää tilintarkastustapaa tilintarkastusta suorittaessaan.

Niin ikään tavallisesti tilintarkastajan vahingonkorvausvastuutilanne on sellainen, että varsinaisen vahingon aiheuttaja on yhtiön johtoon kuuluva henkilö, ja tilintarkastajan tuottamuksen arviointi kohdistuu siihen, olisiko hänen pitänyt havaita yhtiön johdon laiminlyöntejä ja väärinkäytöksiä ja raportoida niistä.⁶⁹ Toisaalta on kuitenkin myös mahdollista, että vahinko aiheutuu ainoastaan tilintarkastajan toiminnan seurauksena, mistä esimerkkinä mainittakoon salassapitovelvollisuuden rikkominen.⁷⁰ Siten tilintarkastaja voi joutua vahingonkorvausvastuuseen sekä liiallisesta että puutteellisesta tietojen julkistamisesta.

⁶⁷ Horsmanheimo ym. 2007, s. 337–338.

⁶⁸ Savela 2006, s. 143; Immonen & Nuolimaa 2007, s. 271–272.

⁶⁹ Immonen & Nuolimaa 2007, s. 272–273.

⁷⁰ HE 295/1993 vp, s. 48.

3.2 Vahingon syntyminen

TTL 51 §:n mukainen vahingonkorvausvastuu edellyttää siis, että on syntynyt konkreettinen vahinko. Vaikka vahinkoa käsitteenä lienee mahdotonta määritellä yksiselitteisesti, on oikeuskirjallisuudessa pyritty kuvaamaan sitä, mitä vahingolla yleisesti tarkoitetaan. Routamo ym. mukaan: ”Vahinko on ulkoisen seikan aiheuttama odottamaton muutos, jota on pidettävä vahingonkärsijän kannalta epäedullisena.”⁷¹ Virtanen puolestaan on todennut vahingon olevan vahingonkärsijän kannalta negatiivinen, ulkopuolisesta syystä sattunut tapahtuma. Virtanen on myös erottanut vahinko-käsitteestä korvattavan vahingon käsitteen, joka on edellytys korvausvastuun syntymiselle.⁷²

Yleisin tapa määritellä vahingonkorvausoikeudellisen vahingon käsite lienee kuitenkin differenssiteorian käyttäminen. Differenssiteorian mukaisesti vahingon ilmenemistä arvioidaan vertaamalla kahta eri tapahtumakulkua: todellista ja hypoteettista. Hypoteettisessa tapahtumakulussa tarkastellaan, mitä olisi tapahtunut, jos olisi menetelty normien mukaisesti. Kun taas vahinkoon johtava syy muodostaa todellisen tapahtumakulun.⁷³ Näin ollen todellista ja hypoteettista tapahtumakulkua vertailemalla saadaan selville se, miten vahinkoon johtaneet tapahtumat ovat vaikuttaneet vahingonkärsijän asemaan. Huomionarvoista on kuitenkin se, että tapahtumakulkujen vertailu ei välttämättä ole aukoton keino osoittaa korvauskelpoiset vahingot, sillä vahingonkärsijä on voinut esimerkiksi hyötyä vahingosta, mikä niin ikään supistaa korvauksen määrää.⁷⁴

Koska TTL 51 §:n mukainen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu edellyttää konkreettisen vahingon syntymistä, eivät esimerkiksi tulevaisuudessa mahdollisesti aiheutuvat vahingot kuulu korvausvastuun piiriin. Toinen rajanvetotilanne on myös haitallisen tapahtuman seurauksien tulkitseminen vahingoksi, mikäli seurauksia ei voida osoittaa konkreettisesti. Olennaista tilintarkastajan aiheuttaman vahingon syntymisen arvioinnissa onkin se, että TTL 51.1 §:n tarkoittaman vahingon tulee syntyä tilintarkastajan toiminnasta ja nimenomaan siinä yhtiössä, johon hänet on valittu tilintarkastusta suorittamaan. Usean tilintarkastajan tarkastessa samaa kohdetta on heidän vastuunsa lähtökohtaisesti yhtäläinen, mikäli heidän oi-

⁷¹ Routamo ym. 2006, s. 30.

⁷² Virtanen 2011, s. 7–9, 371.

⁷³ Routamo ym. 2006, s. 367.

⁷⁴ Hemmo 2006, s. 144–146.

keudellinen asemansakin on sama. Tällaisessa tilanteessa yksittäisen tilintarkastajan tiedot ja taidot voivat lähinnä vaikuttaa vain korvauksen jakamiseen korvausvelvollisten kesken sekä korvauksen kohtuullistamiseen.⁷⁵

Yleisten vahingonkorvausoikeudellisten periaatteiden mukaisesti syntynyt vahinko käsittää sekä henkilö- ja esinevahingon että taloudellisen vahingon, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon. Taloudellisista vahingoista käytetään myös nimitystä (puhdas) varallisuusvahinko. Koska TTL:ssä ei erikseen määritellä, mitä vahingolla tarkoitetaan, voitaneen olettaa vahingon kattavan kaikki edellä mainitut vahingonkorvausoikeuden yleisten periaatteiden mukaiset vahingot. Käytännössä tilintarkastajan toiminnasta aiheutuvat vahingot ovat kuitenkin varallisuusvahinkoja, jolloin esimerkiksi mielipahan tai henkisen kärsimyksen korvaaminen ei lähtökohtaisesti tule kyseeseen.⁷⁶

3.3 Tuottamus

Kun vahingon todetaan syntyneen, on pohdittava sitä, olisiko henkilön pitänyt menetellä toisin, sillä velvollisuuksien noudattamiseen kuuluu myös tekojen tai tekemättä jättämisten seurausten huomioiminen. Niin ikään vahingonkorvausvelvollisuuden syntymiseksi tarvitaan jokin vastuuperuste.⁷⁷ Vahingonkorvausoikeudessa vastuuperusteita ryhmitellään usein sen mukaan, edellyttääkö vastuun syntyminen vahingon aiheuttajan tuottamusta. Pelkistetysti vastuuperusteet voidaan jakaa tuottamuvastuuseen ja tuottamuksesta riippumattomaan ankaraan vastuuseen.⁷⁸ Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on tuottamuvastuuta.⁷⁹

Tuottamuksen voidaan todeta olevan käsillä silloin, kun huolellisuusvelvollisuus on laiminlyöty ilman hyväksyttävää syytä. Hemmo on esittänyt tuottamuksen asteita olevan neljä eri vaihtoehtoa: tahallisuus, törkeä huolimattomuus, tavallinen huolimattomuus sekä lievä huolimattomuus. Tuottamuksen aste määritellään lähtökohtaisesti sen perusteella, miten olennainen huolellisuusvaatimuksen noudattamatta jättäminen on ollut. Yhtä lailla arviointiin

⁷⁵ Horsmanheimo & Steiner 2008, s. 473, 475.

⁷⁶ Horsmanheimo ym. 2007, s. 333–334.

⁷⁷ Routamo ym. 2006, s. 33, 93.

⁷⁸ Horsmanheimo ym. 2007, s. 332.

⁷⁹ HE 295/1993 vp, s. 48.

vaikuttavat myös vahingon todennäköisyys sekä mahdollisuus välttää vahingon aiheutuminen huolellisesti toimimalla.⁸⁰ Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuussa tuottamuksen asteiden välisillä eroilla ei kuitenkaan ole suurta merkitystä, sillä korvausvastuu syntyy jo lievän huolimattomuuden perusteella. Sen sijaan esimerkiksi mahdollisuuteen rahoittaa vahingonkorvaus vastuuvakuutuksesta tuottamuksen asteella voi olla vaikutusta.⁸¹ Lisäksi tahallisuus lähtökohtaisesti poistaa Vahl 2:1.2 §:n tarkoittaman kohtuusperusteisen sovittelun mahdollisuuden.

Huolellisuusvaatimuksen noudattamista tarkastellaan usein objektiivisen mittapuun mukaan, jolloin arvioidaan sekä sitä, mitä henkilö tietää että sitä, mitä hänen pitäisi teon tai laiminlyönnin hetkellä. Tuottamusarvioinnissa lähtökohtana onkin löytää oikeuslähdeopin mukainen normiperuste, jonka pohjalta määritetään henkilöltä vaadittavan huolellisuuden taso. Näin ollen yksittäiseltä tilintarkastajalta vaadittavan huolellisuuden taso mitoitetaan muilta tilintarkastajilta vaadittavan huolellisuuden tasoon, eikä esimerkiksi keskivertokansalaisen osaamiseen.⁸² Virtanen on puolestaan esittänyt vielä pidemmälle menevän ajatuksen, jonka mukaan pelkkä ammattijakokaan ei aina riitä vaadittavan huolellisuustason arvioinnissa; toisinaan tulee myös huomioida se, miten samaan ammattikuntaan kuuluva, mutta johonkin tiettyyn erikoisalaan perehtynyt henkilö toimisi kyseisessä tilanteessa.⁸³

Tilintarkastajan korvausvastuun syntyminen tuottamuksen perusteella edellyttää sen osoittamista, että tilintarkastaja on suhtautunut piittaamattomasti tai välinpitämättömästi häntä velvoittavaan huolellisuusvaatimukseen. Tuottamuksen arvioinnissa kiinnitetäänkin huomiota muun muassa tilintarkastajan tarkoitukseen vahingon aiheuttamishetkellä sekä tilintarkastajan suhtautumiseen toimintaansa liittyviin riskeihin.⁸⁴ Niin ikään tilintarkastajan menettelyn huolellisuuden arviointi perustuu hyvin pitkälti siihen, onko hyvää tilintarkastustapaa noudatettu. Yleensä tämä tarkoittaa huomion kiinnittämistä erityisesti tilintarkastajan raportointiin; eli toisin sanoen siihen, olisiko tilintarkastajan pitänyt havaita laiminlyöntejä tai vää-

⁸⁰ Hemmo 1996, s. 86; Hemmo 2006, s. 47–50.

⁸¹ Savela 2006, s. 154.

⁸² Hemmo 2006, s. 27–28, 35. Routamo ym. 2006, s. 93.

⁸³ Virtanen 2011, s. 108.

⁸⁴ Horsmanheimo & Steiner 2008, s. 477–478.

rinkäytöksiä sekä siten raportoida niistä.⁸⁵ Muun muassa KKO:n ratkaisussa 1992:98 oli kyse nimenomaan tilintarkastajan puutteellisesta raportoinnista ja niin ikään tuottamuksellisesta menettelystä; laiminlyötyään raportointivelvollisuutensa tilintarkastaja oli velvollinen korvamaan aiheuttamansa vahingon⁸⁶. Sen sijaan KKO:n ratkaisussa 1999:118 kanne hylättiin kokonaan tilintarkastajan osalta, vaikka hän oli laiminlyönyt velvollisuutensa tehdä muistutus tilintarkastuskertomukseen. Tämä johtui siitä, että kertomuksen antamishetkellä lain vastaisia varojennostoja tehnyt omistaja oli jo varaton, joten tilintarkastajan toiminnasta ei ollut aiheutunut vahinkoa.

Tuottamuksen arviointiin kuuluu myös kysymys siitä, kenellä on todistustaakka. Yleensä vahingonkorvauksen vaatijalla on velvollisuus osoittaa korvausvastuun edellytysten olemassaolo⁸⁷. OYL 22:1.3 §:ssä yhtiön johdon vahingonkorvausvelvollisuuden osalta todetaan, että silloin, kun vahinko on aiheutettu rikkomalla OYL:n säännöstä tai yhtiöjärjestyksen määräystä, johtoon kuuluvan henkilön on osoitettava toimineensa huolellisesti. Sen sijaan osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen tätä tuottamusolettamaa ei ole ulotettu, vaan OYL 22:4 §:ssä viitataan ainoastaan TTL 51 §:n vahingonkorvaussäännökseen. Siitä huolimatta oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että johdonmukaisuuden vuoksi tuottamusolettama tulee soveltaa myös tilintarkastajan kolmannelle aiheuttamiin vahinkoihin eli TTL 51.1 §:n toisen virkkeen mukaisesti vahinkoihin. Edelleen on esitetty, että tilintarkastajalla tulee olla näyttötaakka myös hyvän tilintarkastustavan noudattamisesta, sillä tilintarkastajan on kantajaan nähden helpompi osoittaa tilintarkastusstandardien edellytysten noudattaminen.⁸⁸ Huomionarvoista kuitenkin on, että OYL 22:1.3 §:n tarkoittama tuottamusolettama koskee ainoastaan tavallisen tuottamuksen tilanteita, joten kantaja on velvollinen näyttä-

⁸⁵ Immonen & Nuolimaa 2007, s. 273.

⁸⁶ KKO:n ratkaisussa 1992:98 oli kyse 1) osakkeenomistajan ja hallituksen jäsenen A yhtiöstä nostamista vakuudettomista rahalainoista, jotka olivat nostettu osakeyhtiölain vastaisesti sekä 2) yhtiön omien osakkeiden lunastamisesta A:n toimesta, kun yhtiön oma pääoma oli menetetty. KKO katsoi, että tilintarkastajat olivat laiminlyöneet velvollisuutensa tehdä muistutus tilintarkastuskertomukseen laittoman rahalainan myöntämisestä A:lle, minkä perusteella tilintarkastajat olivat velvollisia korvaamaan tuottamuksellaan aiheuttaman vahingon. Yhtiön omien osakkeiden lunastamisen osalta KKO myös totesi, että tilintarkastajien olisi tullut havaita vapaan oman pääoman puute sekä lunastuspäätöksen lainvastaisuus, joten tilintarkastajien olisi pitänyt tehdä muistutus tilintarkastuskertomukseen lunastuspäätöksen täytäntöönpanon estämiseksi. Näin ollen laiminlyömyllä tämän velvollisuutensa tilintarkastajat olivat velvollisia korvaamaan yhtiölle aiheutuneen vahingon.

⁸⁷ Immonen & Nuolimaa 2007, s. 267.

⁸⁸ Horsmanheimo ym. 2007, s. 356.

mään toteen väitteensä törkeästä tuottamuksesta tai tahallisuudesta.⁸⁹ Niin ikään vahingonkäräjien on myös pystyttävä osoittamaan muut vahingonkorvausvelvollisuuden edellytykset, kuten vahingon aiheutuminen ja syy-yhteys.⁹⁰

3.4 Syy-yhteys

Pelkkä vahingon syntyminen ja korvausvastuun peruste eivät vielä aiheuta vahingonkorvausvastuun syntymistä, vaan teon tai laiminlyönnin on myös oltava syy-yhteydessä vahinkoon. Niin ikään kausaliteettioppien mukaisesti vahinko on seuraus, ja sitä edeltävä laiminlyönti tai teko on syy. Syy-yhteyden olemassaoloa arvioitaessa mielenkiinnon kohteena ovatkin tapahtumaketjun teot tai laiminlyönnit. Tekojen osalta huomiota kiinnitetään siihen, miten teko on muuttanut tapahtumien kulkua, kun taas laiminlyönnin osalta tulee ensin arvioida se, miten henkilön olisi pitänyt toimia. Siten laiminlyönnin aiheuttaman korvausvastuun edellytyksenä on, että vahingon aiheuttajalla on ollut jokin nimenomainen velvollisuus toimia.⁹¹

Syy-yhteyden vaatimuksen perusteella tilintarkastaja vastaa siis vain siitä vahingosta, jonka voidaan osoittaa aiheutuneen nimenomaan tilintarkastajan huolimattomasta toiminnasta. Tällöin syy-yhteydskysymys voi liittyä esimerkiksi siihen, olisiko tilintarkastaja voinut huolellisella toiminnallaan estää vahingon syntymisen.⁹² Lakisääteisessä tilintarkastuksessa syy-yhteyden arviointi on yhteydessä ISA-standardeihin; syy-yhteyden olemassaolon edellytys on, että virhe tai puute olisi ollut havaittavissa ISA-standardeja noudattamalla. Toisin sanoen, mikäli virhettä tai puutetta ei olisi havaittu edes noudattamalla ISA-standardeja huolellisesti, ei syy-yhteyttä ole.⁹³

Syy-yhteyden arviointiin liittyy myös syyn välttämättömyys. Hemmo on esittänyt, että vahingon syytä tunnistettaessa voidaan esittää kysymys, ”olisiko vahinko aiheutunut, jos vahingon syyksi epäiltävää tapahtumaa ei olisi sattunut.” Mikäli vastaus on kielteinen, tapahtumakulku on johtanut vahinkoon nimenomaan tarkasteltavana olevan syyn vuoksi. Tätä käänteiseen

⁸⁹ HE 109/2005 vp, s. 195.

⁹⁰ Immonen & Nuolimaa 2007, s. 267.

⁹¹ Hemmo 2006, s. 38, 109–114.

⁹² Immonen & Nuolimaa 2007, s. 272.

⁹³ Horsmanheimo ym. 2007, s. 375.

kysymykseen perustuvaa syy-yhteyden olemassaolon arviointia kutsutaan myös opiksi välttämättömästä syystä (*conditio sine qua non*).⁹⁴ Niin ikään vahingon välttämättömän syy arviointiin liittyy myös KKO:n ratkaisu 1991:13, jossa välttämättömän syy todettiin puuttuvan.

KKO:n ratkaisussa 1991:13 oli kyse siitä, että osakeyhtiön tilintarkastaja ei ollut täyttänyt velvollisuuttaan tehdä tilintarkastuskertomukseen muistutus⁹⁵ yhtiön hallituksen laiminlyönnistä koskien yhtiön asettamista selvitystilaan. Näin ollen tilintarkastaja oli rikkonut osakeyhtiölakia. Niin ikään tilintarkastuksen kohteena olleen osakeyhtiön heikon taloudellisen tilan ja maksuhäiriöiden takia yhtiön tavarantoimittajalle oli aiheutunut luottotappioita tavarantoimittajan myymisestä yhtiölle. Koska tavarantoimittaja ei ollut pyrkinyt tutustumaan tilintarkastuskertomukseen, KKO totesi, ettei tilintarkastajan laiminlyönti ollut syy-yhteydessä tavarantoimittajan kärsimiin tappioihin. Lisäksi KKO:n mukaan oli pääteltävissä, että osakeyhtiön toimintaa olisi jatkettu siitäkin huolimatta, että tilintarkastaja olisi tehnyt muistutuksen tilintarkastuskertomukseen.

Savela on esittänyt KKO:n ratkaisusta 1991:13 seuraavan se, että tilintarkastuksessa syy-yhteys voi syntyä vain kahdella tavalla. Ensimmäinen tilintarkastuksessa tapahtuneista laiminlyönneistä voi saada korvausta se, joka on tutustunut tilintarkastuskertomukseen ja perustanut sen antamaan informaatioon päätöksensä sekä menettelynsä. Eli käytännössä tilanteen tulee olla sellainen, että asianmukaisen huomautuksen puuttuessa tilintarkastuskertomuksesta henkilö olisi toiminut toisin, mikäli olisi ollut tietoinen kyseisestä puuttuvasta seikasta. Toiseksi oikeus korvaukseen voi syntyä, jos tilintarkastaja olisi saanut huolellisella toiminnallaan yhtiön muuttamaan toimintaansa siten, että vahinko olisi poistunut. Tällaisessa tilanteessa korvausta voivat saada myös ne, jotka eivät ole tutustuneet tilintarkastuskertomukseen, sillä heidän vahinkonsakin olisi poistunut tilintarkastajan huolellisen toiminnan myötä.⁹⁶ Näin ollen Savelan ajatuksen mukaisesti, jotta tavarantoimittaja olisi ollut oikeutettu vahingonkorvaukseen, hänen olisi pitänyt osoittaa tutustuneensa tilintarkastuskertomukseen sekä perustaneensa sen antamaan informaatioon luottopäätöksensä. Yhtä lailla tavarantoimittajan oikeus korvaukseen olisi syntynyt, mikäli tilintarkastaja ei olisi pystynyt osoittamaan yhtiön johdon laiminlyöneen velvollisuutensa asettaa yhtiö selvitystilaan aikaisemmista muistutuksista huolimatta.

⁹⁴ Hemmo 2006, s. 112.

⁹⁵ Huom. nykyisen säännöksen, TTL 15.4 §:n, mukaan tilintarkastajan on tehtävä muistutuksen sijaan huomautus.

⁹⁶ Savela 2006, s. 173–174.

3.5 Ennalta-arvattavuus

Yhtä lailla vahingonkorvausvastuun syntyminen edellyttää, että vahinko on ennalta-arvattavissa, jolloin korvausvelvollinen ei voi olla vastuussa sellaisista vahingoista, joiden aiheutuminen on ollut hänen menettelynsä kannalta ennalta-arvaamattomia. Näin ollen korvausvelvollinen ei voi siis joutua korvausvastuuseen vahingoista, jotka ovat aiheutuneet hänen toiminnastaan riippumatta. Siten myös etäiset ja odottamattomat vahingot eivät lähtökohtaisesti ole syy-yhteydessä tekoon tai laiminlyöntiin, jolloin ne eivät myöskään johda korvausvastuun syntymiseen.⁹⁷ Ennalta-arvattavuuden vaatimuksen voidaan siis todeta korostavan sitä periaatetta, että syy-yhteyden on oltava riittävä. Tilintarkastajan laiminlyönnillä tai teolla tulee siten olla riittävän merkittävä vaikutus aiheutuneeseen vahinkoon.⁹⁸

Vahinkojen ennalta-arvattavuuden arvioinnissa sovelletaan tuottamusarvioinnille tyypillisiä kriteerejä, mikä tarkoittaa, että korvausvelvollisen tietoisuus vahingonvaarasta määrittää korvausvastuun laajuuden. Näin ollen vahingonkorvauksen laajuus rajoittuu siihen, mitä vahinkoja henkilön piti tietää teostaan tai laiminlyönnistään aiheutuvan. Ennalta-arvattavuuden arviointi on siten objektiivista eli olennainen kysymys on, mitä huolellinen henkilö kyseisessä tilanteessa pitäisi todennäköisenä ja ennalta-arvattavana. Merkityksellistä arvioinnissa on myös, ettei vastuuta voi välttää väittämällä koko vahinkoon johtaneen tapahtumaketjun olleen niin epätavanomainen, että sen aiheutuminen olisi pitänyt tunnistaa. Sitä vastoin vahingon ennalta-arvattavuuden toteamiseen riittää, että vahingon tyyppi ja suuruusluokka ovat ennalta-arvattavia.⁹⁹ Niin ikään syy-yhteyden voidaankin katsoa syntyvän sitä helpommin, mitä tavanomaisempi seuraus vahinko on tietystä toiminnasta. Vahingonkorvausvastuun välttämiseksi tavanomaiset vahingolliset seuraukset tulisikin selvittää etukäteen.¹⁰⁰

Ennalta-arvattavuuden asemaan korvausvastuuta rajoittavana tekijänä vaikuttanee myös tuottamuksen aste. Erityisesti tahallisen menettelyn kohdalla vastuu voi rajatapauksissa olla laajempi kuin lievemmän tuottamuksen tilanteissa, sillä erityisen piittaamattomasti menetlevän tulisi kantaa suurempi riski heikohkosti ennustettavista olleista vahinkoseuraamuk-

⁹⁷ Hemmo 2006, s. 109, 135; Virtanen 2011, s. 343.

⁹⁸ Immonen & Nuolimaa 2007, s. 265, 271.

⁹⁹ Hemmo 2006, s. 135–136; Savela 2006, s. 282.

¹⁰⁰ Virtanen 2011, s. 344.

sista.¹⁰¹ Näin ollen mitä moitittavampana tekoa tai laiminlyöntiä voidaan pitää, sen epätoimennäköisempää on, että vastuuta rajoitettaisiin tapahtumaketjun poikkeuksellisuuden tai väliin tulevien syiden perusteella.¹⁰²

¹⁰¹ Hemmo 2006, s. 139.

¹⁰² Routamo ym. 2006, s. 341.

4 VAHINGONKORVAUSVASTUUN TOTEUTTAMINEN

4.1 Kanteen nostaminen ja kanneoikeuden vanhentuminen

Osakeyhtiön tilintarkastajaa vastaan nostettavasta kanteesta säädetään osakeyhtiölaissa. OYL 22:6.1 §:n mukaan ja OYL 6:2 §:n tarkoittaman yleistoimivaltansa nojalla osakeyhtiön hallitus lähtökohtaisesti päättää TTL 51 §:ään perustuvan vahingonkorvauskanteen nostamisesta. Yhtiön hallituksen päätös nostaa vahingonkorvauskanne on luonteeltaan kuitenkin liiketoiminnallinen, joten päätöksessä on otettava huomioon myös yhtiön etu. Vahingonkorvauskanteen ajamiseen saattaa liittyä esimerkiksi oikeudellinen epävarmuus ja kuluriski sekä toisaalta kielteinen julkisuus. Huomionarvoista on myös se, että hallituksen päätös olla nostamatta vahingonkorvauskannetta ei välttämättä ole lopullinen, vaan hallitus voi myöhemmin käsitellä asian uudelleen ja päätyä toiseen lopputulokseen. Sitä vastoin, jos yhtiön edustajat ovat jo yhtiön puolesta sopineet vahingonkorvausasian vahingon aiheuttajan kanssa, sopimuksen sitovuutta arvioidaan OYL 6:28 §:n mukaisesti.¹⁰³

Hallituksen oikeudesta päättää vahingonkorvauskanteen nostamisesta huolimatta voi syntyä tilanne, jossa hallituksen ja osakkeenomistajien edut ovat vastakkaiset. Tästä syystä myös yhtiökokouksella on OYL 22:6.1 §:n mukaan oikeus päättää vahingonkorvauskanteen nostamisesta. Päätöksenteko yhtiökokouksessa on perusteltua esimerkiksi silloin, kun kanne nostetaan tilintarkastajaa ja hallituksen jäsentä vastaan, sillä jo OYL 6:4 § kieltää hallituksen jäsentä osallistumasta häntä koskevan vahingonkorvausasian käsittelyyn. Edelleen yhtiöjärjestyksessä voidaan myös määrätä, että päätös vahingonkorvauskanteen nostamisesta on aina tehtävä yhtiökokouksessa, jolloin hallitus ei voi päättää asiasta. Useimmiten kysymys vahingonkorvauskanteen nostamisesta tilintarkastajaa vastaan toteutuu kuitenkin yhtiön ollessa konkurssissa. Tällöin kanteen nostamisesta päättää hallituksen ja yhtiökokouksen sijaan konkurssihallinto.¹⁰⁴

Yhtä lailla yhdellä tai useammalla osakkeenomistajalla on oikeus ajaa vahingonkorvauskannetta omissa nimissään TTL 51 §:n nojalla OYL 22:7 §:n mukaisin edellytyksin. Ensinnäkin tällaista kannetta vireille pantaessa on oltava todennäköistä, ettei yhtiö huolehdi korvaus-

¹⁰³ HE 109/2005 vp, s. 197, 200.

¹⁰⁴ HE 109/2005 vp, s. 197–198, 200.

vaatimuksen toteuttamisesta. Tätä edellytystä arvioidaan kanteen vireillepanohetken mukaan; mikäli hallitus tai yhtiökokous on esimerkiksi jo päättänyt, ettei vahingonkorvausta vaadita tilintarkastajalta, edellytyksen voidaan katsoa täyttyneen. Sen sijaan silloin, kun yhtiö ei ole vielä tehnyt päätöstä vahingonkorvauskanteen nostamisesta, on tilannetta arvioitava olosuhteiden perusteella ja huomioitava todennäköisyys sille, tuleeko yhtiö vaatimaan vahingonkorvausta.¹⁰⁵ Muut OYL 22:7.1 §:n edellytykset puolestaan ovat yhdenvertaisuusperiaatteen vastaisuuden osoittaminen sekä se, että kantajilla on oltava vähintään yksi kymmenesosa kaikista osakkeista.

Niin ikään TTL 51 §:n mukaiseen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen sovelletaan tarkastuskohdetta koskevan lainsäädännön kanneoikeuden vanhentumissäännöksiä.¹⁰⁶ Näin ollen osakeyhtiön tilintarkastajia koskevat osakeyhtiölain säännökset. Yhtiöoikeudellisiin vahingonkorvausvaatimukseen sovelletaan yleistä viiden vuoden vanhentumisaikaa, joka koskee aikaisemmasta sääntelystä poiketen sekä yhtiön lukuun ajettavia kanteita että osakkaan ja velkojan ajamia kanteita¹⁰⁷. OYL 22:8 §:n mukaan OYL 22 luvun tai TTL 51 §:n nojalla ajettava vahingonkorvausta koskeva kanne on nostettava:

- ”1) hallituksen jäsentä, hallintoneuvoston jäsentä tai toimitusjohtajaa vastaan viiden vuoden kuluessa sen tilikauden päättymisestä, jona kanteen perusteena oleva päätös tehtiin tai kanteen perusteena olevaan toimenpiteeseen ryhdyttiin;
- 2) tilintarkastajaa vastaan viiden vuoden kuluessa siitä, kun kanteen perusteena oleva tilintarkastuskertomus, lausunto tai todistus esitettiin; ja
- 3) osakkeenomistajaa tai yhtiökokouksen puheenjohtajaa vastaan viiden vuoden kuluessa päätöksestä tai toimenpiteestä, johon kanne perustuu.”

Säännöksen sanamuodosta ilmenee, että käytännössä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun vanhenemisaika on pidempi kuin yhtiön johdon. Tämä johtuu siitä, että tilintarkastajan osalta vanhentuminen alkaa vasta tilintarkastuskertomuksen, lausunnon tai todistuksen esittämisestä, kun taas yhtiön johdon vastuun vanhentuminen alkaa jo tilikauden päättymisestä. Tilintarkastuskertomus esitetään kuitenkin tyypillisesti vasta sen tilikauden jälkeen, jonka aikana yhtiön johto teki kanteen perusteena olevan päätöksen tai ryhtyi kanteen perusteena olevaan toimenpiteeseen. Tästä seuraakin, että tilintarkastaja saattaa jäädä ainoaksi korva-

¹⁰⁵ HE 109/2005 vp, s. 199.

¹⁰⁶ Horsmanheimo ym. 2007, s. 412.

¹⁰⁷ HE 109/2005 vp, s. 202.

usvelvolliseksi vastaamaan koko vahingosta, mikäli yhtiön johdon vastuu on jo vanhentunut. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että silloin, kun muiden kanneoikeus on muiden korvausvelvollisten osalta vanhentunut, tilintarkastajan ei tulisi vastata koko vahingosta. Sitä vastoin tilintarkastajan tulisi vastata vain siitä osasta vahinkoa, joka on aiheutunut nimenomaisesti hänen toiminnastaan tai laiminlyönnistään.¹⁰⁸

Niin ikään vaikka OYL:ssa säädetään kanneoikeuden vanhentumisesta, sovelletaan velan vanhentumisesta annettua lakia (728/2003) kuitenkin osakeyhtiölakia täydentävänä säännöksenä. Tämä tarkoittaa, että osakeyhtiölain mukaisen kanneajan voi pysäyttää vain velan vanhentumisesta annetun lain (728/2003) 11.1 §:n tarkoittamilla oikeudellisilla katkaisutoimilla^{109 110}.

4.2 Vahingonkorvausvastuun jakautuminen

4.2.1 Tilintarkastajan vastuu apulaisensa aiheuttamasta vahingosta

Lähtökohtaisesti tilintarkastaja voi käyttää apulaisia tilintarkastuksen suorittamisessa, ja erityisesti tarkastettavan aineiston ollessa laaja tilintarkastaja joutuukin usein käyttämään apulaisia.¹¹¹ Huomionarvoista kuitenkin on se, että yhtiökokouksessa tai yhtiöjärjestyksessä voidaan TTL 22.2 §:n perusteella myös kieltää tilintarkastajaa käyttämästä apulaisia.¹¹² Siitä huolimatta useimmiten niin tilintarkastajaksi valitut luonnolliset henkilöt sekä erityisesti tilintarkastajaksi valitut tilintarkastusyhteisöt käyttänevät kuitenkin apulaisia tilintarkastuksen suorittamisessa.

¹⁰⁸ Kaisanlahti & Timonen 2006, s. 96, 135–136.

¹⁰⁹ Velan vanhentumisesta annetun lain (728/2003) 11.1 §:n mukaan Velan vanhentuminen katkeaa, ”jos:

- 1) velkoja panee vireille saatavaa koskevan kanteen velallista vastaan tai esittää saatavaa koskevan vaatimuksen tuomioistuimessa, kuluttajariitalautakunnassa tai laissa säädettyssä muussa toimielimessä tai menettelyssä, jossa voidaan antaa ratkaisu tai ratkaisusuositus, taikka toimielimessä, joka on merkitty Euroopan komission pitämään tietokantaan kuluttajariitoja ratkaisevista elimistä;
- 2) velkoja ilmoittaa saatavan velallista koskevan julkisen haasteen johdosta taikka velallisen konkurssissa tai muussa maksukyvyttömyysmenettelyssä tai kun velka muutoin otetaan huomioon menettelyn yhteydessä;
- 3) velkoja panee vireille ulosottoasian tai jos velka muutoin otetaan huomioon ulosottomenettelyssä; tai
- 4) saatava otetaan käsiteltäväksi tuomioistuinsovittelussa tai sellaisessa sovittelumenettelyssä, jossa tehty sovinto voidaan vahvistaa täytäntöönpanokelpoiseksi”.

¹¹⁰ Savela 2006, s. 256.

¹¹¹ Horsmanheimo ym. 2007, s. 342.

¹¹² HE 295/1993 vp, s.30

Vahingonkorvauksen yleisiin periaatteisiin kuuluu VahL 3:1 §:stä ilmenevä isännänvastuu, jonka mukaan työnantajan tulee korvata vahinko, jonka työntekijä on virheellään tai laiminlyönnillään työssä aiheuttanut. Tämä tarkoittanee, että apulaisen ollessa työsuhteessa tilintarkastajaan tilintarkastaja vastaisi apulaisensa aiheuttamasta vahingosta, vaikka TTL 51.1 §:ssä ei nimenomaista säännöstä olisikaan. Käytännössä tyypillinen tilanne on kuitenkin sellainen, että tilintarkastajana toimiva luonnollinen henkilö ja hänen apulaisensa ovat saman tilintarkastusyhteisön palveluksessa, jolloin apulainen ei ole VahL 3:1.1 §:n tarkoittamassa työntekijän tai itsenäisen yrittäjän asemassa suhteessa tilintarkastajaan. Tällaisten tilanteiden varalta TTL 51.1 §:n säännös apulaisen aiheuttaman vahingon kanavoitumisesta tilintarkastajalle onkin tarpeen.¹¹³

Niin ikään tilintarkastuslain 51.1 §:n viimeisen virkkeen mukaan tilintarkastaja, olipa kyseessä luonnollinen henkilö tai tilintarkastusyhteisö, vastaa myös apulaisensa tahallaan tai tuottamuksesta aiheuttamasta vahingosta. Tämä tarkoittaa, että tilintarkastaja vastaa apulaisensa vahinkoa tuottaneesta toiminnasta niin tarkastettavaa yhtiötä kuin lainkohdan toisen virkkeen tarkoittamaa kolmatta kohtaan¹¹⁴. VTTL:n esitöissä tätä vastuun ohjautumista tilintarkastajalle on perusteltu sillä, että apulaiset toimivat tilintarkastajan ohjauksessa ja valvonnan alaisena, jolloin myös vastuun tulee kanavoitua toimeksiannon saajalle eli tilintarkastajalle. Apulaiset ovat sen sijaan ainoastaan sivullisia toimeksiantajaan nähden.¹¹⁵

Yhtä lailla koska tilintarkastaja vastaa apulaisensa vahinkoa tuottaneesta toiminnasta kuin omastaan, merkitystä ei siten ole sillä, onko tilintarkastajan omassa toiminnassa huolimattomuutta. Sen sijaan ratkaisevaa on nimenomaan apulaisen toiminnassa ilmenevä huolimattomuus, joka puolestaan on aiheuttanut vahingon syntymisen.¹¹⁶ Siten tilintarkastaja vastaa apulaisensa huolimattomuudellaan tai tahallisesti aiheutetusta vahingosta, vaikka tilintarkastaja ei olisi omalla toiminnalla voinut välttää vahinkoa. Merkitystä ei myöskään ole sillä, onko tilintarkastaja valinnut apulaisensa huolellisesti.¹¹⁷ Kokoavasti voidaankin todeta, että tilintarkastajan vastuu apulaisen tuottamuksesta on tilintarkastajan tuottamuksesta riippu-

¹¹³ Horsmanheimo ym. 2007, s. 343.

¹¹⁴ Horsmanheimo ym. 2007, s. 342.

¹¹⁵ HE 295/1993 vp, s. 48.

¹¹⁶ HE 295/1993 vp, s. 48.

¹¹⁷ Horsmanheimo ym. 2007, s. 342, 344.

matonta¹¹⁸ ja korvausvastuun välttämiseksi tilintarkastaja ei voi vedota oman toimintansa huolellisuuteen, vaan tilintarkastajan on osoitettava asianmukainen huolellisuus myös käyttämiensä apulaisten osalta.

Vaikka apulainen ei vastaa tilintarkastajan toimeksiantajalle lakisääteisen tilintarkastuksen asianmukaisesta suorittamisesta, apulaisen aiheuttama vahinko ei kuitenkaan välttämättä jää kokonaan tilintarkastajan suorittavaksi. Vanhan osakeyhtiölain (734/1978) esitöissä on todettu, että apulaisen oma vastuu yhtiölle määräytyy vahingonkorvauslain 4 luvun sääntöjen mukaan¹¹⁹. Tästä seuraa, että tilintarkastajalla on VahL 4:3 §:n mukainen regressioikeus apulaiseensa nähden. Regressioikeus koskee nimenomaisesti vahinkoa, jonka apulainen on aiheuttanut, mutta jonka tilintarkastaja on suorittanut. Edelleen regressioikeus koskee sellaisia vahinkoja, jotka apulainen on aiheuttanut TTL 51.1 §:n tarkoittamalle toimeksiannon kohteena olevalle yhteisölle sekä vahinkoja, jotka apulainen on aiheuttanut mainitun lainkohdan tarkoittamille kolmansille tahoille. VahL 4:3 §:n mukainen tilintarkastajan regressioikeus apulaista kohtaan ei kuitenkaan ole automaattinen ja rajoittamaton; VahL 4:1.1 §:n mukaan korvauksen määrän arvioinnissa käytetään kohtuusharkintaa ottamalla huomioon muun muassa vahingon aiheuttajan sekä vahingonkärsijän olosuhteet. Lisäksi tuottamuksen asteen tulee olla lievää tuottamusta suurempi. Toisaalta, jos vahinko on aiheutettu tahallisesti, on kuitenkin VahL 4:1.2 §:n perusteella täysi korvaus tuomittava, jollei korvauksen alentamiseksi katsota olevan erityistä syytä.¹²⁰

4.2.2 Päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön kesken

Kuten edellä on jo todettu, mikäli yhtiön tilintarkastajaksi valitaan tilintarkastusyhteisö, tulee tilintarkastusyhteisön TTL 8 §:n nojalla ilmoittaa tarkastettavalle kohteelle, kuka on päävastuullinen tilintarkastaja¹²¹. Päävastuullisen tilintarkastajan tehtävänä on allekirjoittaa tilintarkastuskertomus tilintarkastajaksi valitun tilintarkastusyhteisön puolesta sekä edustaa tilintarkastusyhteisöä tilintarkastustehtävän suorittamisessa¹²². TTL 8 §:n sanamuodosta ilme-

¹¹⁸ Savela 2006, s. 157.

¹¹⁹ HE 27/1977, s. 110.

¹²⁰ Horsmanheimo ym. 2007, s. 345.

¹²¹ Huom. TTL 8.1 §:n mukaan päävastuullisella tilintarkastajalla tulee olla vähintään sama kelpoisuus (KHT tai HTM) kuin tilintarkastajaksi valitulla tilintarkastusyhteisöllä.

¹²² Horsmanheimo ym. 2007, s. 346.

nee, että päävastuullisen tilintarkastajan tulee työskennellä tilintarkastajaksi valitussa tilintarkastusyhteisössä. Lain esitöissä on kuitenkin todettu, että edellytys työsuhteesta tilintarkastusyhteisöön tai vastaavasti tilintarkastusyhteisössä osakkaana toimimisesta ei aina ole ehdoton, vaan mainitun lainkohdan edellytyksen täyttymistä voidaan tarkastella monen tekijän avulla. Toisaalta lain esitöissä myös todetaan, että päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön ”sopimussuhteen on oltava niin tiivis, että tilintarkastusyhteisö osaltaan vastaa kyseisen tilintarkastajan ammattitaidon ylläpitämisestä, laadunvarmistuksesta sekä riskienhallinnasta hyvän tilintarkastustavan mukaisesti.”¹²³

Niin ikään TTL 8.2 §:n mukaan päävastuulliseen tilintarkastajaan sovelletaan yleisesti tilintarkastuslain säännöksiä tilintarkastajasta. Siitä huolimatta TTL 51.2 § edellyttää, että mikäli tilintarkastajaksi on valittu tilintarkastusyhteisö, vastaavat vahingosta yhteisö sekä päävastuullinen tilintarkastaja. Tämä tarkoittaa, että yleisten korvausvastuun edellytysten täyttyessä tilintarkastusyhteisö ja päävastuullinen tilintarkastaja vastaavat vahingosta yhteisvastuullisesti sekä tarkastettavalle yhtiölle että TTL 51.1 §:n tarkoittamille kolmansille. Näin ollen päävastuullisella tilintarkastajalla on vastaavanlainen vastuu kuin jos tarkastettava yhtiö olisi itse valinnut hänet tilintarkastajaksi¹²⁴. VTTL:n esitöissä vastuun solidaarisuus on katsottu tarpeelliseksi, koska tilintarkastusyhteisön puolesta toimii luonnollisia henkilöitä.¹²⁵

Koska päävastuullinen tilintarkastaja ja tilintarkastajaksi valittu tilintarkastusyhteisö ovat yhteisvastuussa lakisääteisessä tilintarkastuksessa syntyneestä vahingosta, voi vahingonkäräjät esittää vaatimuksensa tilintarkastusyhteisöön tai päävastuulliseen tilintarkastajaan taikka näihin molempiin. Huomionarvoista on kuitenkin se, että mikäli kanne nostetaan vain tilintarkastusyhteisöä vastaan, ei yhteisvastuu tule sovellettavaksi päävastuulliseen tilintarkastajaan huolimatta siitä, että hän olisi aiheuttanut vahingon. Tällaisessa tilanteessa tilintarkastusyhteisöllä on regressioikeus päävastuullista tilintarkastajaa kohtaan VahL 4:1.1 §:n tarkoittamin edellytyksin.¹²⁶ Vaikka tyypillinen tilanne on sellainen, että tilintarkastusyhteisö ja päävastuullinen tilintarkastaja haastetaan yhdessä vastaajiksi oikeuteen, on siitä huolimatta olemassa teoreettinen mahdollisuus, että päävastuullinen tilintarkastaja joutuisi omasta

¹²³ HE 194/2006 vp, s. 35.

¹²⁴ Kaisanlahti & Timonen 2006, s. 131.

¹²⁵ HE 295/1993 vp, s. 48.

¹²⁶ Horsmanheimo ym. 2007, s. 348.

huolimattomuudesta riippumatta korvaamaan tilintarkastusyhteisön tuottamuksellisesti aiheuttaman vahingon. Tilanne on useimmiten kuitenkin päinvastainen, sillä päävastuullinen tilintarkastaja suorittaa tilintarkastuksen tilintarkastusyhteisön puolesta.¹²⁷

On myös mahdollista, että tilintarkastajana toimiva luonnollinen henkilö on tilintarkastustoimeksiannon saaja, vaikka hän työskentelee tilintarkastusyhteisön palveluksessa. Vastuun kanavoitumisesta työnantajalle eli tilintarkastusyhteisölle VahL 3 luvun mukaisesti tällaisessa tilanteessa onkin oikeuskirjallisuudessa esitetty eriäviä tulkintoja. Horsmanheimon ja Steinerin mukaan VahL 3:1 §:n tarkoittamaa työnantajan vastuuta voidaan soveltaa tilintarkastajaan huolimatta siitä, onko tilintarkastaja valittu tehtävään henkilökohtaisesti vai onko tilintarkastajaksi valittu tilintarkastusyhteisö nimennyt hänet päävastuulliseksi tilintarkastajaksi.¹²⁸ Sen sijaan Mäntysaari on todennut, ettei vastuun kanavoiminen toimeksiannon saaneelta tilintarkastajalta hänen työnantajalleen liene mahdollista, sillä tilintarkastuslaissa ei nimenomaisesti viitata vahingonkorvauslain 3 luvun säännöksiin isännänvastuusta.¹²⁹ Niin ikään myös Kaisanlahti ja Timonen ovat ottaneet tämän kysymyksen esiin selvityksessään tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta. He ovat sitä mieltä, että mikäli tilintarkastajaksi valitaan tilintarkastusyhteisö, tulisi sen myös olla ensisijainen korvausvelvollinen. Näin ollen tilintarkastusyhteisön tulisi vastata tarkastuksen suorittamisessa aiheutuneista vahingoista riippumatta siitä, kuka niiden viimekätinen aiheuttaja on.¹³⁰

4.2.3 Vahingonkorvauslain vastuunjakosäännös

TTL 51.3 §:n mukaan korvausvastuu jaetaan korvausvelvollisten kesken vahingonkorvauslain 6 luvun säännösten mukaan. Niin ikään VahL 6:2 §:n mukaan "[m]illoin vahinko on kahden tai useamman aiheuttama taikka he muuten ovat velvolliset korvaamaan saman vahingon, vastaavat he yhteisvastuullisesti." Siten korvausvelvolliset vastaavat vahingosta solidaarisesti, mikä puolestaan tarkoittaa, että korvausvelvolliset vastaavat myös toistensa puolesta korvauksen täysimääräisestä suorittamisesta¹³¹. Näin ollen mikäli korvausvelvollisia tilintarkastajia on useampia, on heidän vastuunsa rinnakkaista yhteisvastuuta. Toisaalta jos tuottamus

¹²⁷ Horsmanheimo & Steiner 2008, s. 485.

¹²⁸ Horsmanheimo & Steiner 2008, s. 486. Ks. myös Savela 2006, s. 159–160.

¹²⁹ Mäntysaari 1996, s. 193–194.

¹³⁰ Kaisanlahti & Timonen 2006, s. 131–132, 137.

¹³¹ Kaisanlahti & Timonen 2006, s. 69.

voidaan osoittaa kuitenkin vain jonkun tai joidenkin tilintarkastajien osalta, vastaavat luonnollisesti vain nämä korvauksen suorittamisesta.¹³²

Niin ikään vastuun solidaarisuudesta seuraa, että vahingonkärsijä voi pääsääntöisesti vaatia korvauksen suorittamista valitsemaltaan korvausvelvolliselta. Tästä seuraa, että joku korvausvelvollisista saattaa joutua suorittamaan vahingonkärsijälle yli sen osuuden, joka hänelle on VahL 6:3.1 §:n mukaan jaettu.¹³³ VahL 6:3.2 §:n mukaan yli oman osuutensa maksaneella on kuitenkin oikeus saada kaikilta muilta korvausvelvollisilta sen, mitä hän on niiden osalta maksanut. Lisäksi mainitun lainkohdan mukaan, jos joku korvausvelvollisista on maksukyvytön tai hänen oleskelupaikkansa on tuntematon, on muiden korvausvelvollisten maksettava osuutensa tästä vajauksesta.

VahL 6:2 §:n tarkoittama solidaarisuus ei kuitenkaan ole poikkeukseton; mainitun lainkohdan toisen virkkeen mukaan yksittäinen korvausvelvollinen voidaan määrätä vastuuseen muita korvausvelvollisia pienemmästä määrästä. Tällaisessa tilanteessa vastuu on solidaarista vain tuomittuun määrään asti, joten täysimääräistä alempaan korvaukseen tuomittu korvausvelvollinen vastaa vain siitä määrästä, joka hänet on tuomittu suorittamaan. Niin ikään vahingonkorvausta voidaan myös VahL 6:1 §:n mukaan sovitella kohtuuden mukaan, "[j]os vahingon kärsineen puolelta on myötävaikutettu vahinkoon tai jos muu vahingon aiheuttaneeseen tekoon kuulumaton seikka on myös ollut vahingon syynä". Tämä myötävaikuttaminen kattaa useita eri tilanteita, kuten esimerkiksi tahallisuus vahingon aiheuttamisessa sekä passiivisuus vahingon torjunnassa. Näin ollen myötävaikutus voikin ilmetä joko ennen vahingon sattumista tai vahingon jo tapahduttua. Jotta vahingonkärsijä saisi kuitenkin asianmukaisen korvauksen, vahingonkorvauksen määrää voidaan alentaa vain siinä määrin, kuin vahingonkärsijän myötävaikuttava menettely on vaikuttanut vahingon syntymiseen tai laajuuteen.¹³⁴

Vaikka tilintarkastusta suorittaa useampi tilintarkastaja, on oikeuskirjallisuudessa esitetty, että jokainen tilintarkastaja on itsenäisesti vastuussa tilintarkastuksen asianmukaisesta suorittamisesta. Tämä tarkoittaa esimerkiksi, että tilintarkastaja ei voi vapautua vastuusta väit-

¹³² Aho & Vänskä 1996, s. 228.

¹³³ Routamo ym. 2006, s. 256, 258.

¹³⁴ Routamo ym. 2006, s. 257, 421–422.

tämällä olleensa eri mieltä jostakin ratkaisusta, vaan hänen on kirjattava kantansa nimenomaisesti näkyviin tilintarkastuskertomukseen.¹³⁵ Niin ikään myös KKO on todennut osakepääoman korottamista koskevassa ratkaisussaan 2001:36, että ”[k]ukin tilintarkastaja on osaltaan vastuussa siitä, että hän on itse riittävästi varmistanut todistamansa tiedon paikkansapitävyyden.” Siten tilintarkastajat voivat jakaa tehtäviä keskenään, mutta jokaisella tilintarkastajalla on kuitenkin velvollisuus valvoa, että myös muut tilintarkastajat suorittavat tehtävänsä¹³⁶.

Vahl 6:3.1 §:n mukaan korvauksen määrä jaetaan korvausvelvollisten kesken kohtuusharkintaa käyttäen. Kohtuullisuuden arvioinnissa otetaan mainitun lainkohdan mukaisesti huomioon ”kunkin korvausvelvollisen viaksi jäävä syyllisyyden määrä, vahingotapahtumasta ehkä saatu etu ja muut seikat.” Huomionarvoista on, että tämä kohtuusharkinta koskee ainoastaan korvausvelvollisten keskinäisiä suhteita eikä siten vaikuta vahingonkäräjien oikeuteen saada korvaus¹³⁷. Arvioitaessa vastuun jakaantumista tilintarkastajien kesken voitaneenkin ajatella, että mikäli tilintarkastaja saa muita tilintarkastajia korkeamman palkkion ja suorittaa perusteellisemmän tarkastuksen, on hän myös suuremmassa korvausvastuussa muihin tilintarkastajiin nähden. Sen sijaan päinvastoin tilannetta ei voitane ajatella, eli korvausvastuuta ei tulisi alentaa poikkeuksellisen pienen tilintarkastuspalkkion takia.¹³⁸

Edelleen tarkastettavan yhtiön hallituksen ja tilintarkastajan ollessa vastuussa samasta vahingosta tyyppillinen tilanne on se, että hallitus on varsinainen tekijä ja tilintarkastaja on ainoastaan laiminlyönyt valvontavastuunsa. Oikeuskirjallisuudessa onkin katsottu, että tällaisessa tilanteessa hallituksen vastuun tulisi olla ensisijaista suhteessa tilintarkastajan vastuuseen.¹³⁹ Myös KKO:n ratkaisu 1992:98 ilmentää tätä ajatusta. Ratkaisussa vastuu jakautui toisen kanteen osalta hallituksen jäsenen ja kahden tilintarkastajan välillä siten, että hallituksen jäsen vastasi koko määrästä ja tilintarkastajat vastasivat puoleksi siitä, mitä he vahingonkorvausta suoritettuaan eivät saaneet perittyä takaisin hallituksen jäseneltä.

¹³⁵ Savela 2006, s. 155–156.

¹³⁶ Savela 2006, s. 156.

¹³⁷ Kaisanlahti & Timonen 2006, s. 69.

¹³⁸ Savela 2006, s. 161.

¹³⁹ Savela 2006, s. 323.

Toisaalta on myös esitetty huolta tällaisista tilanteista, joissa tilintarkastaja on yhtiön johdon kanssa yhteisvastuussa. Tilintarkastaja nimittäin vastaa yhteisvastuun periaatteen mukaisesti vahingosta täysimääräisesti huolimatta siitä, onko tilintarkastajan tuottamus ollut vähäistä verrattuna yhtiön johdon tuottamukseen. Toisin sanoen tilintarkastajan vastuuta ei suhteuteta hänen osallisuuteensa toimenpiteeseen. Niin ikään yhteisvastuusta seuraakin, että tilintarkastaja saattaa jäädä ainoaksi maksuvelvolliseksi, kun vahingonkärtsijä vaatii korvausta ainoastaan tilintarkastajalta.¹⁴⁰ Erityisesti konkurssitilanteissa vahingonkärtsijä voi katsoa tilintarkastajalla olevan yhtiön johtoa paremmat edellytykset vahingonkorvaus suorittamiseen.¹⁴¹

4.3 Vahingonkorvauksen sovittelu

Suomessa vahingonkorvausoikeuden lähtökohta on täyden korvauksen periaate. Täyden korvauksen periaatteella tarkoitetaan sitä, että vahingonkärtsijä saatetaan siihen asemaan, jossa hän olisi ilman vahinkotapahtuman sattumista. Vahingonkorvauksella voidaankin todeta olevan sekä täyden korvauksen periaatteesta muodostuva alaraja että rikastumiskiellon määrittämä yläraja. Niin ikään rikastumiskiellolla tarkoitetaan sitä, että vahingonkärtsijä ei saa hyötyä vahingosta taloudellisesti eli ainoastaan todellisuudessa aiheutunut vahinko korvataan. Täyden korvauksen periaatetta voidaan kuitenkin pitää vain lähtökohtana korvauksen määrän asettamiselle, sillä se ei välttämättä osoita sellaisenaan lopullista vahingonkorvauksen määrää.¹⁴²

Merkittävä poikkeus täyden korvauksen periaatteelle onkin korvauksen kohtuullistaminen, joka tarkoittaa, että korvattava määrä jää alle vahingonkärtsijälle aiheutuneen vahingon määrän. TTL 51.3 § sisältää viittauksen VahL 2 lukuun, jossa säädetään korvauksen kohtuusperusteisesta sovittelumahdollisuudesta; VahL 2:1.2 §:n mukaan "[v]ahingonkorvausta voidaan sovittaa, jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuuttoman raskaaksi ottaen huomioon vahingon aiheuttajan ja vahingon kärtsineen varallisuusolot ja muut olosuhteet." Erityisen huomionarvoista VahL 2:1.2 §:n tarkoittamaa sovittelusäännöstä tarkasteltaessa on se, että

¹⁴⁰ Savela 2006, s. 172; Immonen & Nuolimaa 2007, s. 274. Ks. myös Tilintarkastajajärjestelmän uudistaminen – Selvitysmiehen raportti 2010, s. 61–62 ja Mähönen 2007, s. 35.

¹⁴¹ Horsmanheimo & Steiner 2008, s. 491.

¹⁴² Routamo ym. 2006, s. 371–371.

säännöksessä on kyse korvauksen kohtuusperusteisesta sovittelusta eikä esimerkiksi vahingonkorvauksen alentamisesta vahingonkäräjien myötävaikutuksen takia, josta säädetään VahL 6:1 §:ssä. Viimeksi mainitussa tilanteessa suoritettavan vahingonkorvauksen määrän muuttaminen lähtee vahingon aiheuttajasta, kun taas kohtuusperusteisen sovittelun lähtökohdaksi voidaan pitää pääasiallisesti taloudellisia näkökohtia.¹⁴³

VahL 2:1.2 §:n sanamuodosta *voidaan sovittaa* seuraa, että sovittelu ei ole pakollista, vaan se jää tuomioistuimen harkintaan. Sovittelu onkin aina tapauskohtaista ja perustuu kokonaisuutena¹⁴⁴. Sovitteluharkinnassa punnitaan sovittelua puoltavia sekä sitä vastaan olevia seikkoja kokonaisuutena, jolloin yksittäisen tekijän perusteella ei voitane tehdä varmoja johtopäätöksiä kohtuullistamisen tarpeesta.¹⁴⁵ Tästä seuraa, että esimerkiksi pelkkä vahingon aiheuttajan varattomuus vahingonkäräjien nähden ei ole peruste sovittelulle, vaan sovittelusäännöksen tarkoituksena on nimenomaan estää kohtuuttoman raskaan korvausvelvollisuuden syntyminen, jolloin tilanteen kokonaisuus tulee ottaa huomioon. Toisin sanoen täyden korvauksen periaatetta on edelleen pidettävä pääsääntönä ja sovittelua poikkeuksellisenä menettelynä.¹⁴⁶

VahL 2:1.2 §:n mukaan sovitteluharkinnassa huomioitavia seikkoja ovat osapuolten varallisuus sekä muut olosuhteet. Niin ikään vahingonkorvauslain esitöissä on korostettu vahingonkäräjien suojan tarvetta todeten, ettei korvausvastuu saisi johtaa vahingon aiheuttajan taloudellisen aseman romahtamiseen. Siten korvausta tulisikin sovittaa, mikäli lopputulos ilman sovittelua olisi korvausvelvollisen kannalta ilmeisen loukkaava ja kohtuuton. Korvausvelvollisen toimeentulo sekä varallisuus ovatkin keskeisiä huomioita otettavia seikkoja sovitteluharkinnassa. Toisaalta sovittelussa on kuitenkin huomioitava myös vahingonkäräjien etu; mikäli sovittelu johtaa hänen kannaltaan ilmeiseen kohtuuttomuuteen, ei sovittelua tulisi suorittaa.¹⁴⁷ Näin ollen sovitteluharkinnassa tulevat punnittaviksi toisaalta korvausvelvollisen toimeentulo ja varallisuus sekä toisaalta vahingonkäräjien tarve saada korvausta.¹⁴⁸

¹⁴³ Routamo ym. 2006, s. 439–440.

¹⁴⁴ Savela 2006, s. 285.

¹⁴⁵ Hemmo 1996, s. 54.

¹⁴⁶ Routamo ym. 2006, s. 440.

¹⁴⁷ HE 187/1973, s.13.

¹⁴⁸ Hemmo 1996, s. 17.

Sovittelusäännös ei kuitenkaan ole poikkeukseton, vaan VahL 2:1.2 §:n toisen virkkeen mukaan lähtökohtaisesti tahallisuus poistaa sovittelun mahdollisuuden. Ainoastaan erityisen syyn ollessa käsillä myös tahallisesti aiheutetusta vahingosta tuomittavaa korvausta voidaan kohtuullistaa. Routamo ym. ovat esittäneet, että tällaisia erityisiä syitä voivat olla esimerkiksi tahallisuuden aste sekä tahallisuuden kohdistuminen muuhun kuin juuri vahinkoseurauksen aikaansaamiseen¹⁴⁹. Niin ikään tuottamuksen asteen ohella oman edun tavoittelu sekä vakuutukset saattavat vaikuttaa sovitteluun. Korvausvelvollisen vastuuvakuutus johtaa yleensä siihen, ettei vahingonkorvausta voida pitää kohtuuttoman raskaana VahL 2:1.2 §:n tarkoittamalla tavalla. Lisäksi vahingonkorvauksen sovitteluun voidaan suhtautua kielteisemmin, mikäli vahingon aiheuttaneessa tilanteessa on tavoiteltu omaa etua. Savela onkin esittänyt oman edun tavoittelutapauksista, että korvausvastuun olisi katettava ainakin se edun määrä, joka omaa etua tavoitelleelle on kertynyt. Muussa tapauksessa omaa etua tavoitellut saattaa saada voittoa vielä korvauksen suorittamisen jälkeenkin. Toisaalta VahL:n esitöissä on myös todettu, että taloudellista toimintaa harjoittavien yhteisöjen vastuun sovittelu ei lähtökohtaisesti ole mahdollista.¹⁵⁰ Tämä näkökulma sulkeneekin pois tilintarkastusyhteisön vahingonkorvausvastuun kohtuullistamisen.

¹⁴⁹ Routamo ym. 2006, s. 440–441.

¹⁵⁰ Savela 2006, s. 286; HE 187/1973, s.13, 20.

5 VAHINGONKORVAUSVASTUUN RAJOITTAMISEN NYKYTILA

5.1 Vastuuvakuutus

Edellä käsitellyn perusteella tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun voidaan todeta olevan laaja, sillä korvausvastuu voi syntyä jo lievän tuottamuksen perusteella. Tästä syystä tilintarkastajat ottavatkin tavallisesti vastuuvakuutuksen mahdollisen vahingonkorvausvastuun varalta.¹⁵¹ Vastuuvakuutuksessa vakuutuksenantaja sitoutuu korvaamaan vakuutuksenottajalle hänen vahingonkärsijälle suorittamansa vahingonkorvauksen määrän. Vastuuvakuutus ja vahingonkorvausoikeus ovatkin siten yhteydessä toisiinsa, ja vahingon korvaamisessa vastuuvakuutuksesta tulevat myös yleiset vahingonkorvausvastuun syntymisen edellytykset arvioitaviksi.¹⁵²

Vastuuvakuutuksen ja vahingonkorvauksen yhteydestä seuraa, että vastuuvakuutuksesta voidaan korvata vain sellaisia vahinkoja, joista vakuutuksenottaja on voimassa olevan oikeuden mukaan korvausvastuussa. Toisin sanoen vahingon, joka korvataan vastuuvakuutuksen perusteella, pitää perustua vakuutuksenottajan vahingonkorvausvastuuseen. Huomionarvoista kuitenkin on, että vakuutusyhtiön vastuu voi olla vakuutusehtojen nojalla rajoitetumpi kuin vahingon aiheuttajan vahingonkorvausvastuu. Toisaalta vastuuvakuutuksesta ei myöskään korvata vahinkoa vakuutuksenottajan vahingonkorvausvastuuta laajemmin.¹⁵³ Siten vahingonkorvausoikeuden rikastumiskielto koskee myös vastuuvakuutuksen perusteella korvattavia vahinkoja.

Vastuuvakuutuksen pääasiallinen tarkoitus on suojata vakuutuksenottajaa eli vahingon aiheuttajaa. Sen lisäksi vastuuvakuutus turvaa myös vahingonkärsijän asemaa, sillä vastuuvakuutuksen avulla hänen mahdollisuutensa saada korvaus ei riipu ainoastaan vahingon aiheuttajan maksukykyisyydestä.¹⁵⁴ Toisaalta voi myös syntyä tilanteita, joissa velkojat katsovat, että muiden vastuuhenkilöiden olemassaolosta huolimatta korvausta kannattaa vaatia ainoas-

¹⁵¹ Horsmanheimo & Steiner 2008, s. 491.

¹⁵² Hoppu & Hemmo 2006, s. 315, 317.

¹⁵³ af Hällström & Ijäs 2007, s. 87.

¹⁵⁴ af Hällström & Ijäs 2007, s. 86.

taan tilintarkastajalta hänen vastuuvakuutuksensa takia. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi konkurssitapauksissa.¹⁵⁵

Kuten edellä on jo todettu, tilintarkastajan vahingonkorvausvastuulla ei ole määrällistä ylärajaa, ja oikeuskirjallisuudessa puhutaankin usein tilintarkastajien rajattomasta vahingonkorvausvastuusta, jolla tarkoitettaneen sitä, ettei vahingonkorvaukselle ole asetettu enimmäismäärää.¹⁵⁶ Sitä vastoin vastuuvakuutuksiin ei sovelleta vahingonkorvausoikeuden täyden korvauksen periaatetta, vaan vastuuvakuutuksen ehdoissa sovitaan aina korvauksen enimmäismäärä, jonka ylittävä osuus jää vakuutuksenottajan maksettavaksi. Niin ikään on myös sellaisia riskejä, joita vakuutusyhtiöt eivät ole valmiita vakuuttamaan vastuuvakuutuksella. Kaiken kaikkiaan voidaankin todeta vahingon aiheuttajan vahingonkorvausvastuun olevan merkittävästi vastuuvakuutuksella katettua vastuuta laajempi.¹⁵⁷

Edelleen vastuuvakuutuksen turvaan vaikuttaa myös vakuutuksenottajan eli vahingon aiheuttajan tuottamuksen aste. Lähtökohtaisesti vastuuvakuutus ei kata vahinkoa, mikäli vahinko on aiheutettu tahallisesti tai törkeällä tuottamuksella. Tahallisuuden ja törkeän tuottamuksen arvioinnissa olennaista on, miten vahingon aiheuttaja suhtautuu vahinkoon; esimerkiksi välinpitämätön suhtautuminen vahinkoon tarkoittanee useimmiten törkeän tuottamuksen käsilläoloa. Edelleen tilintarkastajan törkeästä tuottamuksesta on kyse myös silloin, kun tilintarkastaja suhtautuu hyväksyvästi siihen, että yrityksen johto käyttää yrityksen varoja väärin. Vähintään törkeän tuottamuksellista menettelyä osoittaa lisäksi se, jos tilintarkastaja ei suorita tarkastusta läheskään hyvän tilintarkastustavan vaatimalla tarkkuudella ja huolellisuudella. Kokoavasti voidaankin todeta, että törkeän tuottamuksen käsilläolo edellyttää olennaista laiminlyöntiä tilintarkastuksen suorittamisessa.¹⁵⁸ Tilintarkastajan tuottamuksen asteesta ja siten vahingon korvattavuudesta vastuuvakuutuksesta olikin kyse seuraavassa KKO:n ratkaisussa.

KKO:n ratkaisussa 1997:103 ratkaistavana olivat kysymykset siitä, oliko tilintarkastaja aiheuttanut vahingon törkeällä tuottamuksella ja niin ikään oliko vahingon korvaaminen vastuuvakuutuksesta evättävissä törkeän tuottamuksen perusteella. Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus perustui KKO:n ratkaisuun 1992:98.

¹⁵⁵ Horsmanheimo & Steiner 2008, s. 491.

¹⁵⁶ Ks. esim. Blummé 2005, s. 8.

¹⁵⁷ af Hällström & Ijäs 2007, s. 89.

¹⁵⁸ Savela 2006, s. 154–155.

KKO katsoi, että yhtiön toimitusjohtajan nostamien osakaslainojen osalta tilintarkastaja ei ollut aiheuttanut vahinkoa törkeällä tuottamuksella. Sen sijaan yhtiön omien osakkeiden lunastamisen osalta KKO katsoi tilintarkastajan menetelleen törkeän huolimattomasti, sillä tilintarkastaja oli laiminlyönyt velvollisuutensa tehdä lunastamisesta muistutus tilintarkastuskertomukseen. Ään.

Tapauksessa tilintarkastajalla oli vastuuvakuutus, jonka ehtojen mukaan korvausta voitiin vähentää tai se voitiin kokonaan evätä, mikäli vakuutusnottaja oli aiheuttanut vahingon tahallisesti, törkeällä huolimattomuudella tai törkeällä varomattomuudella. Tästä syystä arvioinnin kohteena oli tilintarkastajan tuottamuksen aste. KKO totesi perusteluissaan tavallisen tuottamuksen ja törkeän tuottamuksen välisen rajanvedon osalta, ettei sitä voi yksiselitteisesti määrittää. Niin ikään KKO:n mukaan rajanveto edes vakuutuslainsäädännön¹⁵⁹ eri säännöksiä sovellettaessa ei välttämättä määräydy samalla tavoin. Näin ollen voitaneen todeta, ettei tuottamuksen asteilla ole välttämättä samaa sisältöä kaikissa vahingonkorvaus- ja vakuutus oikeudellisissa tilanteissa¹⁶⁰.

KKO:n mukaan vahingonkorvaus oikeudessa törkeä tuottamus on usein käsillä silloin, kun ”toiminta on ollut lähellä tahallista menettelyä ja siten häikäilemätöntä ja välinpitämätöntä seurausten suhteen.” Sen sijaan törkeän tuottamuksen arvioinnissa vastuuvakuutuksen osalta KKO otti huomioon kaksi eri näkökulmaa. Toisaalta vakuutusten tarjoaminen kuuluu vakuutusyhtiöiden liiketoimintaan ja vastuuvakuutus otetaan nimenomaisesti kyseessä olleiden vahinkojen varalle. Toisaalta vakuutus ei myöskään saa aiheuttaa tilannetta, jossa vakuutusnottaja ottaa tietoisesti riskin vakuutusnottajan kustannuksella. KKO katsoikin, että ”[v]astuuvakuutuksen tarkoitus ammatinharjoittajan virheellään aiheuttamien vahinkojen korvaamisessa vaatii siten, että törkeän huolimattomana pidetään vain tekoa tai laiminlyöntiä, joka osoittaa ammatinharjoittajassa selvää piittaamattomuutta menettelyssään.” Hemmo on puolestaan esittänyt, että subjektiivisen näkökulman ohella törkeän tuottamuksen arvioinnissa voitaisiin soveltaa myös objektiivista elementtiä, jolloin arvioitaisiin sitä, kuinka paljon vahingon aiheuttajan menettely määrällisesti eroaa häneltä edellytetystä menettelystä¹⁶¹.

¹⁵⁹ Huom. tapaukseen sovellettiin vanhaa vakuutuslainsäädäntä (132/1933).

¹⁶⁰ Hemmo 2006, s. 50.

¹⁶¹ Hemmo 2006, s. 51.

Yhtiön toimitusjohtajan nostamien osakaslainojen osalta tilintarkastajan menettelyä ei katsottu törkeän huolimattomaksi, sillä KKO:n mukaan muistutuksen¹⁶² tekemättä jättäminen tilintarkastuskertomukseen ei ollut selvästi osoitettavissa törkeäksi huolimattomuudeksi. Edelleen KKO antoi vastuuta vähentävän merkityksen tilintarkastajan tekemille julkistamattomille huomautuksille osakaslainojen kasvusta. Sen sijaan eri mieltä ollut jäsen katsoi, että julkistamattomilla huomautuksilla ei ollut merkitystä vastuuseen, sillä tilintarkastuskertomuksessa tehtävien muistutusten tarkoituksena on nimenomaan saattaa yhtiön johdon tekemät rikkeet osakkeenomistajien sekä muiden sidosryhmien tietoon. Kuitenkin yhtiön omien osakkeiden lunastamisen osalta tilintarkastajan katsottiin menetelleen törkeän huolimattomasti, sillä tilintarkastajan olisi pitänyt ymmärtää, että yhtiön omien osakkeiden lunastamisen toteuttaminen saisi aikaan vahingonvaaran. Siten laiminlyömällä velvollisuutensa tehdä muistutus asiasta tilintarkastuskertomukseen tilintarkastajan menettely oli törkeän tuotamuksellista.

5.2 Yhtiöjärjestyksen määräys

Osakkeenomistajilla on lähtökohtaisesti laaja oikeus määrätä asioista toisin yhtiöjärjestyksessä. Osakeyhtiöoikeudessa ei kuitenkaan perinteisesti ole suhtauduttu myönteisesti mahdollisuuteen rajoittaa yhtiöoikeudellista vahingonkorvausvastuuta edes yhtiöjärjestyksen määräyksellä.¹⁶³ Niin ikään osakeyhtiölain esitöissä onkin todettu, että osakeyhtiölain vahingonkorvaussäännökset ovat sellaista pakottavaa oikeutta, ettei niistä voida yhtiöjärjestyksen määräyksellä poiketa. Tätä rajanvetoa perustellaan muun muassa sekä sillä, että vahingonkorvausasioissa yhtiön eri etutahojen selonottokustannuksia koskevat näkökohdat on myös huomioitava.¹⁶⁴ Niin ikään OYL 22:9 § määrittelee vahingonkorvaussäännösten pakottavuuden:

”Yhtiöjärjestyksessä ei voida rajoittaa yhtiön tämän luvun tai tilintarkastuslain 51 §:n mukaista oikeutta vahingonkorvaukseen, jos vahinko on aiheutettu:

- 1) rikkomalla säännöksiä, joista ei voida poiketa yhtiöjärjestyksen määräyksellä; taikka
- 2) muuten tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta.

¹⁶² Nykyisin tilintarkastajan on annettava huomautus tilintarkastuskertomuksessa (TTL 15.4 §).

¹⁶³ Savela 2003a, s. 10.

¹⁶⁴ HE 109/2005 vp, s. 203.

Yhtiön oikeutta vahingonkorvaukseen voidaan muuten yhtiöjärjestyksessä rajoittaa vain kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella.

Yhtiöjärjestyksessä ei voida rajoittaa osakkeenomistajan tai muun henkilön tämän luvun tai tilintarkastuslain 51 §:n mukaista oikeutta vahingonkorvaukseen tai kanteen ajamiseen.”

OYL 22:9 §:n mukaan vastuunrajoitus on siis tehtävä yhtiöjärjestyksessä, joten vastuunrajotusehdon sisällyttäminen esimerkiksi tilintarkastajan ja yhtiön väliseen toimeksiantosopimukseen ei ole mahdollista. Niin ikään OYL 22:9 §:n tarkoittama vastuunrajoitus koskee ainoastaan OYL:iin tai TTL:iin perustuvaa vastuuta, mikä tarkoittaa, että tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu muiden lakien perusteella jää säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle.¹⁶⁵ Edelleen vastuuta ei voida rajoittaa, mikäli vahinko on aiheutettu tahallaan tai törkeästä tuottamuksesta, sillä lain esitöiden mukaan tällainen säännös on yhdenmukainen sopimus-oikeuden yleisten periaatteiden kanssa¹⁶⁶. Vastuunrajoitussäännöksen soveltamisalan rajauksen osalta nousee kuitenkin esiin kysymys törkeän tuottamuksen kynnyksen asettamisesta¹⁶⁷, ja oikeuskirjallisuudessa onkin esitetty, että näin ehdoton rajaus ei välttämättä ole mielekästä.¹⁶⁸

Edelleen yhtiön OYL:ssa tai TTL 51 §:ssä säädettyä oikeutta vahingonkorvaukseen ei voida rajoittaa silloin, kun vahinko on aiheutettu rikkomalla säännöksiä, joista ei voida poiketa yhtiöjärjestyksen määräyksellä. OYL:n esitöissä esimerkkinä tällaisesta säännöksestä on mainittu OYL 1:7 §:n tarkoittama yhdenvertaisuusperiaate¹⁶⁹. Sitä vastoin tilintarkastajan kannalta tämä OYL 22:9.1 §:n ensimmäisen kohdan määräys on ongelmallinen, sillä TTL 22 §:n mukainen velvollisuus noudattaa hyvää tilintarkastustapaa lienee sellainen säännös, josta ei yhtiöjärjestyksen määräyksellä voida poiketa. Tämä johtuu siitä, että tilintarkastajan velvollisuus noudattaa hyvää tilintarkastustapaa on olennainen seikka vähemmistöosakkaiden ja velkojien suojan kannalta. Niin ikään tulkitsemalla OYL 22:9 §:n mukaista vastuunrajoitussäännöstä tällä tavalla jää tilintarkastajan mahdollisuus rajoittaa vahingonkorvausvastuutaan yhtiöjärjestyksen määräyksellä ainoastaan teoreettiseksi. Savela on kuitenkin esittänyt, että mikäli

¹⁶⁵ Savela 2003b, s. 16.

¹⁶⁶ HE 109/2005 vp, s. 203.

¹⁶⁷ Törkeän tuottamuksen rajausta on käsitelty myös KKO:n ratkaisun 1997:103 yhteydessä luvussa 5.1.

¹⁶⁸ Savela 2003b, s. 17.

¹⁶⁹ HE 109/2005 vp, s. 203.

tilintarkastus suoritetaan muilta osin huolellisesti, ei yksittäistä huolimattomuusvirhettä voitane katsoa hyvän tilintarkastustavan vastaiseksi menettelyksi. Toisaalta hän on myös esittänyt mielenkiintoisen tulkinnan, jonka mukaan OYL 1:8 §:n tarkoittamasta johdon huolellisuusvelvollisuudesta voitaneen poiketa yhtiöjärjestyksen määräyksellä, jolloin vastuunrajotuslauseke rajoittaisi johdon huolellisuusvelvollisuuteen perustuvia vastuita. Sen sijaan hyvä tilintarkastustapa, joka on tilintarkastajan huolellisuuden kulmakivi, on katsottava pakottavaksi säännökseksi, josta ei voida poiketa yhtiöjärjestysmääräyksiin.¹⁷⁰

Niin ikään vastuuta voidaan rajoittaa OYL 22:9 §:n tarkoittamalla tavalla ainoastaan silloin, kun on kyse yhtiön oikeudesta vahingonkorvaukseen; OYL 22:9.3 § kieltää rajoittamasta osakkeenomistajan tai muun henkilön oikeutta vahingonkorvaukseen tai kanteen ajamiseen. Huomionarvoista on kuitenkin se, että mikäli yhtiön oikeutta vahingonkorvaukseen on rajoitettu, tämä aineellinen vastuunrajoitus koskee myös osakkeenomistajien yhtiön hyväksi ajamia kanteita OYL 22:7 §:n säännöksistä huolimatta. Edelleen vahingonkorvausvastuun rajoittaminen yhtiöjärjestyksen määräyksellä edellyttää OYL 22:9.2 §:n mukaan kaikkien osakkeenomistajien suostumusta. Tämä yhtiöjärjestyksen muuttamiseen tarvittava osakkeenomistajan suostumus todetaan myös OYL 5:29.1 §:n 7 kohdassa. Säännöksestä seuraa kuitenkin se, että vastuunrajoituksen ottaminen yhtiöjärjestykseen on käytännössä mahdollista ainoastaan osakeyhtiötä perustettaessa tai sellaisessa yhtiössä, jossa on vain muutamia osakkeenomistajia. Huomionarvoista on myös, että mikäli yhtiöjärjestyksestä muutetaan ottamalla siihen vastuuta rajoittava määräys, tulee vastuunrajoitus voimaan vasta, kun muutos rekisteröidään OYL 5:30 §:n mukaisesti. Lähtökohtaisesti yhtiöjärjestyksessä olevaa vastuunrajoitusmääräystä tulkitaankin siten, että rajoituksen ulkopuolelle jäävät vahingonkorvaukset, jotka perustuvat määräyksen rekisteröintiä edeltävään menettelyyn. Luonnollisesti yhtiöjärjestyksen määräykset ovat tehottomia siltä osin kuin oikeutta vahingonkorvauksen tai kanteen ajamiseen on rajoitettu laajemmin kuin OYL 22:9 § sallii.¹⁷¹

Vaikka mahdollisuus rajoittaa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta OYL 22:9 §:n nojalla jää varsin teoreettiseksi, säännös mahdollistaa kuitenkin yhtiön johdon vastuun rajoittamisen lievän ja tavallisen tuottamuksen osalta. Säännöksen taustalla lieneekin sen varmistami-

¹⁷⁰ Savela 2006, s. 410–411; Savela 2003b, s. 16–17.

¹⁷¹ HE 109/2005 vp, s. 203.

nen, että erityisesti kasvavien yhtiöiden hallitukseen saataisiin kokeneita ulkopuolisia jäseniä¹⁷². Niin ikään mikäli yhtiön johdon vastuuta rajoitetaan OYL 22:9 §:n mukaisesti, voinee tilanne johtaa siihen, että tilintarkastaja vastaa yksin koko vahingon määrästä yhtiölle, vaikka vahingon olisi aiheuttanut tilintarkastajan ohella yksi tai useampi yhtiön johdon henkilö. Kaisanlahti ja Timonen ovatkin esittäneet huolenaiheensa tällaisesta tilanteesta, jossa tilintarkastaja jäisi ainoaksi korvausvelvolliseksi. Heidän mukaansa tilintarkastajan tulisi voida rajoittaa vahingonkorvausvastuutaan silloin, kun tarkastettavan osakeyhtiön yhtiöjärjestykseen on otettu OYL 22:9 §:n mukainen määräys. Edellytyksenä kuitenkin olisi, ettei vastuunrajoitus olisi yhtiöjärjestyksestä laajempi. Toisaalta on myös esitetty, että edellä kuvatussa tilanteessa lienee todennäköistä, että tilintarkastajan vastuuta kohtuullistettaisiin nimenomaan vastuusta vapauttavan yhtiöjärjestysmääräykseen vedoten.¹⁷³ Kaiken kaikkiaan voidaan kuitenkin todeta OYL 22:9 § :n olevan tilintarkastajan kannalta kohtuuton, sillä säännöksen soveltamisen myötä tilintarkastajan vastuu voi ainoastaan tiukentua, kun taas yhtiön johdon vastuuta voidaan säännöksellä supistaa.

5.3 Nykytilaan liittyviä haasteita

Edellä on käsitelty vaihtoehtoja siitä, miten tilintarkastaja voi rajoittaa vahingonkorvausvastuutaan nykyisen sääntelyn puitteissa. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on kuitenkin koettu alalla toimijoiden piirissä ongelmalliseksi, koska korvauksen määrälle ei ole olemassa rajoituksia. Muun muassa Mähönen on todennut, että "[o]ngelmallisinta nykysääntelyssä on kuitenkin se, että tilintarkastuslakiin perustuvan vastuun rajoittamista pidetään tällä hetkellä mahdottomana tai ainakin erittäin rajoitetusti mahdollisena." Niin ikään Mähönen onkin ehdottanut, että tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittaminen tulisi mahdollistaa yhtiöjärjestyksen määräyksellä. Toisaalta erityistä vahingonkorvausvastuun rajoitusta ei ole yhtiön johdon vahingonkorvausvastuun osaltakaan, mutta tilintarkastajan tehtävään liittyy kuitenkin seikkoja, jotka puoltanevat tilintarkastajan vastuun rajoittamista. Tällaisia seikkoja ovat esimerkiksi tilintarkastuksen kansainvälisen sääntelyn kehittyminen ja monimutkaistuminen sekä tilintarkastajalta vaadittavan huolellisuuden määrittäminen. Oma haasteellinen kysymyksensä on myös tilintarkastajan yhteisvastuu yhtiön johdon kanssa.¹⁷⁴

¹⁷² Immonen & Nuolimaa 2007, s. 264.

¹⁷³ Kaisanlahti & Timonen 2006, s. 91–92, 138.

¹⁷⁴ Mähönen 2007, s. 37; Immonen & Nuolimaa 2007, s. 274.

Yksi tilintarkastusalan keskeisimmistä kehityssuunnista viime vuosien aikana on ollut kansainvälistyminen. Koska tilintarkastusyhteisöjen asiakkaat toimivat yhä enenevässä määrin useissa eri maissa, ovat myös tilintarkastusyhteisöt kansainvälistyneet ja verkottuneet. Tämä yli kansallisten rajojen ulottuva tilintarkastustoiminta vaatii puolestaan enemmän yhteistyötä niin muiden tilintarkastusammattilaisten kuin ammattiryhmienkin kanssa. Tähän on puolestaan parhaat edellytykset suurilla KHT-yhteisöillä, jotka pääsääntöisesti ovat jäseniä kansainvälisissä ketjuissa¹⁷⁵ tai niillä on vähintään ulkomaisia yhteistyökumppaneita. Yhdenmuikaisten toimintatapojen, samankaltaisen palveluvalikoiman ja laajan asiantuntijaverkoston avulla tilintarkastusketjut pystyvätkin siten palvelemaan eri maissa toimivia yrityksiä paremmin ja tehokkaammin kuin sellaiset tilintarkastusyhteisöt, jotka toimivat kansallisilla markkinoilla vailla kansainvälisiä yhteyksiä.¹⁷⁶

Tilintarkastusalan kansainvälistyminen näkyy myös sääntelyn lisääntymisenä. Tilintarkastusalan standardit ja suositukset sekä dokumentointivaatimukset ovatkin lisääntyneet huomattavasti viime vuosien aikana. Tällainen kehitys vaikuttaa myös tilintarkastajalta vaadittavaan huolellisuuteen ja tilintarkastajan vastuuseen. Tilintarkastajan vastuuta tarkasteltaessa voidaankin huomata, että kansainvälisten tilintarkastusstandardien merkitys on kasvanut ja samanaikaisesti tilintarkastajalta vaadittava huolellisuuden taso on kasvanut. Onkin todettu, että tilintarkastukselta odotettu varmuustaso on noussut kohtuullisesta varmuudesta lähemmäksi absoluuttista varmuutta. Niin ikään tilintarkastustyön vaatimustason kohoamisen seurauksena myös tilintarkastajan vastuuproblematiikan ja riskien hallinnan merkitys on korostunut, mikä puolestaan kasvattaa tilintarkastuksen kustannuksia.¹⁷⁷ Edelleen haasteita tilintarkastusstandardien noudattamiseen luo myös se, että TTL 13 § velvoittaa tilintarkastajia noudattamaan hyväksytyjä tilintarkastusstandardeja, mutta yhtään standardia ei ole vielä hyväksytty. Siitä huolimatta standardeja on noudatettava osana hyvää tilintarkastustapaa,

¹⁷⁵ Tilintarkastusdirektiivin (2006/43/EY) 2 artiklan mukaan ketjulla tarkoitetaan ”yhteistyöhön tarkoitettua suurempaa kokonaisuutta, johon lakisääteinen tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö kuuluu, ja suurempaa kokonaisuutta, joka on selkeästi tarkoitettu voittojen tai kustannusten jakamiseen tai jolla on yhteinen omistus, määräysvalta tai johto, yhteiset laadunvarmistusohjeet ja -menettelytavat, yhteinen liiketoimintasuunnitelma tai joka käyttää yhteistä markkinointinimeä tai yhteisiä asiantuntijaresursseja”.

¹⁷⁶ Horsmanheimo & Steiner 2008, s. 527, 529, 531–532.

¹⁷⁷ Horsmanheimo & Steiner 2008, s. 529; Blummé 2008, s. 318–319.

mikä tarkoittaa, että niiden noudattamisvelvollisuus ulottuu niin suurien kuin pienien ja kesisuurien yritysten tilintarkastukseen¹⁷⁸.

Yhdeksi huolenaiheeksi oikeuskirjallisuudessa ja tilintarkastajan vastuuta koskevassa kirjoittelussa on myös noussut tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun jakautumista koskeva problematiikka. Tyypillinen tilintarkastajan vahingonkorvaustilanne on sellainen, että tilintarkastaja on vahingonkorvausvastuussa toimesta yhdessä tarkastettavan yhtiön johdon kanssa. TTL 51 §:n mukaisesti tilintarkastajan ollessa yhteisvastuussa tarkastettavan yhtiön puolesta toimineiden kanssa sovelletaan korvausvastuun jakautumiseen VahL 6 luvun säännöksiä. Mikäli tilintarkastajaksi on valittu tilintarkastusyhteisö, saattaa yhteisö jäädä ainoaksi vastuulliseksi oikeushenkilöksi, sillä yhtiön johdon tahot ovat luonnollisia henkilöitä, joiden vastuuta usein sovitellaan. Tällainen tilanne saattaaakin siten johtaa siihen, että tilintarkastusyhteisö jää yksin vastuuseen myös johdon aiheuttamasta vahingosta. Edelleen VahL 6 luvun säännösten voidaan todeta olevan kohtuuttomia tilintarkastajan kannalta myös siitä syystä, että vastuu on aina täyteen mittaan yhteisvastuuta riippumatta siitä, kuka vahingon on pääasiallisesti aiheuttanut.¹⁷⁹

Niin ikään keskustelua on myös käyty tilintarkastusmarkkinoiden keskittyneisyydestä; valtaosassa EU-maita listayhtiöiden ja muiden suurten yritysten tilintarkastus on keskittynyt Big 4 -tilintarkastusyhteisöille. Tätä kehitystä on pääasiassa pidetty kielteisenä, sillä se vähentää asiakasyhtiön vapautta valita tilintarkastaja. Merkittävänä uhkana markkinoiden keskittyneisyydessä pidetään myös eritoten sitä, että yksi Big 4 -tilintarkastusketjuista katoaisi markkinoilta yhdistymisen, vahingonkorvauskanteen tai luottamuksen menetyksen seurauksena. Tällainen yhden Big 4 -ketjun katoaminen saattaisi horjuttaa markkinoita ja tilintarkastusinstituutiota maailmanlaajuisesti, sillä nykyään markkinahäiriöiden vaikutukset siirtyvät nopeasti yli kansallisten rajojen.¹⁸⁰ Neljän suuren tilintarkastusyhteisön markkinoiden hallitseminen vuoksi onkin osittain syynä myös tilintarkastajien pienentyneisiin mahdollisuuksiin saada vakuutusvakuutus, sillä vakuutusyhtiöt ovat paikoin kieltäytyneet vakuuttamasta tilintarkas-

¹⁷⁸ Edellyttäen, että yhtiössä on TTL:n tai yhtiöjärjestyksen nojalla valittava tilintarkastaja.

¹⁷⁹ Mähönen 2007, s. 36; Savela 2003b, s. 16.

¹⁸⁰ Horsmanheimo & Steiner 2008, s. 537–538.

tusyhteisöjä.¹⁸¹ Näin ollen koska tilintarkastusmarkkinoiden tulevaisuuteen ja itse tilintarkastustoimintaan liittyvät riskit ovat kasvaneet viime vuosien aikana, on myös EU:ssa ryhdytty pohtimaan tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamistarpeita.

¹⁸¹ Mähönen 2007, s. 35; Blummé 2008, s. 28–29.

6 VAHINGONKORVAUSVASTUUN RAJOITTAMISEN TULEVAISUUDESTA

6.1 EU:n toimet tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamiseksi

6.1.1 Taustaa suositukselle

Tilintarkastusalan kansainvälistymistä ilmentää myös tarve harmonisoida tilintarkastuksen sääntelyä EU:n alueella. Tilintarkastusmarkkinoiden toimivuus onkin avainasemassa Euroopan sisämarkkinoiden kehittämisessä. Erityisesti tapahtuneiden tilinpäätöskandaalien jälkeen EU:ssa on noussut merkittäväksi kysymykseksi luottamuksen palauttaminen listayhtiöiden tilinpäätöksiin sekä tilintarkastukseen.¹⁸² Näin ollen keskustelu tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun sääntelystä käynnistettiin perustamalla yhteistyöfoorumi (Auditors' Liability Forum) marraskuussa 2005.¹⁸³

Komissio teetti selvityksen tilintarkastajien vahingonkorvaussääntelyn taloudellisista vaikutuksista¹⁸⁴. Selvityksen teki London Economics ja se valmistui syksyllä 2006. Selvityksessä esitettiin muun muassa seuraavia johtopäätöksiä. Ensinnäkin kansainväliset tilintarkastusmarkkinat ovat erittäin keskittyneet suurien ja erittäin suurien yhtiöiden lakisääteisten tilintarkastuksien osalta, ja markkinoita dominoivat Big 4 -tilintarkastusyhteisöt. Niin ikään ei ole todennäköistä, että tulevina vuosina markkinoille tulisi uusia toimijoita tai että keskikokoiset tilintarkastusyhteisöt kasvaisivat todelliseksi kilpailijoiksi Big4 -yhteisöille. Toiseksi tilintarkastajien mahdollisuudet saada vastuuvakuutus ovat vähentyneet huomattavasti viime vuosina. Suuriin kanteisiin liittyvä riski voikin vaarantaa koko tilintarkastusketjun tulevaisuuden. Edelleen yhden tilintarkastusketjun epäonnistuminen saattaa aiheuttaa hankalia seurauksia suurten yritysten tilintarkastuspalveluille sekä siten vakavia ongelmia yrityksille. Selvityksessä tultiinkin siihen tulokseen, että tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittaminen vähentäisi tätä riskiä. Siitä huolimatta vaikka erilaisia keinoja rajoittaa vastuuta on jo olemassa, ei ole kuitenkaan todennäköistä, että EU-alueelle löytyisi sellaista mallia, joka sopisi kaikille ja kaikissa olosuhteissa.¹⁸⁵

¹⁸² Horsmanheimo & Steiner 2008, s. 531, 537.

¹⁸³ Commission Staff Working Paper: Consultation on auditors' liability and its impact on the European capital markets 2007, s. 4.

¹⁸⁴ Study on the Economic Impact of Auditors' Liability Regimes.

¹⁸⁵ Study on the Economic Impact of Auditors' Liability Regimes, 2006: Key conclusions.

Komissio käynnisti myös konsultaation¹⁸⁶ tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamisesta tammikuussa 2007. Konsultaatiossa komissio pyysi sidosryhmiltä kannanottoja esittämiinsä neljään eri vaihtoehtoon, joilla tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta voitaisiin rajoittaa. Komission esittämät vaihtoehdot olivat 1) yhtenäinen euromääräinen vastuukatto EU-alueella, 2) yhtiön koon perusteella määräytyvä vastuukatto, 3) tilintarkastuspalkkioon perustuva vastuukatto sekä 4) suhteellinen vastuu.¹⁸⁷ Komissio sai konsultaatioon 85 vastausta, ja kaikista vastaajista 66 % tuki vastuun rajoittamista, kun taas 29 % oli rajoittamista vastaan. Suomalaisista organisaatioista kannanottonsa konsultaatioon esittivät Kauppa- ja teollisuusministeriö sekä KHT-yhdistys. Lisäksi kukin Big 4 -tilintarkastusyhteisö esitti kantansa koko ketjunsä puolesta. Niin ikään lausunnon antoi myös Pohjoismainen Tilintarkastajaliitto (The Nordic Federation of Public Accountants), johon KHT-yhdistys kuuluu.¹⁸⁸

Kauppa- ja teollisuusministeriö viittasi launnossaan Kaisanlahden ja Timosen tekemään selvitykseen todeten, ettei tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamiselle ole Suomessa tarvetta, sillä tilintarkastajan vastuu rajoittuu jo tällä hetkellä vahingonkorvausvastuun syntymisen edellytyksiin. Toisaalta ministeriö oli komission kanssa yhtä mieltä siitä, että keskustelua tilintarkastajien vahingonkorvausvastuusta tulee käydä ennen mahdollista kriisitilannetta.¹⁸⁹ Sen sijaan KHT-yhdistys puolsi tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamisen toteuttamista.¹⁹⁰

6.1.2 Komission suositus

Tilintarkastusdirektiivin (2006/43/EY) 31 artikla käsittelee tilintarkastajien vastuuta. Artiklan mukaan komissio antaa selvityksen nykyisten lakisäätöistä tilintarkastusta koskevien kansallisten vastuusäännösten vaikutuksista Euroopan pääomamarkkinoihin sekä tilintarkastajia ja tilintarkastusyhteisöjä koskeviin vakuutusehtoihin. Lisäksi 31 artiklassa edellytetään komission antavan objektiivisen arvion taloudellisen vastuun rajoittamisesta. Kyseisen selvityksen päätelmien nojalla komissio antaa tarvittaessa suosituksia jäsenvaltioille.

¹⁸⁶ Commission Staff Working Paper: Consultation on auditors' liability and its impact on the European capital markets 2007.

¹⁸⁷ Commission Staff Working Paper: Consultation on auditors' liability and its impact on the European capital markets 2007, s. 12–13.

¹⁸⁸ Consultation on auditors' liability – Summary report 2007, s. 6, 26–28.

¹⁸⁹ Kauppa- ja teollisuusministeriö 15.3.2007.

¹⁹⁰ KHT-yhdistys 11.5.2007.

Komissio antoi kesäkuussa 2008 suosituksen lakisääteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta (2008/473/EY). Suositus perustuu niin ikään komission aiemmin teettämiin selvityksiin tilintarkastajien vahingonkorvaussäätelystä sekä niistä saamiinsa kannanottoihin. EU:n tilintarkastusmarkkinoiden voidaan katsoa koostuvan kahdesta segmentistä: paikallisten listaamattomien yhtiöiden tilintarkastuksesta sekä kansainvälisten listattujen yhtiöiden tilintarkastuksesta¹⁹¹. Komission antama suositus koskeekin vain sellaisia tilintarkastajia ja tilintarkastusyhteisöjä, jotka tekevät lakisääteisiä tilintarkastuksia yhtiöissä, joiden arvopaperit on otettu kaupankäynnin kohteeksi säännellyillä markkinoilla – konsernin tilintarkastaja mukaan lukien. Toisin sanoen suositus koskee tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen vastuun rajoittamista pörssiyritysten lakisääteisessä tilintarkastuksessa.

Suosituksen mukaan rajoitettua vastuuta sovellettaisiin sekä tarkastettavaa yhtiötä kohtaan että niitä kolmansia kohtaan, joilla on kansallisen lainsäädännön mukaan oikeus nostaa vahingonkorvauskanne tilintarkastajaa vastaan. Suomessa tilintarkastaja on TTL 51.1 §:n mukaan velvollinen korvaamaan myös vahingon, ”joka tätä lakia, yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhtiöjärjestystä, sääntöjä tai yhtiösopimusta rikkomalla on aiheutettu yhteisön osakkaalle, yhtiömiehelle tai jäsenelle taikka muulle henkilölle.” Komission antama suositus lakisääteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta ei kuitenkaan koske tilanteita, joissa tilintarkastaja on laiminlyönyt ammatilliset velvoitteensa tahallisesti. Huomionarvoista on lisäksi se, että suosituksen mukaan vastuun rajoittamisen ei pitäisi vaikuttaa vahingonkärsijän oikeuteen saada asianmukainen korvaus.

Komissio antaa suosituksessa kolme vaihtoehtoa, joilla tilintarkastajan vastuuta tulisi rajoittaa. Jäsenvaltiolla on kuitenkin mahdollisuus valita vastuun rajoittamisen menetelmä, sillä jäsenvaltioiden vastuujärjestelmissä on niin suuria eroja. Siten suosituksessa esitetään, että vastuun rajoittaminen toteutettaisiin EU:n jäsenvaltioissa yhdellä tai useammalla seuraavista menetelmistä:

- 1) ”määritetään rahallinen enimmäismäärä tai kaava, jolla kyseinen enimmäismäärä lasketaan;

¹⁹¹ Commission Staff Working Paper: Consultation on auditors' liability and its impact on the European capital markets 2007, s. 3.

- 2) määritetään periaatteet, joiden mukaisesti lakisääteisen tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön vastuu ei ylitä niiden todellista osuutta korvauksenhakijan kärsimästä vahingosta eikä tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö siksi joudu yhteisvastuuseen muiden vahinkoa aiheuttaneiden tahojen kanssa;
- 3) annetaan tarkastettaville yhtiöille, lakisääteisille tilintarkastajille ja tilintarkastusyhteisöille mahdollisuus tehdä sopimus vastuun rajoittamisesta.”

Mikäli vastuuta rajoitetaan vaihtoehdon kolme tarkoittamalla sopimuksella, on kuitenkin tiettyjen edellytysten täytyminen varmistettava. Ensinnäkin sopimus on pystyttävä saattamaan tuomioistuimen tutkittavaksi. Lisäksi tiedot vastuun rajoittamisesta sekä siihen tehtävistä muutoksista on annettava tarkastuksen kohteena olevan yhtiön tilinpäätöksen liitetiedoissa. Kolmantena edellytyksenä on, että tarkastettavan yhtiön osakkailta on saatava hyväksyntä tilintarkastajan vastuun rajoittamiseen. Niin ikään sopimusperusteisesta vastuun rajoittamisesta tulisi päättää tarkastettavan yhtiön hallinto-, johto- ja valvontaelinten jäsenet yhdessä.

Komission suositukseen liittyy myös vaikutusten arviointi¹⁹². Vaikutusarvioinnin ongelman määrittelyssä todetaan, että tilintarkastuspalveluiden tarjonta perustuu kahteen lähtökohtaan. Ensinnäkin yrityksillä tulisi olla mahdollisuus valita tilintarkastajansa tarpeidensa mukaan sekä kohtuullisin kustannuksin. Toiseksi sijoittajien olisi voitava luottaa siihen, että tilintarkastajan lausunto on riippumaton ja se perustuu korkealaatuiseen tarkastukseen. Siitä huolimatta, että tilintarkastusmarkkinoilla on tuhansia toimijoita, markkinat ovat kuitenkin keskittyneet EU:n jäsenvaltioissa neljälle suurelle tilintarkastusketjulle (Big 4). Tämä tarkoittaa, että pörssiyritykset joutuvat valitsemaan tilintarkastajansa neljästä suuresta tilintarkastusketjusta. Niin ikään tarjonta supistuu entisestään, kun otetaan huomioon riippumattomuussäännöt¹⁹³, jotka estävät sekä tilintarkastuksen että oheispalveluiden (esimerkiksi veroneuvonta) hankkimisen samalta tilintarkastusketjulta. Komissio pitääkin todellisena uhkana sitä, että jokin suurista ketjuista poistuu markkinoilta esimerkiksi huomattavan suuren korvausvaatimuksen tai maineen menetyksen seurauksena. Toisaalta myös uusien merkittävien toimijoiden tuleminen tilintarkastusmarkkinoille pidetään varsin epätodennäköisenä erityisesti nykyisten vastuuriskien vuoksi.¹⁹⁴

¹⁹² Commission staff working document SEC(2008) 1975.

¹⁹³ Ks. esim. tilintarkastusdirektiivi (2006/43/EY) 22 artikla ja TTL 24 ja 25 §.

¹⁹⁴ Commission staff working document SEC(2008) 1975, s. 7, 12–14, 16.

Yhtenä merkittävänä vastuuriskinä pidetään myös tilintarkastajan yhteisvastuuta tarkastettavan yhtiön johdon kanssa. Tällaisissa yhteisvastuutilanteissa saattaa syntyä tilanne, että tilintarkastajan jättäessä havaitsematta yhtiön väärinkäytökset hän joutuu korvausvastuuseen, vaikka alkuperäisen vahingon on aiheuttanut yhtiön johto. Erityisesti konkurssitilanteissa voi vahingonkärsijä katsoa tilintarkastajalla olevan parhaat edellytykset korvauksen suorittamiseen. Edelleen haasteita luo erot eri maiden korvausjärjestelmissä, sillä yhtiöiden toimiessa kansainvälisesti myös riskit ovat kansainvälisiä.¹⁹⁵

Niin ikään eräs tilintarkastajien vastuuseen liittyviä huolenaihe on myös vakuutuskapasiteetin puute. Erityisesti julkisesti noteerattuja yhtiöitä tarkastavien tilintarkastajien on yhä vaikeampi saada vastuuvakuutus vakuutusyhtiöiltä. Vaikutusarvioinnin ja komission teettämän selvityksen mukaan nykyiset kaupalliset vakuutukset kattavat alle viisi prosenttia suuremmista korvausvaatimuksista. Syynä vakuutusturvan heikkenemiseen on muun muassa se, että tulevien korvausvaatimusten todennäköisyyttä ja suuruutta on ongelmallista ennustaa, jolloin myös vastuuvakuutuksiin liittyvää riskiä on vaikea arvioida. Lisäksi riskiä ei voida myöskään riittävästi hajauttaa, koska suuria tilintarkastusketjuja on vain neljä.¹⁹⁶

Kaiken kaikkiaan komissio on asettanut tavoitteita, joihin suosituksella lakisääteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta pyritään. Yleistavoitteikseen komissio on asettanut sekä pääomamarkkinoihin kohdistuvan riskin vähentämisen siitä, ettei julkisesti noteeratuille yhtiöille löydy enää tilintarkastajia että kansainvälisille tilintarkastusmarkkinoille pääsyn helpottamisen rohkaisemalla tilintarkastajia ottamaan asiakkaikeeseen suuria ja julkisesti noteerattuja yhtiöitä. Nämä yleistavoitteet pyritään puolestaan saavuttamaan neljällä erityistavoitteella. Ensinnäkin tilintarkastajiin kohdistuvat vastuuriskit pyritään saamaan kohtuullisemmiksi. Lisäksi halutaan parantaa tilintarkastajien mahdollisuuksia saada ammatillinen vastuuvakuutus sekä edistää investointeja, joiden avulla pienemmät tilintarkastusyhteisöt voivat laajentua. Niin ikään neljänneksi erityistavoitteeksi komissio on asettanut vastuujärjestelmien harmonisoinnin eli erojen vähentämisen EU:n jäsenvaltioiden vastuujärjestelmien välillä.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Commission staff working document SEC(2008) 1975, s. 17.

¹⁹⁶ Commission staff working document SEC(2008) 1975, s. 19–20, 26.

¹⁹⁷ Commission staff working document SEC(2008) 1975, s. 27.

6.2 Vastuun rajoittamisen menetelmistä

6.2.1 Sopimusperusteinen vastuun rajoittaminen

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että tilintarkastajan asema suhteessa yhtiöön voitaneen nähdä sopimusperusteisena siitä huolimatta, että tilintarkastajan asema on erityislaatuinen.¹⁹⁸ Nykylainsäädännön mukaan lakisääteistä tilintarkastusta suorittava tilintarkastaja ei kuitenkaan voi rajoittaa vahingonkorvausvastuutaan toimeksiantosopimukseen otettavalla ehdolla. Sen sijaan TTL 1.2 §:n tarkoittamassa *muussa toiminnassa* tilintarkastajalla on mahdollisuus rajoittaa vastuutaan.¹⁹⁹ Mikäli sopimusperusteinen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittaminen mahdollistettaisiin Suomessa, tarkoittaisi se siis olennaista muutosta nykytilaan.

Vahingonkorvausvastuun rajoittaminen sopimuksella tarkoittaa sitä, että tilintarkastajalla olisi mahdollisuus sopia vastuun rajoittamisesta jokaisen toimeksiantajansa kanssa. Tällöin tilintarkastuksen voitaisiinkin katsoa olevan palveluna samalla tasolla kuin tilintarkastajan tässä ominaisuudessaan tarjoamat konsulttipalvelut. Sopimusperusteinen vastuun rajoittaminen ei kuitenkaan ole ongelmatonta. Mikäli vastuuta rajoitettaisiin esimerkiksi tiettyyn euromäärään tai vastaavasti kertoimeen tilintarkastuspalkkiosta, haasteena olisi se, että vahingonkärsijä saattaisi vaatia korvaukseksi maksimimäärän kohtuullisemman sijaan. Vaikka sopimukseen perustuvaa vahingonkorvausvaatimusta voitaisiinkin sovitella, lisäisi sovittelumenettely kuitenkin kustannuksia esimerkiksi lakimiesten palkkioiden maksamisen myötä.²⁰⁰

Niin ikään sopimusperusteista vastuun rajoittamista arvioitaessa on otettava huomioon komission suosituksessa esitettyjen lisäedellytysten täyttyminen. Erityisesti vaatimus siitä, että tarkastettavan yhtiön osakkailta on saatava hyväksyntä tilintarkastajan vastuun rajoittamiselle, aiheuttanee samoja käytännön ongelmia kuin OYL 22:9 §:n mukainen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittaminen yhtiöjärjestyksen määräyksellä. OYL 22:9.2 § nimitäin edellyttää kaikkien osakkeenomistajien suostumusta vahingonkorvausvastuun rajoittamiseksi. Komission suositus puolestaan koskee ainoastaan tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen vastuun rajoittamista pörssiyritysten lakisääteisessä tilintarkastuksessa. Pörs-

¹⁹⁸ Savela 2006, s. 146.

¹⁹⁹ Kaisanlahti & Timonen s. 110–115, 133.

²⁰⁰ Blummé 2005, s. 8–10.

siyhtiöissä on kuitenkin useimmiten laaja omistus pohja, mikä tarkoittaa, että osakkailta vaadittavan hyväksynnän saanti tilintarkastajan sopimusperusteiselle vastuunrajoitukselle saattaisi muodostua ongelmalliseksi.

Edelleen komission suosituksessa (2008/473/EY) todetaan, että ”[j]äsenvaltioilla, joissa vahingonkorvauskannetta lakisääteisiä tilintarkastajia vastaan eivät pysty nostamaan yksittäiset osakkeenomistajat eivätkä muut kolmannet vaan ainoastaan tarkastettava yhtiö, pitäisi myös olla mahdollisuus sallia, että yhtiö, sen osakkeenomistajat ja tilintarkastajat määrittävät tilintarkastajan vastuun enimmäismäärän”. Suomessa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuussa mahdollisia korvauksensaajia ovat kuitenkin TTL 51 §:n mukaisesti tarkastettavan yhtiön lisäksi osakkaat, yhtiömiehet, jäsenet ja muut henkilöt, joiden taloudellinen päätöksenteko perustuu ainakin osittain tilintarkastuskertomukseen tai muuhun tilintarkastajan antamaan informaatioon. Tämä johtaakin siihen, että tilintarkastajan vastuun rajoittaminen toimeksiantajan ja tilintarkastajan välisellä sopimuksella on ongelmallista.²⁰¹ Niin ikään sopimukseen otettavalla vastuunrajoituslausekkeella tilintarkastaja ei voisi suojautua vahingoilta, joita on aiheutunut kolmannelle.²⁰²

6.2.2 Vastuukatto

Suomen vahingonkorvausoikeudessa sovelletaan täyden korvauksen periaatetta, mikä tarkoittaa, että vahingonkorvauksella ei ole määrällistä kattoa. Komissio on kuitenkin suosituksessaan (2008/473/EY) yhtenä vaihtoehtona esittänyt, että tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta rajoitettaisiin määrittelemällä rahallinen enimmäismäärä tai kaava, jolla kyseinen enimmäismäärä lasketaan. Tämä saattaisi siten merkitä poikkeamista täyden korvauksen periaatteesta, mikäli aiheutuneen vahingon määrä ylittäisi vastuukaton määrän.

Mikäli vastuuta rajoitetaan määrittämällä kaava, jolla korvauksen enimmäismäärä lasketaan, ratkaistavaksi kysymykseksi nousee kaavan muodostaminen. Eräs esitetty vaihtoehto on vastuun suhteuttaminen tilintarkastuspalkkioon, jolloin korvauksen enimmäismäärä voisi olla esimerkiksi 10 x tilintarkastuspalkkio. Tilintarkastuspalkkiot koostuvat muun muassa

²⁰¹ Kaisanlahti & Timonen 2006, s. 127–128.

²⁰² Blummé 2005, s. 10.

tarkastettavan yhtiön koosta ja riskisyydestä toimialaansa nähden sekä itse tilintarkastuksen suorittamiseen liittyvistä riskeistä ja haasteista. Näin ollen vastuukaton suhteuttaminen tilintarkastuspalkkioon korreloisikin osaltaan tilintarkastukseen liittyvien riskien kanssa. Niin ikään tilintarkastuspalkkioon sidottu kaava on myös melko vaivaton panna täytäntöön, sillä kaavaa voidaan soveltaa kaiken kokoihin yhtiöihin. Lisäksi EU:n laajuisesti ajateltuna käytäntö olisi selkeä. Tilintarkastuspalkkioon perustuva vastuun enimmäismäärä ei kuitenkaan ole täysin ongelmaton. On esitetty, että sen käyttöön ottaminen voisi johtaa tilintarkastuspalkkoiden polkemiseen alas tilintarkastajien pyrkiessä minimoimaan vastuunsa.²⁰³ Edelleen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamista koskevassa kirjoittelussa on todettu, että tilintarkastuspalkkioon sidottu määrällinen raja olisi ongelmallinen, sillä se heikentäisi tilintarkastusinstituution merkitystä markkinoiden tehokkuuden ja luotettavuuden edistäjänä.²⁰⁴

Toiseksi vaihtoehdoksi, jolla korvauksen enimmäismäärä lasketaan, on esitetty vastuukaton suhteuttamista tarkastettavan yhtiön kokoon, jolloin ei tilintarkastaja eikä yhtiö kumpikaan voisi vaikuttaa vastuukaton määrään. Myös tämä vaihtoehto perustuu riskiperusteiseen näkökulmaan tunnistuen erilaiset riskit, joita liittyy erikokoisten listayhtiöiden tilintarkastuksiin.²⁰⁵ Yhtiön kokoon sidottu vastuukatto ottaakin huomioon komission suosituksessa esitetyn vaatimuksen siitä, että vahingonkärsijä saa asianmukaisen korvauksen, sillä vastuukatto on asetettu sen mukaan, kuinka suuria vahinkoja yhtiössä mahdollisesti aiheutuu. Siten myös huoli siitä, että yksi vahingonkorvauskanne horjuttaa koko tilintarkastusyhteisön toimintaa pienenee. Siitä huolimatta tämän vaihtoehdon haasteena on, miten ja milloin yhtiön koko mitataan. Toisin sanoen, mitataanko yhtiön koko esimerkiksi taseen loppusumman tai nettovarallisuuden perusteella. Yhtenä vaihtoehtona yhtiön koon määrittämiseksi onkin ehdotettu neljännen yhtiöoikeudellisen direktiivin (78/660/ETY) 11 ja 27 artiklan kaltaisia reunaehtoja.²⁰⁶

²⁰³ Consultation on auditors' liability – Summary report 2007, s. 23–24.

²⁰⁴ Mähönen 2007, s. 37.

²⁰⁵ Commission Staff Working Paper: Consultation on auditors' liability and its impact on the European capital markets 2007, s. 12.

²⁰⁶ Consultation on auditors' liability – Summary report 2007, s. 22.

Kokoavasti komission ehdottamasta vaihtoehdosta, jolla tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta rajoitettaisiin määrittelemällä vastuulle rahallinen katto, voidaan todeta seuraavaa. Ensinnäkin vastuukaton asettaminen lisäisi tilintarkastuksen läpinäkyvyyttä. Tilintarkastusdirektiivin (2006/43/EY) 49 artiklan sekä kirjanpitoasetuksen (30.12.1997/1339) 7a §:n mukaan tilintarkastuspalkkio on ilmoitettava tilinpäätöksen liitetiedoissa. Toisaalta myös listayhtiöiden tilinpäätöstiedot ovat julkisia, mikä johtaa yhtiön kokoon sidotun vastuukaton läpinäkyvyyteen, vaikka korvauksen enimmäismäärä sidottaisiinkin esimerkiksi taseen loppusummaan. Lisäksi vastuukaton myötä tilintarkastajien mahdollisuudet saada vastuuvakuutus todennäköisesti paranisivat, sillä korvauksen enimmäismäärä oli vakuutusyhtiöiden tiedossa.²⁰⁷ Edelleen asettamalla tilintarkastajan vastuulle katto tulisi myös vastuu kolmansiin tahoihin nähden huomioiduksi.²⁰⁸

6.2.3 Suhteellinen vastuu

Tällä hetkellä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on solidaarinen kattaen täyden vahinkomäärän. VahL 6:2 §:n mukaan "[m]illoin vahinko on kahden tai useamman aiheuttama taikka he muuten ovat velvolliset korvaamaan saman vahingon, vastaavat he yhteisvastuullisesti." Nykyinen säännös tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun jakautumisesta mahdollistaa siten sen, että vahingonkärsijä voi kohdistaa vaatimuksensa siihen korvausvelvolliseen, jolla hän katsoo olevan parhaat edellytykset korvauksen suorittamiseen²⁰⁹. Vaihtoehtona tilintarkastajan solidaariselle vastuulle onkin esitetty suhteellista vastuuta.

Suhteellinen vastuu merkitsee sitä, että tilintarkastajan vastuu ei ole solidaarista eikä vastuuta sidota johonkin tiedossa olevaan rahalliseen enimmäismäärään. Sen sijaan suhteellisessa vastuussa tuomioistuin jakaa korvauksen vahingon aiheuttajien kesken, ja kukin vastaa vain omasta suorituksestaan eikä koko korvauksen suorittamisesta. Siten yhden korvausvelvollisen jättäessä maksamatta osuutensa ei muiden korvausvelvollisten korvattava määrä lisääny. Niin ikään suhteellista vastuuta sovellettaessa tuomioistuimen tehtävä on arvioida, mikä tilintarkastajan osuus vahingon aiheutumiseen on.²¹⁰ Toisaalta tämä ajatus on herättä-

²⁰⁷ Consultation on auditors' liability – Summary report 2007, s. 22–23.

²⁰⁸ Blummé 2005, s. 10.

²⁰⁹ Blummé 2005, s. 10.

²¹⁰ Commission staff working document SEC(2008) 1975, s. 32; Blummé 2005, s. 10.

nyt myös vastustusta. Kritiikkiä onkin esitetty siitä, ettei tuomioistuimilla välttämättä ole vaadittavaa kykyä määritellä tilintarkastajan osuutta vahinkoon.²¹¹

Vastuukaton asettamiseen verrattuna suhteellisen vastuun etuna on, että vastuun rajoittamiseksi ei tarvitse arvioida rahallista enimmäismäärää tai kaavaa enimmäismäärän laskemiseksi, vaan vastuu on kaikille listayhtiöiden tilintarkastajille sama. Siten yksikään tilintarkastaja ei voi saada kohtuutonta suojaa, jolla hän voisi välttää virheensä seuraukset.²¹² Lisäksi suhteellinen vastuu poistaisi myös sen mahdollisuuden, että tilintarkastaja joutuisi vahingonkorvausvastuuseen johdon vanhentuneesta korvausvastuusta, mikä nyky säännösten mukaan on mahdollista.²¹³

Niin ikään suhteellisella vastuulla onkin neutraali vaikutus kilpailuun tilintarkastusmarkkinoilla, sillä suhteellisen menetelmän soveltaminen ei suosi ketään. Toisaalta suhteellisen vastuun riittävyttä on myös kyseenalaistettu toteamalla, ettei suhteellinen vastuu ole riittävä suoja merkittävien vahingonkorvauskanteiden varalle. Edelleen suhteellisella vastuulla voidaan katsoa olevan positiivinen vaikutus muiden kuin Big 4 -tilintarkastusyhteisöjen pääsyyn markkinoille; suhteellinen vastuu rohkaissee näitä pienempiä yhtiöitä ottamaan asiakkaikseen listattuja yhtiöitä. Tarkastettavan yhtiön näkökulmasta tämä puolestaan lisää vaihtoehtoja, joista valita tilintarkastaja. Komissio onkin todennut, että suhteellisen vastuun soveltaminen lienee vaihtoehto, joka herättää vähiten huolta ja vastustusta.²¹⁴

6.3 Tilintarkastajan vastuun rajoittamisesta Suomessa

Luvussa 5.3 todettiin, että tilintarkastusala on viime vuosina kehittynyt vaativammaksi ja kansainvälisemmäksi, mikä on johtanut siihen, että tilintarkastajalta vaadittava huolellisuus on kasvanut. Tämä on puolestaan korostanut tilintarkastajan vastuun hallinnan merkitystä, ja herättänyt keskustelua tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamistarpeista myös Suomessa. Viime aikoina keskustelua on nostattanut komission antaman suosituksen ohella

²¹¹ Consultation on auditors' liability – Summary report 2007, s. 25.

²¹² Consultation on auditors' liability – Summary report 2007, s. 24.

²¹³ Blummé 2005, s. 10.

²¹⁴ Consultation on auditors' liability – Summary report 2007, s. 24–25.

myös Edward Anderssonin (myöhemmin myös selvitysmies) selvitystyö tilintarkastajajärjestelmän uudistamisesta²¹⁵.

Tilintarkastusalan sääntelyn lisääntymiseen ovat osaltaan vaikuttaneet maailmalla tapahtuneet yritysskandaalit.²¹⁶ Nämä yritysskandaalit ovatkin nostaneet esiin kysymyksen myös siitä, onko tilintarkastajien vastuu edes riittävän tiukka nykysääntelynkään mukaan. Niin ikään tätä ajatusta perustellaan tilintarkastuksen ja tilintarkastusinstituution luonteella yritysten tuottaman taloudellisen raportoinnin oikeellisuuden ja toiminnan laillisuuden sekä siten toimivien arvopaperimarkkinoiden turvaajana. Tilintarkastajien katsotaankin olevan keskeisessä roolissa mahdollisten väärinkäytösten estäjänä. Tällaista ajatusta mukaillen voidaan todeta, että tilintarkastajien tiukka vastuu on kannustin toimia huolellisesti. Toisaalta tiukka vastuu lisää tarkastuksen kustannuksia, sillä tarkastukseen on käytettävä enemmän resursseja. Edelleen tilintarkastuksen kustannukset lisääntyvät myös siitä syystä, että tilintarkastuspalkkioon sisällytetään muun muassa tilintarkastajien maksamat vahingonkorvaukset sekä vastuuvakuutusmaksut. Liian tiukka vastuu saattaakin johtaa siihen, etteivät yhtiöt saa tilintarkastajaa, mikä puolestaan on ristiriidassa tilintarkastuslain edellytysten kanssa.²¹⁷

Selvitysmiehen raportissa onkin todettu, että tilintarkastajien huoli rajattomasta vahingonkorvausvastuusta on perusteltua, sillä yhteisvastuu yhtiön johdon kanssa voi johtaa siihen, että tilintarkastajaa vaaditaan suorittamaan koko korvaus hänen vastuuvakuutuksensa perusteella. Erityisesti suurten yhtiöiden ollessa kyseessä myös korvaussummat voivat olla hyvin suuria, mikä puolestaan korottanee vastuuvakuutusmaksun suhteettoman korkeaksi. Niin ikään on myös arvioitu, että tilintarkastajien vahingonkorvauskanteiden esiintymisriski kasvaa. Edelleen on myös esitetty huolta siitä, onko Suomessa riittävästi tilintarkastajia tulevaisuudessa, sillä tilintarkastajien laaja vahingonkorvausvelvollisuus vaikuttaa negatiivisesti halukkuuteen hakeutua alalle.²¹⁸

²¹⁵ Työ- ja elinkeinoministeriö asetti vuonna 2009 Edward Anderssonin selvittämään, millaisia tilintarkastuspalveluja ja millaista tilintarkastusosaamista Suomessa tarvitaan tulevaisuudessa sekä niin ikään mahdollisia tilintarkastajajärjestelmän uudistamistarpeita. Lisäksi tavoitteena oli selvittää tilintarkastajien valvontajärjestelmän uudistamistarpeita. Näiden seikkojen lisäksi selvitysmies otti esille kysymyksen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamisesta. Tilintarkastajajärjestelmän uudistaminen – Selvitysmiehen raportti 2010, s. 10, 61–62.

²¹⁶ Blummé 2008, s. 319.

²¹⁷ Savela 2003a, s. 9; Savela 2006, s. 153–154.

²¹⁸ Tilintarkastajajärjestelmän uudistaminen – Selvitysmiehen raportti 2010, s. 62.

Tilintarkastajan vastuun rajoittaminen on luonnollisesti herättänyt myös vastustusta. Ne tahot, jotka suhtautuvat tilintarkastajan vastuun rajoittamiseen hyvin kielteisesti, perustavat kantaansa hyvin pitkälti Kaisanlahden ja Timosen vuonna 2006 tekemään selvitykseen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta. Niin ikään vastuun rajoittamiseen kielteisesti suhtautuvat perustelevat näkökantaansa usein vahingonkorvausvastuun syntymisen edellytyksillä, joiden mukaan vahinko edellyttää aina syy-yhteyttä teon tai laiminlyönnin välillä. Lisäksi voimassaolevien vahingonkorvausoikeudellisten periaatteiden mukaan ainoastaan todellinen vahinko tulee korvattavaksi.²¹⁹ Yhdeksi huolenaiheeksi on myös noussut tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamisen vaikutus yhtiön johdon vahingonkorvausvastuuseen; pelkona on, että muutokset tilintarkastajien vastuusäännöksissä johtaisivat yhtiön johdon vastuun kiristymiseen. Tällaisen kehityksen puolestaan katsotaan heikentävän pörssi-yhtiöiden hallituspaikkojen houkuttelevuutta.²²⁰

Nyky sääntelyssä ongelmallista kuitenkin on tilintarkastajan yhteisvastuu yhtiön johdon kanssa. Niin ikään tilintarkastaja voi joutua yhtiön johtoa ankarampaan vahingonkorvausvastuuseen erilaisen kanneoikeuden voimassaolon vuoksi tai siitä syystä, että yhtiön johdon vahingonkorvausvastuuta on rajoitettu OYL 22:9 §:n mukaisesti yhtiöjärjestyksen määräyksellä. Tilintarkastajan ei tulisi joutua korvausvastuuseen yhtiön johdon aiheuttamista vahingoista, vaan tilinpäätöksen laatijalla tulisi olla suurempi vastuu kuin sen valvojalla. Edelleen tilintarkastusmarkkinoiden keskittyneisyys ei ole ainoastaan EU:n tasoinen haaste, vaan Suomessaakin on tunnistettu tilintarkastusmarkkinoiden keskittyneisyys²²¹. Siten komission suosituksessa ja siihen liittyvässä vaikutusarvioinnissa esitetyt tilintarkastusmarkkinoiden häiriörismit ovat huomionarvoisia myös Suomessa.

Tilintarkastajan vastuuta koskevassa kirjoittelussa onkin korostettu sitä, että vaikka Suomessa ei ole vielä ilmennyt suuria tilintarkastajien toimintaan kohdistuvia kirjanpitoskandaaleja, ei tämä merkitse sitä, ettei tilintarkastusalalla olisi parannettavaa ja kehitettävää. Sitä vas-

²¹⁹ Ks. Suomen Yrittäjät ry 19.9.2008; Suomen Asianajajaliitto 31.10.2008; Elinkeinoelämän keskusliitto 25.9.2008; Mähönen 2007, s. 36.

²²⁰ Keskuskaupakamari 27.2.2009; Elinkeinoelämän keskusliitto 25.9.2008.

²²¹ Selvitysmies Andersson on raportissaan todennut, että Suomessa neljällä suurella tilintarkastusketjulla on noin 90 prosenttia alan liikevaihdosta. Siten koollaan ja vahvan taloudellisen asemansa perusteella niillä on mahdollisuus vaikuttaa alan kilpailuolosuhteisiin. Tilintarkastajajärjestelmän uudistaminen – Selvitysmiehen raportti, s. 53.

toin tilintarkastustoiminnan kansainvälistymiseen tulisi panostaa enemmän, sillä kansainvälinen talous muuttuu nopeasti ja sääntely yhtenäistyy. Erityisesti tilintarkastajien, jotka tarkastavat yleisen edun kannalta merkittäviä yhteisöjä²²², tulisi pysyä kansainvälisen kehityksen mukana.²²³ Toisaalta merkkejä maailmalla tapahtuneiden skandaalien kaltaisista tapauksista on esiintynyt myös Suomessa. Tällaisena esimerkkinä, jossa korvaus suoritettiin ilman oikeudenkäyntiä, voidaan mainita Destian tapaus vuodelta 2011. Tapauksessa Ernst & Young, yksi Big 4 -tilintarkastusyhteisöistä, palautti tie- ja maanrakennusyhtiö Destialle vuoden 2008 tilintarkastuspalkkiota vastaavan määrän, joka oli 100 000 euroa. Tätä palkiosumman palauttamista edelsi Destian teettämä mittava selvitystyö, jossa oli kyse tilintarkastusyhteisön työn laadusta ja niin ikään mahdollisesta vahingonkorvausvelvollisuudesta.²²⁴ Voitaneenkin olettaa, että vaikka Suomessa ei ole päätyntä tuomioistuinten ratkaistavaksi montaa tapausta, jossa on ollut kyse tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta, osa vahingonkorvauksista on sovittu suoritettavaksi ilman oikeudenkäyntiä. Tämä johtunee osaltaan siitä, että vahingonkorvausoikeudenkäynnissä on kuitenkin aina kyse myös osapuolten maineesta, ja erityisesti tilintarkastajan toimintaan tällainen oikeudenkäynti vaikuttaa hyvin kielteisesti.

Destian tapauksesta, jossa korvaus suoritettiin sopimalla, huolimatta voidaan todeta komission esittämän sopimusperusteisen vastuun rajoittamisen soveltuvan Suomen olosuhteisiin heikosti, sillä Suomessa myös osakkailla, yhtiömiehillä, jäsenillä ja muilla henkilöillä on oikeus nostaa kante tilintarkastajaa vastaan. Nämä kolmannet osapuolet eivät kuitenkaan olisi sopimuksen neuvottelukumppaneina, vaan sopimusperusteinen vastuun rajoittaminen toteutettaisiin lähtökohtaisesti yhtiön hallituksen ja tilintarkastajan välillä. Lisäksi oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että sopimusperusteinen vastuun rajoittaminen ei soveltuisi yhteen tilintarkastustyön luonteen kanssa. Tilintarkastajat luetaan nimittäin niin sanotuksi gatekeeper-toimijaksi tilintarkastukseen liittyvän yleisen edun turvaamisen vuoksi.²²⁵ Sen sijaan vastuukaton asettamista on oikeuskirjallisuudessa kannatettu.²²⁶

²²² Näitä ovat mm. julkisen kaupankäynnin kohteena olevat yhteisöt, vakuutusyhtiöt ja luottolaitokset. Ks. määritelmä tilintarkastusdirektiivin (2006/43/EY) 2 artiklan 13 kohta.

²²³ Tilintarkastajajärjestelmän uudistaminen – Selvitysmiehen raportti 2010, s. 10.

²²⁴ Mölsä 21.1.2011.

²²⁵ Kisanlahti & Timonen 2006, s. 128; Suomen Asianajajaliitto 31.10.2008.

²²⁶ Immonen & Nuolimaa 2007, s. 274; ks. myös Tilintarkastajajärjestelmän uudistaminen – Selvitysmiehen raportti 2010, s. 66.

Ruotsissa onkin jo julkaistu mietintö tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamisesta (SOU 2008:79). Mietinnön taustalla on komission suositus lakisääteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta (2008/473/EY). Ruotsin mietinnössä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta ehdotetaan muutettavaksi siten, että nykyisen yhteisvastuun sijaan vastuu olisi toissijaista ja suhteellista yhtiön hallituksen ja toimitusjohtajaan nähden. Tämä tarkoittaa, että vahingonkorvauskanne tulisi ensisijaisesti kohdistaa yrityksen hallitukseen ja toimitusjohtajaan, mikäli he ovat yhdessä tilintarkastajan kanssa aiheuttaneet vahingon. Edelleen mietinnössä ehdotetaan, että tilintarkastajan vahingonkorvaukselle asetettaisiin vastuukatto, jonka enimmäismäärä olisi 100 miljoonaa kruunua toimeksiantoa kohti. Komission suosituksen mukaisesti tätä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoitusta ei sovellettaisi silloin, kun tilintarkastajan menettely on ollut tahallista. Niin ikään myös rikoksella aiheutetut vahingot ovat rajoitusehdotuksen ulkopuolella.²²⁷

Ruotsin mietinnössä tuodaan esiin myös se, että yhtiön johdon velvollisuus on laatia tilinpäätösasiakirjat, kun taas tilintarkastajan tehtävänä on tarkastaa asiakirjat ja huomauttaa mahdollisista puutteista niissä. Tästä tehtävänjaosta huolimatta usein kuitenkin vain tilintarkastaja joutuu korvausvastuuseen. Useimmiten korvausta vaaditaan ainoastaan tilintarkastajalta hänen vastuuvakuutuksensa takia²²⁸. Tällaista kehitystä pidetään mietinnössä arveluttavana, sillä ensisijaisen vastuun tulisi olla virheellisten asiakirjojen laatijalla. Toissijainen vastuu sekä vastuukatto merkitsisivätkin sitä, että suurten tilintarkastusyhteisöiden mahdollisuudet saada vastuuvakuutus kattamaan suurten yhtiöiden tilintarkastukset paranisivat. Niin ikään tilintarkastajien asiakkaat hyötyisivät, kun tilintarkastuspalkkiot todennäköisesti alenisivat.²²⁹

Yhtä lailla on ehdotettu, että myös Suomessa tulisi ryhtyä tilintarkastajien vahingonkorvausvastuun rajoittamisen valmistelutyöhön. Selvitysmies on esittänyt, että Ruotsissa tehty ehdotus voisi olla lainvalmistelun lähtökohtana myös Suomessa. Huomionarvoista on kuitenkin se, että Ruotsin ehdotus on laadittu erityisesti suuria tilintarkastusyhteisöjä varten, ja siten

²²⁷ SOU 2008:79, Revisorerers skadeståndsansvar, s. 11–12.

²²⁸ Ruotsissa lakisääteistä tilintarkastusta suorittavalla tilintarkastajalla tulee Revisorslag (2001:883) 27 §:n mukaan olla vastuuvakuutus vahingonkorvausvastuun varalta. Vaihtoehtoisesti hän voi asettaa vakuuden, josta määrää tarkemmin valvontaviranomainen (Revisorsnämnden).

²²⁹ SOU 2008:79, Revisorerers skadeståndsansvar, s. 11–12.

Suomessa vahingonkorvausvastuun enimmäismäärä voitaisiinkin suhteuttaa esimerkiksi vuotuisen tilintarkastuspalkkioon.²³⁰ Valmistelutyöhön ryhtyminen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamiseksi on saanut yleisesti kannatusta, ja on jopa todettu, että rajoittamista tulisi kiirehtiä.²³¹ Niin ikään keskustelussa on myös tuotu esiin tarve siitä, että tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskevaa sääntelyä tulisi yhdenmukaistaa EU:n tasolla.²³²

²³⁰ Tilintarkastajajärjestelmän uudistaminen – Selvitysmiehen raportti 2010, s. 62, 66.

²³¹ KHT-yhdistys 19.4.2010; Kilpailuvirasto 25.3.2010 (Dnro 112/14.00.20/2010); HTM-yhdistys 18.9.2008. Lisäksi TILA on esittänyt, että tilintarkastajien vahingonkorvausvastuuta voitaisiin rajoittaa siltä osin kuin se ”edistää tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen riskienhallinnan toimivuutta ja poistaa vakavien markkinahäiriöiden riskiä hallitsemattomien vahingonkorvausriskien vuoksi.” Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta 16.9.2008.

²³² Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta 16.9.2008.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkielman tavoitteena oli selvittää osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun syntyminen sekä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamistarpeet.

Osakeyhtiön tilintarkastusvelvollisuutta tulee arvioida TTL:n säännösten sekä yhtiöjärjestyksen perusteella.²³³ Vaikka tilintarkastuslaissa ei ole asetettu lakisääteisen tilintarkastuksen tavoitetta, voidaan tilintarkastusstandardi 200 nojalla tiivistetysti todeta, että tilintarkastuksen keskeisin tavoite on johdon antaman tilinpäätösinformaation oikeellisuuden ja luotettavuuden varmentaminen. Sen sijaan tilintarkastuksen sisältö on määritelty TTL 11 §:ssä. Lainkohdan mukaan tilintarkastus käsittää yhtiön tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen sekä hallinnon tarkastuksen. Olennaista tilintarkastuksen suorittamisessa on, että tilintarkastus on nimenomaan laillisuuden tarkastamista eikä esimerkiksi tarkoituksenmukaisuustarkastusta. Niin ikään huomionarvoista on, että tilintarkastajan ei tarvitse saada täydellistä varmuutta tarkastuskohteen tilinpäätöksen oikeellisuudesta, vaan tilintarkastus antaa vain kohtuullisen varmuuden tilinpäätöksen oikeellisuudesta ja luotettavuudesta.

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on tuottamusvastuuta, mistä seuraa, että huolellisuudella on suuri merkitys tilintarkastuksen suorittamisessa ja tilintarkastajan toiminnassa. Tutkielman yhtenä alakysymyksenä olikin selvittää, mihin tilintarkastajalta vaadittava huolellisuus perustuu. Tilintarkastajan on noudatettava TTL 1 §:n tarkoittamia tehtäviä suorittaessaan hyvää tilintarkastustapaa, ja hyvän tilintarkastustavan noudattamisen onkin todettu olevan perusedellytys tilintarkastuksen tavoitteiden saavuttamiselle. Vaikka hyvää tilintarkastustavan sisältöä ei ole mahdollista määritellä yksiselitteisesti, voidaan huolellisen menetelyn olevan hyvän tilintarkastustavan keskeinen elementti. Kokoavasti voidaankin todeta, että tilintarkastajalta vaadittava huolellisuus perustuu hyvin pitkälti hyvään tilintarkastustapaan.

Toisaalta hyvän tilintarkastustavan ohella tilintarkastajalta vaadittavan huolellisuuden lähteenä voidaan pitää myös TTL 20 §:n tarkoittamia ammattieettisiä periaatteita sekä IFACin

²³³ Huom. myös osakeyhtiön vähemmistöllä on oikeus OYL 7:5 §:n mukaisesti vaatia tilintarkastajan valitsemista, vaikka yhtiössä ei lain tai yhtiöjärjestyksen mukaan olisi valittava tilintarkastajaa.

antamia eettisiä ohjeita. Näiden periaatteiden noudattamisen osalta olennaista on huomata, että tilintarkastajalta vaadittava huolellisuus ulottuu myös hänen käyttämiinsä apulaisiin; eettisten ohjeiden mukaan tilintarkastajan on varmistuttava myös hänen valvonnassaan toimivien asiantuntijoiden huolellisuudesta. Niin ikään tilintarkastajan huolellisuus edellyttää myös luottamuksellisuutta. TTL 26 § velvoittaa tilintarkastajaa pitämään salassa tiedon, jonka hän saa tietoonsa TTL:n tarkoittamia tehtäviä suorittaessaan. Myös tämä salassapitovelvollisuus ulottuu sekä tilintarkastajaan että hänen käyttämiinsä apulaisiin.

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun syntymistä on tässä tutkielmassa tarkasteltu yleisten vahingonkorvausoikeudellisten periaatteiden mukaisesti. Näiden periaatteiden mukaan on täytynyt syntyä konkreettinen korvauskelpoinen vahinko, joka on ollut ennalta-arvattavassa syy-yhteydessä vahingon aiheuttajan menettelyyn. Lisäksi täytyy olla olemassa jokin vastuuperuste, jonka vuoksi vahingon aiheuttaja on korvausvastuussa. Osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun perusteena voi olla huolimaton menettely tai lain taikka yhtiöjärjestyksen rikkominen. Tilintarkastaja on TTL 51 §:n nojalla velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on aiheuttanut tilintarkastusta suorittaessaan yhtiölle tai kolmannelle henkilölle.

Niin ikään tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun syntymisessä olennaista on, että vahinko on syntynyt tilintarkastajan toiminnasta ja nimenomaan siinä yhtiössä, johon hänet on valittu tilintarkastusta suorittamaan. Sen sijaan syy-yhteyden olemassaolon arvioinnin lähtökohdaksi on tilintarkastajan teko tai laiminlyönti. Lakisääteisessä tilintarkastuksessa syy-yhteys on tavallisesti yhteydessä ISA-standardeihin; mikäli virhettä tai puutetta ei olisi havaittu edes noudattamalla ISA-standardeja huolellisesti, voitaneen todeta, ettei syy-yhteyttä ole. Edelleen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on tuottamusvastuuta ja tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun syntyminen tuottamuksen perusteella edellyttää siten tilintarkastajan menettelyn tahallisuutta tai huolimattomuutta. Tutkielmassa käsiteltyjen KKO:n ratkaisuiden perusteella voidaankin todeta, että tilintarkastajan tuottamus ilmenee usein puutteellisena raportointina ja että tilintarkastajan antama tilintarkastuskertomus on usein mittarina tilintarkastajan huolellisuuden arvioinnissa.

Myös tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun jakautumista on tutkielmassa tarkasteltu vahingonkorvausoikeuden periaatteiden valossa. Niin ikään tilintarkastajan vastuu apulaisensa aiheuttamasta vahingosta noudattelee vahingonkorvausoikeuden periaatetta isännän vastuusta. Mikäli tilintarkastajaksi valitaan kuitenkin tilintarkastusyhteisö, vastaavat tilintarkastusyhteisö ja päävastuullinen tilintarkastaja vahingosta yhteisvastuullisesti. Näin ollen on mahdollista, että päävastuullinen tilintarkastaja joutuisi omasta huolimattomuudestaan riippumatta korvaamaan tilintarkastusyhteisön tuottamuksellisesti aiheutuneen vahingon. Tämä mahdollisuus jäänee käytännössä kuitenkin vain teoreettiseksi, sillä päävastuullinen tilintarkastaja suorittaa tilintarkastuksen tilintarkastusyhteisön puolesta, jolloin tilanne ennemminkin päinvastainen. Sen sijaan vastuun kanavoituminen toimeksiannon saaneelta tilintarkastajalta hänen työnantajalleen eli tilintarkastusyhteisölle VahL 3 luvun mukaisesti on herättänyt oikeuskirjallisuudessa keskustelua. Tilintarkastuslaissa ei nimittäin ole nimenomaista mainintaa siitä, että vastuu kanavoituisi tilintarkastusyhteisölle. Näin ollen olennaista onkin, valitaanko tilintarkastajaksi tilintarkastusyhteisö vai luonnollinen henkilö.

Vastuun jakautumisessa useiden korvausvelvollisten kesken erityisen ongelmalliseksi voidaan todeta vastuun jakautuminen tilintarkastajan ja tarkastettavan yhtiön johdon kesken, ja tällainen tilintarkastajan vastuutilanne onkin yleisin. TTL 51.3 §:n mukaan vahingonkorvausvastuun jakautumiseen useiden korvausvelvollisten kesken sovelletaan VahL 6 luvun säännöksiä. VahL 6:2 §:n mukaan korvausvelvolliset vastaavat vahingosta yhteisvastuullisesti, mikä tarkoittaa, että vahingonkärsijä voi vaatia korvauksen suorittamista valitsemaltaan korvausvelvolliselta. Tarkastettavan yhtiön johdon ja tilintarkastajan ollessa vastuussa samasta vahingosta tilanne on yleensä sellainen, että yhtiön johto on varsinainen vahingon aiheuttaja ja tilintarkastaja on vain laiminlyönyt valvontavastuunsa. Tällaisessa tilanteessa tilintarkastajan vastuu on kuitenkin yhteisvastuuta täyteen mittaan huolimatta siitä, onko tilintarkastajan tuottamus ollut vähäistä verrattuna yhtiön johdon tuottamukseen.

Vastuun toteuttamisen yhteydessä käsiteltiin myös vahingonkorvauksen sovittelua. TTL 51.3 § sisältää viittauksen VahL 2 lukuun, jossa säädetään vahingonkorvauksen kohtuusperusteisesta sovittelusta. Mikäli tilintarkastajaksi valitaan luonnollinen henkilö, sovelletaan vahingonkorvauksen sovitteluun VahL 2:1.2 §:n säännöstä sellaisenaan. Sen sijaan taloudellista toimintaa harjoittavien yhteisöjen vastuun sovittelun osalta VahL:n esitöissä on todettu, että

lähtökohtaisesti se ei ole mahdollista. Näin ollen mikäli tilintarkastajaksi on valittu tilintarkastusyhteisö, lienee lain esitöiden nojalla tilintarkastusyhteisön vahingonkorvauksen sovittelu mahdotonta. Päävastuullisen tilintarkastajan vastuun sovitteluun tällaisessa tilanteessa sovellettaisiin kuitenkin VahL 2 luvun säännöksiä.

Tilintarkastusala kehityssuuntia ovat viime vuosina olleet kansainvälistyminen sekä sääntelyn lisääntyminen. Yli kansallisten rajojen ulottuvaan tilintarkastustoimintaan on puolestaan parhaat edellytykset suurilla KHT-yhteisöillä. Tilintarkastusmarkkinat ovatkin keskittyneet koko EU:n tasolla neljälle suurelle tilintarkastusyhteisölle; Suomessa näiden Big 4 -yhteisöjen osuus alan liikevaihdosta on 90 prosenttia. Niin ikään tätä tilintarkastusmarkkinoiden keskittyneisyyttä voidaan pääosin pitää kielteisenä, sillä ensinnäkin se rajoittaa merkittävästi asiakkaiden vapautta valita tilintarkastajansa. Lisäksi listayhtiöitä koskevat riippumattomuus- ja rotaatiosäännökset huomioiden tarjonnan voidaan katsoa supistuvan entisestään. Merkittävänä uhkana pidetään myös sitä, että yksi Big 4 -tilintarkastusketju katoaa markkinoilta esimerkiksi merkittävän vahingonkorvauskanteen seurauksena, mikä puolestaan saattaisi horjuttaa markkinoita kansainvälisesti. Tämä johtuu siitä, että vaikka tilintarkastuksen suojakohteenä voidaan pitää ensisijaisesti osakkeenomistajia, tilintarkastuksella on kuitenkin olennainen rooli myös pääomamarkkinoiden luotettavuuden ja toimivuuden turvaamisessa. Tilintarkastusinstituutiolla voidaankin todeta olevan vahva yhteiskunnallinen funktio.

Tavallisesti tilintarkastajat ottavat vastuuvakuutuksen mahdollisen vahingonkorvausvastuun varalta. Vastuuvakuutus onkin mekanismi, jolla vakuutuksenottaja pystyy pulverisoimaan hänen toimintaansa liittyvää riskiä vakuutuksenantajalle. Viime vuosina tilintarkastajien mahdollisuudet saada vastuuvakuutus ovat kuitenkin pienentyneet. Syynä tilintarkastajien vakuutusturvan heikkenemiseen on se, että tulevien korvausvaatimusten todennäköisyyttä ja suuruutta on haastavaa ennustaa, jolloin myöskään vastuuvakuutuksiin liittyvää riskiä ei voida riittävän tarkasti arvioida. Niin ikään tähän vakuutusturvan supistumiseen on osaltaan vaikuttanut myös tilintarkastusmarkkinoiden keskittyneisyys, sillä vakuutusyhtiöt ovat paikoin kieltäytyneet vakuuttamasta tilintarkastusyhteisöjä, koska näihin yhteisöihin liittyvää riskiä ei voida riittävästi hajauttaa.

Edelleen tilinpäätöksen laatijalla tulisi olla valvojaa suurempi vastuu. Siitä huolimatta OYL 22:9 § mahdollistaa yhtiön johdon vahingonkorvausvastuun rajoittamisen lievän ja tavallisen tuottamuksen osalta. Sen sijaan tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun osalta osakeyhtiölain kanneoikeuden rajoittamista koskevan säännöksen soveltamismahdollisuus jää ainoastaan teoreettiseksi. Tämä johtuu siitä, että hyvän tilintarkastustavan velvoittavuus katsotaan sellaiseksi pakottavaksi säännökseksi, josta ei voida poiketa edes yhtiöjärjestyksen määräyksellä. Näin ollen tilanteissa, joissa yhtiön johdon vahingonkorvausvastuuta on rajoitettu 22:9 §:n tarkoittamalla tavalla ja tilintarkastaja ja yhtiön johto ovat yhteisvastuussa samasta vahingosta, tilintarkastajan vastuu muodostuu yhtiön johdon vastuuta huomattavasti ankarammaksi.

Yhtä lailla osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun voidaan todeta olevan yhtiön johdon vastuuta ankarampaa kanneoikeuden vanhentumisen osalta. OYL 22:8 §:n mukaan osakeyhtiön hallituksen jäsentä, hallintoneuvoston jäsentä tai toimitusjohtajaa vastaan kanne on nostettava ”viiden vuoden kuluessa sen tilikauden päättymisestä, jona kanteen perusteena oleva päätös tehtiin tai kanteen perusteena olevaan toimenpiteeseen ryhdyttiin”. Sen sijaan tilintarkastajaa vastaan kanne on nostettava ”viiden vuoden kuluessa siitä, kun kanteen perusteena oleva tilintarkastuskertomus, lausunto tai todistus esitettiin”. Tilintarkastuskertomus esitetään yleensä vasta sen tilikauden jälkeen, jonka aikana yhtiön johto teki kanteen perusteena olevan päätöksen tai ryhtyi kanteen perusteena olevaan toimenpiteeseen. Tämä tarkoittaa, että tilintarkastaja saattaa jäädä ainoaksi korvausvelvolliseksi vastaamaan koko vahingosta silloin, kun yhtiön johdon vastuu on jo vanhentunut.

Vaikka Suomessa ei ole esiintynyt suuria tilintarkastajan toimintaan kohdistuvia yritysskandaaleja, on kuitenkin merkkejä skandaalien kaltaisista tapauksista ilmennyt (case Destia). Edellä käsitellyin perusteiden avulla voidaan todeta, että osakeyhtiön tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittaminen on tarpeellista, jotta tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu ei voi muodostua kohtuuttomaksi – erityisesti tarkastettavan yhtiön johdon vastuuseen nähden. Komission esittämistä vaihtoehtoja sopimusperusteisen vahingonkorvausvastuun rajoittamisen voidaan todeta sopivan Suomen olosuhteisiin huonosti, sillä TTL 51 §:n mukaan tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan myös kolmannelle aiheuttamansa vahingon. Sen sijaan tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamisen lähtökohtana Suomessa

voitaisiin pitää Ruotsissa esitettyä mietintöä. Näin ollen vahingonkorvauskanne tulisi ensisijaisesti kohdistaa tarkastettavan yhtiön johtoon, mikäli johto on yhdessä tilintarkastajan kanssa aiheuttanut vahingon. Lisäksi vastuulle asetettaisiin määrällinen katto, jonka enimmäismäärä voidaan suhteuttaa joko tilintarkastuspalkkioon tai tarkastettavan yhtiön kokoon. Komission suosituksen mukaisesti tätä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoitusta ei sovellettaisi silloin, kun tilintarkastajan menettely on ollut tahallista.

Mikäli toimiin tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamiseksi ryhdytään, luo tällainen sääntelyn uudistaminen ja kehittäminen aiheita jatkotutkimuksille. Eräs mielenkiintoinen aihe on esimerkiksi uuden sääntelyn vaikutukset niin tilintarkastajan kuin tarkastettavan yhtiön näkökulmasta. Niin ikään vaikutuksia voidaan tarkastella myös yhteiskunnallisesta näkökulmasta tilintarkastusinstituution yhteiskunnallisen funktion vuoksi.